

Aposol Gawoṇ Meme

Uṇa Toroyanoṇ aposol inaaṇ oṇono gawoṇ megi.

Jen-as-a-asari

Dokta Luuknoṇ buk qata “Kraistwaa Oligaa Buṇa” oon sunduya toroqen buk qata “Aposol gawoṇ meme” ooro. Jiisasnoṇ gowokouruta mutuya kuma ojono Uṇa Toroyanoṇ sololoon ojono Kraistwaa buju qaa jen seigit, Luuknoṇ iikawaa sunduya asuganoṇ amambaajon moma kokaen (1.8) ooro, ‘Yoṇonoṇ ii Jerusalem sitinoṇ kanaiṇ Judia prowins sokoma Samaria prowinsnoṇ kema toroqen baloṇ goraayanoṇ eu emu leelee keṇgi sokondaboroṇ keno.’ Wala Juuda kanageso uutanoṇ gawoṇ megi uugia meleema gbiligi Kraistwaa qemburuṇ kanaiṇ qeṇ seiṇ kema kema kantria kantria sokono uumeleen kanageso yoṇoo waŋgiaga kolooro. Sunduya weenjojuti, Luuknoṇ iyonjoo uugia meṇ kamaamambaajon kaparaṇ koma qaa kota woi kokaen oon asariro,

1) ‘Kraistwaa alaurutanoṇ Room mindimindiri gawman ii tuarenjeṇ mende ama oṇoma laligoju. Yoṇonoṇ ii meṇ kamaaṇ ambutiwaajon toropere mende anju. Tosianoṇ kaeṇ mobuyagati, ii bomboŋgaoya eeṇ waababo.’

2) ‘Juuda yoṇonoṇ jigo gawoṇ megi qereweṇa kolooro hoṇa asugiwaatiwaajon mamboma lali-gogiti, Jiisasnoṇ mono hoṇa ii meṇ kaṇ ojono.’

Qaa kota ii.

Jiisaswaa Buŋa qaaya kuun jeŋ seiŋ zioz kanaiŋ meŋ kотiigi toroqen keno uumeleen yoŋoo tuuŋgianon somariiro. Iikawaa so “Aposol gawoŋ meme,” sundu ii juno qaa bakaya waŋa karoŋ kokaeŋ koloju: 1) Jiisasnoŋ Siwe gomanon uro gowoko yoŋonon Jerusalem laligogi Kraistwaa Buŋa qaayanoŋ kanaiŋ qemburuŋ qero. 2) Eŋ somariiŋ Palestain balombaa prowins tosianon keno. 3) Mombo somariiŋ kantria kantria Batugaranoŋ Kowe liligoŋ rama kenjuti, ii sokoma tetegoyan on siti waŋa Room kanon keno.

“Aposol gawoŋ meme” iikawaa qaa waŋa ii Uŋa Toroyaa kania ano gawoŋ meme. Aposol ano momalaari ejemba yoŋonoŋ Yambuyambu dologaa (Pentekost) kambaŋjanon Jerusalem qama kooligi Uŋa Toroyanoŋ ku-usuŋawo uugianon kemero. Uugianon kemeŋ sololoon meŋ kотiŋ onjono deema kantri liligoŋ gawoŋ megi hoŋa kania kania kolooro. Zioz ejemba ano yoŋoo jotamemeya yoŋonoŋ Kraistwaa Buŋa qaa ii kanakanaiyanon nomaen jeŋ laligogiti, Luuknoŋ iikawaa qaaya ooro ii saanoŋ buk kokanoŋ weenŋoŋ moboŋa. Ejemba uugia meleema mindiriŋ naŋgoŋ aon laligogiti, iyonoŋonoŋ Buŋa qaawaa ku-usuŋa moma kotogi gomaŋ so asugiro. Nomaen asugiroti, Luuknoŋ iikawaa sunduya oon Uŋa Toroyaa ku-usuŋa qendeema nononja.

Buk kokawaa bakaya waŋa 4 ii kokaeŋ:

1. Buŋa qaa naŋgoŋ jewombaajon jojorigi 1.1-26

- a) Jiisasnoj jeŋkooto ama Uŋa oŋomambaajon
jero 1.1-14
- b) Juudas Iskariotwaa kitia Matias metogogi
1.15-26
- 2. Jerusalem sitinoj Buŋa qaa naŋgoj jegi 2.1-
8.3
- 3. Judia ano Samaria Buŋa qaa naŋgoj jegi 8.4-
12.25
- 4. Poolnoj misin gawoŋ meŋ laligoro 13.1-
28.31
- a) Misin gawoŋ liligoŋ megı indiŋ 1 kolooro
13.1-14.28
- b) Jerusalem ajoajoroo ama qaa somoŋgogi
15.1-35
- c) Misin gawoŋ liligoŋ megı indiŋ 2 kolooro
15.36-18.22
- d) Misin gawoŋ liligoŋ megı indiŋ 3 kolooro
18.23-21.16
- e) Pool Jerusalem, Sisaria ano Room kapuare
mirinoj raro 21.17-28.31

Jiisasnoj zioz kanairo.

¹ *Oo Tiofilus, Luuk niinoj sunduna mutuya ooweti, iikanonj Jiisasnoj gawoŋ kanaiŋ meŋ liligoŋ ejemba kuma oŋoma laligoroti, iikawaa sunduya kuuya areŋgoŋ ambe iina.

² Jiisasnoj gawoŋ meŋ wasiwasi eja aposoluruta meweengoj kuma oŋoma laligoŋ Uŋa Toroyaa ku-usuŋ qaganonj gawoŋ mewutiwaajonj jeŋ kotoŋ oŋono. Ii oŋono Anutunonj wano Siwenonj uro. Niinoj sunduna ooweti, ii iikanonj oodaborowe. Kete iikanonja sundu ii toroqen oomanja.

* **1:1:** Luuk 1.14

3 Jiisasnoŋ siimbobolo moma komuŋ koomunonŋa waama weeŋ 40 namonoŋ toroqen laligo. Laligoŋ kambaŋ iikanoŋ aposoluruta indiŋa mamaga asugiŋ oŋoma Anutu bentotoŋa kania toroqen jeŋ asariŋ oŋoma laligo. Kaeŋ laligoŋ aiwese tanı kania kania meŋ qendeema oŋono. Yoŋonoŋ ii iima Jiisasnoŋ gbiliŋ laligoji, ii saanoŋ moma yagogi. Aiwese iigitı, iyoŋonoŋ ii naŋgon jeŋ dangunu kaanja nanju ano moŋnoŋ ii qewagomambaajoŋ amamaawaa.

4 *Kambaŋ moŋnoŋ yoŋowo motooŋ laligoŋ kokaen jeŋ kotoŋ oŋoma inijoro, “Oŋo Jerusalem siti koi uulaŋawo mende mesaowu. Maŋnanooŋ ‘Kaleŋ uugianoŋ ama oŋomaŋa,’ jeŋ qaaya somongoro inijoweti, ii mono hoŋawo koloowaa. Oŋonoŋ mono iikawaajooŋ mamboma laligowu.

5 *Wala Jonoŋ ejemba oo tooŋnoŋ mulu meŋ oŋoma laligoroto, Anutunoŋ kambaŋ mende korriro Uŋa Toroya uugianoŋ ama iikanoŋ mulu meŋ oŋombaa.” Kiaŋ.

Jiisasnoŋ Siwenoŋ uro.

6 Aposol yoŋonoŋ kambaŋ moŋnoŋ ajoroogi Jiisasnoŋ batugianoŋ asugiro kokaen qisiŋ mugi, “Poŋ, giinooŋ kambaŋ kokaamba me naa kambarooŋ Israel kantriwaa totoŋ ii mombo kuuŋ meŋ kotiiwaga?”

7 Qisiŋ mugi kokaen inijoro, “Amanoŋ iyaŋaa ku-usuŋ qaganooŋ gbani ano aua kambaŋ areŋgoŋ anota eji, ii oŋonoŋ mobutiwaa so qaago.

* **1:4:** Luuk 24.49 * **1:5:** Mat 3.11; Maak 1.8; Luuk 3.16; Jon 1.33

8 *Ii qaagoto, Uŋa Toroyanoŋ kamaaŋ uu-gianoŋ kemebaati, iinoŋ mono ku-usuŋ oŋono letoma noo kaniana naŋgoŋ jeŋ laligowu. Ii Jerusalem sitinoŋ kanain Judia prowins sokoma Samaria prowinsnoŋ kema liligoŋ toroqeŋ baloŋ goraayanoŋ eu emu leelee keŋgi sokondaboron kemba.”

9 *Jiisasnoŋ qaa ii injijondabororo Anutunoŋ jaagia qaganooŋ meŋ waaro koosunoŋ kamaaŋ esuuro eukanoŋ uro iibombaajoŋ uugi uro ayay-oogagadeeŋ kono moŋgama naŋgi.

10 Kaeŋ uro sombinoŋ eu iigigiŋ naŋgi iikanondeeŋ eja woi malekugara tualalakota yoronooŋ kosogianoŋ asugin nani.

11 Nama kokaen injiori, “Galili eja oŋo mono naambaaajoŋ sombinoŋ eu uunŋadeeŋ nanju? Anutunoŋ Jiisas koi oŋoo batugianoŋga wama Siwe gomanooŋ eu uro iijuti, iinoŋ mono taní kaanjaadeeŋ mombo eleema kamaawaa.” Kiaŋ.

Juudas Iskariotwaa kitia Matias meweengogi.

12 Kaeŋ injiori aposol yoŋonoŋ Jerusalem siti kosianooŋ baaŋa qata Oil gere baaŋa kanooŋ eleema kamaaŋ 1 kilomiitawaa so kaŋ sitinoŋ kougi*

13 *Jerusalem kouma miri uuta moŋ qaganooŋ kanoŋ rama laligogiti, iikanooŋ kema ugi. Ugitii, iyooŋoo qagia ii kokaeŋ: Piito, Jon, Jeims ano

* **1:8:** Mat 28.19; Maak 16.15; Luuk 24.47-48 * **1:9:** Maak 16.19; Luuk 24.50-51 * **1:12:** Juuda yoŋonoŋ 1,100 miita ii Sabat kendonoŋ mende uuguŋ kemakegi. Kawaajoŋ Kana qaa mende uuguŋ kagi. * **1:13:** Mat 10.2-4; Maak 3.16-19; Luuk 6.14-16

Andruu; Filip, Tomas, Bartolomyuu ano Matyuu, Jeims Alfiuswaa meria, Saimon Zelot politik ejaga ano Juudas Jeimswaa meria[†]

14 Eja kuuya yononoj uumotooŋ ama embal yonowo kaparaŋ koma qama kooliŋ laligogi. Yonoo batugianon Jiisas kouruta ano nemuria Maria yononoj kaanagadeen laligogi.

15 Qama kooliŋ laligoŋ weej moŋnoŋ momalaari ejemba jaŋgogia 120 kawaa so ajoroogi Piitonon batugianon waama qaa kokaen jero,

16 “Eja alauruna, Jiisas meŋ somoŋgogiti, Juudasnoŋ iyonjooŋ kana qendeeno. Uŋa Toroyanoŋ Juudaswaa qaa ii waladeen kiŋ Deiwidwaa uutanoŋ saŋe ano jetanoŋ jero Ondino buk (Buk Song) kanon oogita eji, iikanon mono honawo kolooro.

17 Jiisasnoŋ Juudas meweengoro ananaa tuŋnoŋ moŋ laligoro gawoŋa mewaatiwaajon kuuro wasiwasi eja waŋa aposol kolooro.

18 *“Juudasnoŋ nanamemeŋ bologa ano sewanja mugi meŋ iikanon baloŋ koria moŋ sewanja mero. Ii meŋ iikanon aro aŋoŋ waŋanoŋ meleema balonon kuuro tomena junno kera korijoŋa data koga ii kuuya ujungon kouma kamaaro.

19 Kaen kolooro Jerusalem ejemba kuuya iikawaa bujuya modaboroŋ baloŋ iikawaa qata iyanjiaa qaanoŋ Akeldama qagi. Ii ananaa qaanoŋ Sa Baloŋ koria.”

[†] **1:13:** Zelot paati yononoŋ aŋgiaa nanaŋ mewombaajoŋ Room mindimindiri gawmambo toropere ano uugere ama laligogi.

* **1:18:** Mat 27.3-8

20 *Piitonoj toroqeñ kokaen ijijoro, “Ondino (Buk Song) kanon qaa moj kokaen oogita eja,
 ‘Miria mono bembenga kolooj gbameñga namba. Ii moñnoj toya mende kolooj laligoro mirigadeen namba,’
 ano qaa moj kokaen eja,
 ‘Moñnoj saanoj iwaa dunduñanooj galen gawoñ meñ namba.’

21-22 *“Kawaajon ama nono eja moj meweengon kuuniñ nonowo jotamemeya kolooj dançunu kaña nama Jiisasnoj koomunoñga waarozi, iikawaa Buñaya nañgoñ jeñ laligoro sokombaa. Jonoj Jiisas oomulu meñ muro Poñnoj kambaj iikanondeen qenjaaronoñ kema gawoñja kanaiñ meñ nonoo balonoñ liliqon kema kañ laligoro Anutunoj batunananondeen wama uro. Eja kambaj kuuya iikanon tuuñnananonoñ motoon laligoñ kouniñi, mono iyonoononoñga moj meweengoniñ sokombaa.”

23 Piitonoj kaeñ ijijoro ejawaa moñgama eja woi qagara qagi. Moj qata Joosef, qata moj Barsabas ano qata moj Jastus. Eja mombaa qata Matias.

24 Qagara qama kokaen qama kooliñ jegi, “Oo Poñ, gii ejemba uunana korebore moma kotojan. Kawaajon gii eja koi yoroononoñ moroga meweengojanji, ii mono qendeema nonomba.

25 Juudasnoj gbiñgbaon ama dogoñ kamaaq aposol gawoñ mesaon kileñja so tiwilaaj kemerozi, iwaa dunduñanooj eja moñnoj mono

* **1:20:** Ond 69.25; 109.8 * **1:21-22:** Mat 3.16; Maak 1.9; 16.19;
 Luuk 3.21; 24.51

aposol kolooŋ nama wasiwasi ejawaa gawoŋ meŋ laligowaa. Qaa ii oŋjanooŋ.”

²⁶ Kaeŋ jeŋ yoroo unju (kaas, lot) kuugi Matias asugiro. Asugiro aposol 11 yoŋoo batugianoŋ duŋ moŋ mugi tuuŋgianoŋ toroqero. Kiaŋ.

2

Uŋa Toroyanoŋ kamaaŋ gowoko uugianoŋ kemo.

¹ *Jiisasnoŋ komuroti, kamaaŋ iikanooŋa sonda 7 tegoro weeŋ 50* iikanooŋ yambuyambu kamaaŋa kaŋ kuuro uumeleenŋ ejemba kuuya yoŋonoŋ ajoroon kendon ragi.

² Ragi Sombinonŋa iwoi moŋ obabaŋ bilisik kaanŋa kamaaro otoŋ somata asugiro mogi. Raidimbonoŋ qenkeji, mono iikawaa tanı kaanŋa asuginŋ kamaaŋ miri ragiti, ii kuuya saa qero.

³ Miri saa qeŋ iwoi iikanooŋ deenqeema sein gere bolanŋ kaanŋa waŋgia qaganooŋ uro iigi.

⁴ Kaeŋ asugiro Uŋa Toroyanoŋ kuuya yoŋoo uugia saa qero kantri tosia yoŋoonooŋ qaa kanaiŋ jegi. Uŋa Toroyanoŋ sololoon qaa sanje anotiwaa so asuganoŋ jegi.

⁵ Juuda ejemba tosianooŋ Anutu goda qeŋ kantri kania kania sombinŋ baatanooŋ rama kenjuti, iikanooŋ deema kema laligonŋ Jerusalem eleema kagiti, tosia iikaanŋa ii sitinoŋ laligogi.

⁶ Kaeŋ laligonŋ otoŋ somata ii moma ejemba tuuŋ mamaganooŋ kouma ajoroogi. Ajoroonŋ naŋgi momalaari ejembanooŋ qaa morota morota

* **2:1:** Lew 23.15-21; Dut 16.9-11 * **2:1:** 50 ii Griik qaanoŋ Pentekost.

jegiti, ii kuuya moma aŋo aŋo moma asariŋ iikawaajon aarun kiko aŋgi.

⁷ Kiko ama waliŋgoŋ kokaen jegi, “Mobu! Eja koi qaaya qaaya jejuti, iyonoŋoŋ mono kuuya Galili ejembaga koloojo me?

⁸ Nono kantri morota morota kanoŋ koloŋou kouma laligoŋiŋ yoŋonoŋ mono nomaen ama laligoŋ somariiŋ kantrinanaa so qaanana aŋa aŋa jegi mojoŋ?

⁹ Nono Partia ejemba, Midia ejemba ano Eelam ejemba koi nanjoŋ. Nono tosianoŋ Mesopotemia laligoŋiŋ. Tosianoŋ Judia laligoju ano tosianoŋ Kapadosia gomanoŋ laligogi. Ejemba tosianoŋ Pontuswaajoŋ, tosianoŋ Eisia prowinswaajoŋ koloojoŋ ano yoŋonoŋ ananaa qaanoŋ qaa jegi mojoŋ.

¹⁰ “Tosianoŋ Frigia gomaŋ mesaŋ koi kaŋ laligoju. Tosianoŋ Pamfilia taoŋ mesaogi. Tosianoŋ Iijipt kantrinoŋ laligogi. Tosianoŋ Sairini gomaŋ leegen Libia kantrinoŋ laligogi. Tosaanŋa nono Room sitiga tawatawaga koi kaŋ laligojoŋ.

¹¹ Nono tosianoŋ Juuda ejemba kolooŋ laligojoŋ ano tosianoŋ kantri tosianoŋ kolooŋ kanageŋ Juuda ejemba kolooniŋ. Kaŋaŋa nanjoŋ ano yoŋonoŋ qaa jegi nono qaanana motomo-toŋ ii saanoŋ moma kotojoŋ. Nonoonoŋga tosianoŋ wato qata Kriit mesaŋ kowe kotoŋ kagi. Tosianoŋ Arebia qaa jenkeju. Nono kaŋaŋaŋaŋaŋ laligojonto, yoŋonoŋ aisoŋ Anutunoŋ aŋgoletu uuta anoti, iikawaŋ kania ii ananaa qaanoŋ aŋa aŋa jegi mojoŋ.”

12 Kaeñ jeñ kuuya yoñonoñ aaruñ mogi sooboo kono iyançia kokaen jeñ qisiñ aogi, “Koi kawaa kania mono nomaen?” Kaeñ qisiñ aor qaa moñgama tompiñ nañgi.

13 Tompiñ nañgito, tosianoñ mepaqepae ama kokaen jegi, “Yoñonoñ wain apu naaiawo mamaga neñ eñkaloloñ kolooju.” Kaeñ.

Piitonoñ Uña Toroyaa kania jeñ asariro.

14 Kaeñ jegi Piitonoñ aposol 11 yoñowo motooñ waama nama kotakota qama ejemba tuuñ ii kokaen inijoro, “Alauruna, Juuda ejemba ano ejemba kuuya Jerusalem laligojuti, niinoñ iwoi koloojiwaa kania jewe mono geja ama mobu.

15 Oño tosianoñ nonoojoñ kokaen jeju, ‘Yoñonoñ apu kotiga negi uugianoj eñkaloloñ kolooja.’ Kaeñ romongojuto, nononoñ iikaanja mende koloojoñ. Koi gomaambawaa 9 kilok kolooja. Gomaamba ii apu nene kambanja qaago.

16 Qaagoto, gejatootoo eja Joelnoñ Buñja qaa kokaen jeroti, iikanon mono hoñawo kolooja,

17 *‘Anutunoñ jeja: Pombaa kaka kambarjanon toriwaati, niinoñ kambanjiikanon Uñana Toroya maabe ejemba kuuya yoñoo qagianon ubaa. Uma sololoñ kotoñ kondoon oñono kokaen koloowaa:

Oñoo meraboraurugianon gejatootoo qaaya qaaya jeñkebuya.

Oñoo gbaworo sarajurugianon jaagia meleeno uñaya uñaya iimakebuya.

Oñoo ejemba wañja yoñonoñ gaor kuukuu iimakebuya.

* **2:17:** Joel 2.28-32

18 Uŋana Toroya maamanjati, ii eja ano emba noo weleŋ qeŋ laligowuti, iyoŋoo qagianonj kaanqagadeenj uro gejatootoo qaa jenkebuya.

19 Niinoŋ angoletō sombinoŋ ambe uugi eu uro iibuya ano namononj aiwese ii kokaenj iibuya:

Iwoi sayawo, gere bolaŋ uuta ano kaaso kondunjawo ii asugiwuya.

20 Weeŋ jaayanoŋ paŋgamaŋ mero koiŋnoŋ ososaaŋ sa kaaŋa koloowaa.

Kaeŋ kolooro iikawaa gematanonj Pombaa kambanj somatanoŋ mono kaŋ kuuwaa.

Weeŋ ii akadamu ano qabuŋjyawo.

21 Daeŋ yoŋoononjga moŋnoŋ Pombaa qata qama kooliwaati, Anutunoŋ mono ii hamo qeŋ muro letombaa.' Joelnoŋ kaeŋ oorota eja.

22 "Oo Israel ejemba, oŋo mono geja ama qaa koi mobu: Anutunoŋ Jiisawaa laaligo kambarjanonj sololoonj muro laligoro angoletō, aiwese ano kaiyaka esuŋmumuyawo ii oŋoo batugianonj balonoŋ asuganonj asugiro. Oŋo ii saanoŋ moju. Anutunoŋ iwoi ii kolooŋ muŋ iikaŋa kanonj Nazaret eja iikawaa kania naŋgonj jeŋ qendeema oŋoma laligoro.

23 *“Anutunoŋ wala eeŋjanonj Jiisawaa qaa waladeenj somonjgonj moma kotoŋ kokaenj jerota eja, ‘Hamoqueqe Toyanoŋ mono eja jotamemeya oŋoo borogianonj kamaawaa.’

* **2:23:** Mat 27.35; Maak 15.24; Luuk 23.33; Jon 19.18

Qaa iikawaa so Anutunoŋ Jiisas mende aŋgoŋ kono oŋoo borogianoŋ kamaaro. Kaeŋ kamaaro oŋo komuwaatiwaajoŋ qagi waba kantri gawman yoŋonoŋ Mooseswaanoŋ Kana qaa mende moma kileŋ jeŋ kotogi borogianoŋ Jiisas qelanjiŋ meŋ maripoonooŋ qegi komuro. Komuroto, sayanoŋ mono oŋoo qagianoŋ urota eja.

24 *Jiisasnoŋ komuroto, koomuwaa kasa gbadoyanoŋ kamaaro koomu Toyanoŋ ii somoŋgoŋ kambanŋ koriga galenŋ koma mumambaajoŋ amamaaro. Ii Anutuwaanooŋ mende sokono. Kawaajooŋ iinoŋ ii meŋ gbiliŋ koomuwaa siimboboloyanoŋga metogoro waaro.

25 *Kiŋ Deiwidnoŋ Jiisaswaajoŋ kokaŋ jerota eja,

‘Niinoŋ taraturu ama tama nuwabotiwaajoŋ
Poŋnoŋ boro dindinanoŋ laligoja.

Iinoŋ kambanŋ so kooronanoŋ nano uŋauŋa
kaaŋa iima laligojen.

26-27 Kaeŋ laligoŋ komumaŋato, koomuwaa
gomanooŋ kemebe gema mende nuwaa.

Giinoŋ geenŋaa wombo eja soraaya tak-
kootoya nii mono metogoŋ nona qasirinooŋ
en mende gisaamaŋa.

Kawaajooŋ uunanooŋ korisoro moma buu-
nanooŋ renduŋ rii qama laligojen.

Selenanoŋ kaaŋagadeenŋ gbiliŋ waabaati-
waajoŋ ama mamboma jejeromonromon
ama haamo meŋ ewaa.

28 Giinoŋ laaligo kotigaa kania qendeema
nona moma kotomaŋa.

* **2:24:** Mat 28.5-6; Maak 16.6; Luuk 24.5 * **2:25:** Ond 16.8-11

Niinon̄ goo jaasewan̄ganō pondan̄ laligowe
giinon̄ uuna korisoronō meñ saa qewaa.'
Deiwidnōn Jiisaswaajōn kaen̄ jerota eja.

29 "Oo alauruna, Piito niinon̄ beñ ambonana
kiñ Deiwidwaa kania ii awasañkaka qaganon̄
asuganōn kokaen̄ jeñ asarimaña: Deiwidnōn ko-
muro roñ kon̄gi qasirianon̄ kete batunananon̄ koi
eja.

30 *Deiwidnōn gejatootoo ejaga koloōn lalig-
oroti, iinōn kokaen̄ moro: Anutunōn gbiliuruta
yon̄oonon̄ga moñ meweengon̄ kuuro iyan̄a kaan̄a
eja pombaa duñ rarayanōn rabaa. Anutunōn qaa
ii somon̄gon̄n jojopan̄ qaanōn jeñ kottiñ laligoro.

31 Moñnōn rabaati, ii waladeen̄ iima moro.
Hamoqueqe Toya Kraist iinōn koomunōn̄ga
waabaati, Deiwidnōn ii moma kokaen̄ jero,

'Kraistnōn laligōn komuwaato, koomuwaa
gomanon̄ kemero Anutunōn ii gema
mende qero ewaa.

Iwaa sele busuya ii mende mesaoro qamoy-
anōn qasirinōn mende gisaawaa.'

32 Anutunōn Jiisas meñ gbiliro waaro iikaan̄a
kanōn qaa ii hoñawo kolooro. Nono kuuya ii
jaa konananon̄ iima nangon̄ jeñ dan̄gunu kaan̄a
nanjoñ.

33 Jiisasnōn waama laligōn Anutunōn wanōn̄n̄
boro dindin̄jan̄ōn raja. Iikanon̄ rama Mañjan̄ōn̄
Un̄a Toroya wasiwaatiwaajōn jeñ somon̄goroti,
iinōn (promis) ii moma ii maaro kamaaro hoñā
kete koi asugiro iima moju.

* **2:30:** Ond 132.11; 2 Sml 7.12-13

34 *Deiwidnoj Siwenoŋ mende uro. Iinoŋ aŋo qaa kokaŋ jerota eja,

‘Anutunoŋ Siwe gomaŋ uutanooŋ neenaa Poŋnaajooŋ kokaŋ jeŋ kotoro moro:

Giinoŋ mono kaŋ boro dindinanooŋ asamaraŋ koi kanoŋ kamaŋ rama laligowa.

35 Kaeŋ rama laligona niinoŋ kambaaŋ biiwianooŋ koi kanoŋ tuarenjeŋjuruga riŋ riitama haamo ama ojomaaŋa.

Haamo ama ojombe yoŋonoŋ tama kemeŋ siimbobolo moma saama kana doga kaanja koloowuya.

Kaanja koloogi giinooŋ saanoŋ waama yoŋoo qagianoŋ riŋ aisoŋ laligowa.’

36 “Oo Israel ejemba, oŋo Jiisas maripoonooŋ qeŋ komuroto, Anutunoŋ Jiisas ii kuuro Poŋ ano Hamoqeqe Toya Kraist kolooŋ nonoma laligoja. Israel tuuŋ kuuya oŋo mono iikawaa kania moma yagowu.”

37 Piitonooŋ kaeŋ jero ejemba tuuŋnoŋ moma uugia qosono Piito ano aposol tosaanja ii kokaŋ injiŋogi, “Eja alaurunana, nono mono nomanomaaŋ aniŋ sokombaa?”

38 Injiŋogi Piitonooŋ kokaŋ injiŋoro mogi, “Oŋo mono uugia meleembu. Motomotooŋ uugia meleengitiwa so nononoŋ mono Jiisas Kraistwaan qatanooŋ oo mulu meŋ oŋomboŋa. Ii oŋoniŋ Anutunoŋ singisongogia soŋgbama mesaŋ Uŋa Toroyaa kaleŋa ii buŋa qeŋ oŋombaa.

39 Anutunoŋ Uŋa ii oŋomambaajoŋ jeŋ somoŋgoroti, qaa ii mono oŋoanġia ano

* **2:34:** Ond 110.1

oŋoo gbiliurugia oŋoojoŋ ama jero. Oŋoojoŋ ama tosaanja koriganoŋ kema laligogi Anutu Poŋnanananoŋ oŋoombaati, iinooŋ soomoŋgo qaa (promis) ii mono kuuya oŋoojoŋ ama kaanagadeen jeŋ somoŋgorota eja.”

40 Piitonooŋ kaeŋ iŋijoŋ toroqeq qambanjambarŋ qaa tosaanja mamaga iikanooŋ uugia kuun kokaen jero, “Ejemba irinqiriŋa koi namonoŋ laligojuti, Anutunoŋ ii hamo qeq oŋono letombutiwaajoŋ moja. Yoŋowo siimbobolo mokoloowubotiwaajoŋ mono uugia meleema ejemba doogoya ii jawo ama oŋomesawu.”

41 Piitonooŋ kaeŋ jero ejemba jaasoonqoyanoŋ qaaya moma aŋgoŋ kongi oomulu meŋ oŋonqi. Ii meŋ oŋonqi kanagesogianoŋ toroqeqi jaŋgogianooŋ ween iikanooŋadeen 3,000 kawaan so somariiro. Kianj.

Momalaari yoŋonoŋ uugia somoŋgoŋ aŋ laligogi.

42 Uugia meleengiti, iyoyonooŋ uumotooŋ ama uugia somoŋgoŋ aŋ kambaŋ so aima ajoroogi aposol yoŋonoŋ Buŋa qaa kuma oŋonqi samon kowoga ano nembanene motoŋ neŋ qamakooli gawoŋ meŋ laligogi. Pondaŋ laaligo kaaŋa laligogi.

43 Kaeŋ nama Anutuwaa qatanoŋ boliwabotiaajoŋ jeneŋooro ama laligogi. Kaaŋa laligogi Anutunoŋ sololoon oŋono aposol yoŋonoŋ jetamemegia koloon gawoŋ megis aŋgoleto aiwese morota morota asugiro.

44 *Anutu moma laarigit, iyonjonoj kuuya laaligogia motoon laligoj esuhina (tiwomaleku) iwoigia kuuya mindiriñ motoon meñ laligogi.

45 Kaeñ meñ laligoj baloñ esuhina iwoigia se-wanja mewutiwaajon aنجgi sewanja oñonjgi karoti, ii batugianoj mojoqojorø ama amamaagitiwa so mendeema aنجguñ laligogi.

46 Kaeñ mindiriñ laligoj suulan uumotoon ama kamban so jiwowon jigonon ajoroon laligogi. Bered ii miri so motoñ neñ laligogi ano nem-banenegia ii gbingbaonjia qaa korisoro qaganon rama neñ laligogi.

47 Kaiyakagia kaeñ ama Anutu mepeseeñ laligogi ejemba kuuya yoñonoj ii injisosoroon laligogi. Injisosoroon laligogi tuunjianon somariiro Poñnoj kamban so ejemba tosaña meñ letoma oñono uugia meleema mindimindiri areñgianon toroqegi. Kiañ.

3

Piitonoj eja meendañgoya moñ meñ qeañgoro.

1 Juuda yoñonoj mare so 3 kilok qama kooliñkegi. Mare moñnoj Piito Jon yoronon qamakooli kamban iikanon jiwowoñ jigonon uri.

2 Uri iikanon eja moñ nemuñ goron uutanoñga meendañgoya koloon rama laligoroti, ii aنجgon kanj jiwowoñ jigowaa kiropo naguyanoj aنجgi. Alaurutanoj ween so kanj demberunoj aنجgon kiropo nagu qata Nagu Iimasiñsiñawo qagiti,

* **2:44:** Apo 4.32-35

iikanon̄ aŋgi raro. Rama ejemba jigo goran̄on̄ ugiti, iyon̄on̄on̄ moneŋ kaled mubutiwaajon̄ welema ojom̄a laligoro.

³ Kaeŋ aŋgi raro Piito ano Jon yoronoŋ jiwowoŋ jigoноŋ ubo jeri dodobobo iriima ii kaŋadeen̄ kalembaajon̄ welema orono.

⁴ Welema orono jaasewaŋan̄on̄ uuŋ iima Piitonon̄ kokaŋ ijoro, “Mono noro niriiba.”

⁵ Kaeŋ ijoro jaa suan̄a irigigiŋ iwoi moŋ borogaranon̄a nombaotiwaajon̄ mambono.

⁶ Irigigiro Piitonon̄ kokaŋ ijoro, “Noonoŋ silwa me goul moneŋ mende ejato, noonoŋ iwoi moŋ eji, ii saanoŋ gomaŋa: Gii mono Nazaret eja Jiisas, Hamoqeqe Toya Kraistwaa qatanon̄ waama kemb̄a!”

⁷ Kaeŋ ijoŋ boria dindiŋan̄on̄ meŋ kobibiro waaro. Waaro kania ano gbako siita mono iikanondeen̄ kotiiro.

⁸ Kotiiro waama luguŋ yorowo jiwowoŋ jigoноŋ uma iikanon̄ kema kaŋ toriŋ qeŋ oron̄ Anutu mepeseero.

⁹ Kaeŋ kema kaŋ Anutu mepeseen̄ muro ejemba tuuŋ kuuya yoŋonoŋ ii iigi.

¹⁰ Ii iima kokaŋ jegi, “Eja koi kaled mubon̄jiaajon̄ jigowaa kiropo Nagu Iimasiinsiŋa-wowaa kosianon̄ rama welema laligoroti, mono ii.” Kaeŋ jeŋ moma muŋ “Selianoŋ naa iwoiga kolooja?” jeŋ aaruŋ newogia tegoro waliŋgogi. Kiaŋ.

Piitonon̄ jiwowoŋ jigoноŋ Buŋa qaa jero mogi.

¹¹ Waliŋgogi jejewelenweleŋ eja iikanon̄ suulaŋ Piito Jon yorowo motoon̄ kema karo ejemba tuuŋ

korebore yojonon uulanjawo kosogianon kaj ji-wowon jigowaa totoq uutanon uma kiq Solommobaa somben saranjawonon ajoroon nama iigigiigi.

¹² Kaeñ iigigiigi Piitonon iñiima kanaiñ kokaen injijoro, “Oo Israel alauruna, ono mono naambaaajoñ iwoi koi iima aaruju? Naambaajoñ noro uuñ nirigijiiju? Eja koi kanoñ qeanqoñ kana kema kaji, ii noroo esuñnoñ me Anutuwaa Buñä qaa tororo moma otaanjkejotiwaajoñ ama qaago. Kaeñ mende romoñgowu.

¹³ *Ananaa ambosakonana Aabraham, Aisakano Jeikob yoñoo beñ Anutunoñ mono Meria Jii-sas asamararañ muro jotamemeya uuta kolooro hoñä asugiro iiju. Ono Jii-sas ii meñ balon galeñ yoñoo borogianon añgi gawana Pailotnoñ isamambaa qaaya somoñgoñ jeroto, ononoñ Jii-sas ii iwaa jaanon qakooma gema qeñ mugi.

¹⁴ *“Ono eja dindiñä ano soraaya ii gema qeñ muñ borosa meme eja moñ isambaatiwaajoñ kaparañ koma qama silama qisigi.

¹⁵ Kaeñ qama qisiñ iikañña kanoñ laaligowaa Toyanoñ komuwaatiwaa qaaya jegi komuro. Komuroto, Anutunoñ ii meñ gbiliro koomunoñga waaro. Noronoñ ii jaanaranon iima nañgoñ jen iwaa danjunu kañña nanjo.

¹⁶ Kaeñ nama Jii-sawaa qata moma laariñ muñ laligojo. Eja koi iima moma mujuti, ii mono qa iikawaa ku-usuñjanon meñ kotiiro nanja. Jii-sanon sololoon norono momalaarinaranon kolooro

* ^{3:13:} Eks 3.15 * ^{3:14:} Mat 27.15-23; Maak 15.6-14; Luuk 23.13-23; Jon 19.12-15

iikawaa qaganon̄ nama jeñ kotori kana gbakoy-anon̄ qeañgoro oñó kuuya ii iiju.

17 “Oo alauruna, Jiisas komumambaajoñ kaparañ konjiti, oñonon̄ ii mono poumapou qaganon̄ añgi, ii mojen̄. Oñoañgia ano galeñjurugianon̄ kaañgadeen̄ iwoi ama mugiti, iikawaa kania mende moma kotoñ lañ añgi.

18 Kaeñ añgito, iikawaa kitia Anutunoñ kokaen̄ ano: Anutunoñ qaaya wala eenjanon̄ gejatootoo ejembauruta kuuya sololoon̄ oñono waladeen̄ kokaen̄ jeñ oogi, ‘Anutuwaa Hamoqeqe Toya Kraistnoñ mono siimbobolo mobaa.’ Kawaajon̄ oñó kaen̄ añgi Anutuwaanoñ qaa iikanon̄ mono hoñawo kolooro.

19 Kawaajon̄ mono uugia meleema Anutuwaanoñ eleema kagi siñgisonñgogia kotoñ soñgbambaa.

20 “Anutunoñ oyanboyan̄ Toya koloja. Oñó een̄ lañ laligowubotiwaajoñ Anutunoñ Jiisas waladeen̄ meweñgoro. Kawaajon̄ oñó mono uugia meleengi Hamoqeqe Toya Kraist wasiro oñoonon̄ karo iwo qokotaagi laaligogianon̄ gibiliro oyanboyan̄ kambañgia kañ kuuwaa.

21 Anutunoñ monowaa monoyanoñ kanaiñ qaaya gejatootoo ejembauruta tak-kootoya kuuya ii sololoon̄ oñono waladeen̄ kokaen̄ jeñ laligogi,

‘Anutunoñ Hamoqeqe Toya añgoñ koma muro Siwe gomanoñ rama laligoro iwoi kuuya mombo aren̄gon̄ kolonjaniwaati, mono kambañ iikanon̄adeen̄ wasiro Siwe mesaoñ kamaawaa.’

Jiisasnoñ qaa iikawaa so kamaañ nonoonon̄ karo.

22 *Moosesnoŋ kokaen injijoro,
 ‘Poŋ Anutunoŋ Juuda tuuŋ oŋoo
 batugianonŋa gejatootoo eja moŋ meŋ
 gbiliro waama Mooses nii kaŋa koloowaa.
 Iinoŋ geregiaga nama qaa injijowaati, mono ii
 kuuya geja ama moma teŋ koma laligowu.
 23 *Moŋnoŋ gejatootoo eja iikawaa qaaya
 mende teŋ kombaati,
 Anutuwaanooŋ kanageso oŋonoŋ mono iwa
 qaaya jeŋ tegon tiwilaŋ mubu.’
 24 Gejatootoo ejemba Samuelwaanooŋa kanaŋ
 kouma qaa jegiti, iyononoŋ mono korebore
 kaŋagadeen gejatootoo qaa kambaŋ kokaamba
 hoŋawo koloɔji, ii waladeen jeŋ laligogi.
 25 *Anutunoŋ ambosakoŋjurunana yoŋowo
 soomonŋo areŋa ama Aabraham kokaen ijoro,
 ‘Goo gbiliuruga yoŋoonoŋga moŋnoŋ koloŋ
 waabaati, Anutu niinoŋ mono iwaajoy
 ama namowaa ejemba tuuŋa tuuŋa kuuya
 kotuegoŋ oŋombe oyanboyaaŋ koloowuya.’
 Anutunoŋ soomonŋo qaaya ninisaano gejatootoo
 ejembanooŋ ii toroqen jeŋ kotiŋ laligogiti, ii mono
 oŋoojoŋ ama anota eja.
 26 Anutunoŋ Meria meŋ gbiliro waaro kotuegoŋ
 oŋombaatiwaajoŋ wasiro wala oŋoonoŋ kamaaro.
 Kawaajoŋ mono keteda koi uugia meleema aŋa
 aŋa laaligogiaa kana bologa gema qewu. Kaeŋ
 ama oyanboyaaŋ koloowuya.” Kaeŋ jero.

4

* 3:22: Dut 18.15, 18 * 3:23: Dut 18.19 * 3:25: Jen 22.18

Piito Jon yoronoŋ jigo kaunsol tuuŋnoŋ nani.

¹ Piito ano Jon yoronoŋ ejemba tuuŋ ii qaa kaen iŋijori jigo gawoŋ galeŋ yoŋonoŋ, jigowaa kiropo galeŋ waŋa ano Sadusii (Jigo gawombaa kaparaŋkoŋkoŋ) yoŋonoŋ waama jaagaranoŋ kougi.

² Gowokowoiyanooŋ ejemba tuuŋ kuma oŋoma kokaeŋ jeri, “Jiisasoŋ koomunooŋa waaro. Kawaa so komugiti, iyooŋonoŋ kaaŋadeeŋ gibilŋ waabuya.” Kaeŋ jeri uugia boliro yoroonooŋ kougi.

³ Kouma uruama gomaŋ tiirotiwaajooŋ ama kapuare mirinoŋ orooma jegi, “Gomaŋ anogo qaa jakeyanoŋ oroomboŋa.”

⁴ Kaen jegito, Buŋa qaagara mogiti, iyooŋoonooŋa kelemaleleŋanoŋ uugia meleema Jiisas moma laarigi. Moma laarigit, iyooŋoo jaŋgogianooŋ somariiro 5,000:baa so koloŋ laligogi.

⁵ Gomaŋ ano galenŋkoŋkoŋ ejaurugia, Juuda yoŋoo jetamemeurugia ano Kana qaawaa boi yoŋonoŋ Jerusalem ajoroogi.

⁶ Ajoroon jigo gawoŋ galeŋ waŋa qata Anas iinoŋ batugianooŋ raro. Kaaŋagadeeŋ Kaifas, Jon, Aleksander ano jigo gawoŋ galeŋ waŋaa sumanjurutə tosaanə kuuya ii motooŋ ragi.

⁷ Ragi Piito Jon uruama jaagianoŋ orooŋgi nani kokaeŋ qisiŋ oronŋgi, “Oronŋ mono nomaeŋ anjaota? Morowaa qataga qari esuŋjanooŋ turuŋ muro letonjaa?”

⁸ Qisiŋ oronŋgi Uŋa Toroyanoŋ Piitowaa uuta saa qero nama kokaeŋ iŋijoro, “Kantriwaa

galeŋkoŋkoŋ eja ano jotamemeurunana, mobu.

⁹ Noro eja meendaŋgoa nomaeŋ ala ilailaa ama muri kania gbiliŋ qeaŋgoro, kete kaeŋ qisiŋ noronju.

¹⁰ Kawaajoŋ iikawaa kitia ii saanoŋ jewe oŋo ano Israel ejemba kanageso kuuya mobu. Onjonoŋ Nazaret eja Jiisas, Hamoqeqe Tonana maripoonooŋ qegito, Anutunoŋ ii meŋ gbilliro koomunonja waaro. Jiisawaa qataa kusuŋjanooŋ mono eja koi meagoro oŋoo jaagianooŋ qeaŋgoŋ nanja.

¹¹*Qaa moŋ ii kokaenj,
 ‘Miri meme eja yoŋonoŋ kowonjiŋ tando moŋ
 gema qeŋ mesaogito,
 Anutunoŋ ii komoro aeŋ tando kombombanja
 waŋa kolooya.’

Aeŋ tando waŋa ii Jiisas.

¹² “Jiisas motoonjonoŋ mono hamo qeŋ nononja. Qa moŋ qama kooliniŋ ii amamaawuto, Jiisawaa qatanooŋ mono sokonja. Anutunoŋ qa moŋ Sombimbaa baatanooŋ mende nononota eja. Qaago! Qa motooŋgo ii qama letoma Siwewaa buŋa koloowoŋa.”

¹³ Kaeŋ jendabororo kaitanigara iima kokaen jegi, “Eja woi koi yoronoŋ momo mirinoo mende uma kileŋ qaa kotiga kotiga jeŋ awasaŋkaka nama kawali kaŋja koloojao.” Kaeŋ jeŋ kiko ama walingoŋ kaniagara moma kotoŋ jegi, “Oŋjanon! Eja woi yoronoŋ mono Jiisaswo laligoŋ letoni.”

¹⁴ Kanagara moma kotoŋ eja meendaŋgoyanooŋ qeaŋgoŋ yorowo nanoti, ii iima qaagara qewag-

* ^{4:11:} Ond 118.22

owombaajon amamaagi.

¹⁵ Ii amamaaq jigo kaunsol tuuŋ oñomesaoŋ seleenjeŋ kemebaotiwaajoŋ jeŋ kotogi kemerí aŋgiodeeŋ qaa moŋgama gejanonogia amigi.

¹⁶ Gejanonogia amigi, “Nono eja woi koi mono nomaen̄ ama orombonaga? Yoronoŋ jeŋ kotori aŋgoleto qaita moŋ asugiroti, ii Jerusalem korebore yoŋonoŋ modaboroju ano nono ii kaŋagadeeŋ qakoombombaajon amamaajoŋ.

¹⁷ Ii amamaajonto, iikawaa qaaya ejemba batugianoŋ mombo seiŋ kembabotiaajoŋ mono saanoŋ kokaen̄ jeŋ kotoŋ oroniŋ sokombaa, ‘Oro mono Jiisawaa qatanooŋ qaa mombo mende je-wao.’ Kaeŋ jeŋ kotakota jeŋ qetegoŋ oroniŋ sologori moŋnoŋ moŋ ii mende mobaa.”

¹⁸ Kaeŋ jeŋ somoŋgoŋ oroonŋgi uri kokaen̄ jeŋ kotoŋ oronŋgi, “Oro mono Jiisawaa qatanooŋ qaa moŋ mende toroqen̄ jeŋ ejemba kuma oñombao.” Kaeŋ jeŋ soŋgo kotakota ama oronŋgi.

¹⁹ Kaeŋ jeŋ kotoŋ oronŋito, Piito Jon yoronoŋ meleema kokaen̄ inijori, “Noronoŋ oñoo jeŋkootogia teŋ kombojoŋ Anutuwaanoŋ qaa meŋ kamaan̄ ani omaya koloowabo. Ii Anutuwaa jaasewaŋanoŋ sokonja me qaagoti, ii mono oñoaŋgio gosiŋ jeŋ somoŋgowu.

²⁰ Kaeŋ me kaeŋ jeŋ somoŋgowuyagato, noronoŋ iwoi iima moriti, ii kolatiŋ qaa bogoro laligowotiwa so qaago.”

²¹ Kaeŋ inijori mogi ejemba kuuyanoŋ aŋgoleto asugiroti, iikawaajoŋ Anutu mepeseegi. Kaeŋ mepeseegitiwaajoŋ ama “Kitia nomaen̄ ama orombonaga?” jeŋ kana moŋ mende mokoloogi.

Mende mokoloon̄ galen̄ meme qaa kotiij̄ jeñ oroma oromesaogi kamaari.

22 Anjoleto asugiro eja meendañgoya qeañgoroti, ii gbania 40 uuguñ laligoro. Kawaajon̄ mono Anutu mamaga mepeseen̄ laligogi. Kian̄.

Uumeleen̄ yoñonoñ qama koolin̄ nama kotiigi.

23 Jigo gawoñ galen̄ wañña ano jotamemeya yoñonoñ Piito ano Jon galen̄ meme qaa jeñ oroma oromesaogi iyangaraa alaurugara yoñoon̄ eleema keni. Kema qaa kuuya jegiti, ii inijori mogi.

24* Ii inijori moma uumotoon̄ ama uugia meñ kululuñ arogia meñ waama Anutu kokaen̄ qama koolin̄ mugi, “Oo Poñ uuta somata, giinoñ Siwe, namo, kowe ano iwoi kuuya iikanoñ eji, ii mokoloon̄ onjoma Togia koloojan̄.

25* Giinon̄ eeñanoñ geen̄gaa Uñña Toroya wasina kamaan̄ gawoñ ejaga Deiwid, nonoo ambonana iwaa buutanoñ qaaga ana goo jega meñ kokaen̄ jero,

‘Uumeleembaa gadokopa yoñonoñ mono naambaajon̄ guju mamaga meñkeju?

Kantria kantria yoñonoñ mono nomaembaaajon̄ ama momo omaya omaya romongoñkeju?

26 Namowaa kiñ poñña poñña yoñonoñ baloñgiaa so waamakeju.

* **4:24:** Eks 20.11; Neh 9.6; Ond 146.6 * **4:25:** Ond 2.1-2

Poŋ jawiŋa jawiŋa yoŋonoŋ mindirin
ajoroonkeju. Kaeŋ qemburuŋ ero Poŋ ano
iwaŋ Hamoqeqe Toya qetama oromakeju.'

²⁷*Oŋanoŋ, qaa iikawaa so siti kokanoŋ kolooro.
Gii Meraga Toroya Jiisas kuuna Hamoqeqe To-
nana koloja. Iinoŋ asugiro eja poŋ woi
Herod ano Pontius Pailot yoronoŋ Room gawman
galeŋ koloŋ ananaa Israel isiurunana yoŋowo
mindirin ajoajoroo ama tuarenjen ama mugi.

²⁸Gii geengo ku-usuŋga ano jegaa so iwaajoŋ iwoi
koloowaatiwaa qaaya jeŋ waladeeŋ somoŋgoŋ
arengona. Yoŋonoŋ iwoi ii ama mugi qaa aren
kuuya ii kaeŋ hoŋawo kolooro.

²⁹"Oo Poŋ, nono gii weleŋ qeŋ goniŋ kete galen
meme qaa nononjuti, gii mono ii iima naŋgoŋ
nonona saanoŋ goo Buŋa qaaga kawali kaŋa
awasaŋkaka nama jeŋ laligowonja.

³⁰Giinonj mono boroga suluna ji ejemba ii Mer-
aga Toroya Jiisaswaa qa ku-usuŋanoŋ qeaŋgowu
ano aŋgoleti aiwese morota morota asugiŋkebu.
Qaa ii oŋanoŋ."

³¹Kaeŋ qama kooligi miri ajoroonj ragiti, balonj
ii memenjalinj utugoro Uŋa Toroyanoŋ korebore
uugia saa qero kema kawali kaŋa awasaŋkaka
nama Anutuwaa Buŋa qaa jeŋ laligogi. Kianj.

Uumeleenj ejembanoj uugia somoŋgoŋ aogi.

³²*Uumeleenj tuuŋ somata yoŋonoŋ uuroro-
mogo motoŋgo amo laligogi. Iwoi kuuya eŋ
oŋonoti, ii goononjga me noononjga, iikaŋ mende

* **4:27:** Mat 27.1-2; Maak 15.1; Luuk 23.1, 7-11; Jon 18.28-29

* **4:32:** Apo 2.44-45

jegito, iwoigia kuuya ii metulanjgogi motoonjgia kolooro laligogi.

³³ Kaeñ laligogi Anutuwaan ku-usuñanooj turuñ oñono kotiigi aposol yoñonoj jeta meñ dañgunu kaanja nama Pon Jiisasnoj koomunooja gibilin waarozi, qaa ii nañgoj jeñ laligogi. Kaeñ laligogi Anutunoj kaleñmoriaña somata maama oñono ejembanooj goda qeñ oñongi.

³⁴ Kaanja laligogi iikawaa so batugianooj moñnoj iwoi mombaajooj mende memeqemeañ meñ amamaaan laligoro. Korebore nene gawoñja gawoñja ano miria miria yoñoo toya koloogiti, iyonoñooj ii sewaña mewutiwaajooj angi. Kaeñ angi sewaña megi moneñ karo ii meñ kagi.

³⁵ Meñ kañ aposol yoñoo borogianooj angi korebore memeqemeañ meñ amamaagitiwaa so ii batugianooj mendeema oñoma laligogi.

³⁶ Eja moñ qata Joosef, aposol yoñonoj qata Barnabas qagiti, ii ananaa qaanoj: Uunangonango eja, iinoj wato qata Saiprus kanooj koloonj somariinj jigo gawoñ ejaga (Liwait) laligoro.

³⁷ Iinoj kaanjagadeenj nene gawoñ baloñja sewaña mewutiwaajooj ano moneñ karo sewaña ii meñ aposol yoñonoj kañ borogianooj ano. Kianj.

5

Ananaias Safaira yoroonoj tiliqili

¹ Kaeñ ama laligogito, eja moñ qata Ananaias embia qata Safaira yoronoj gawoñ baloñgaraa bakaya sewaña mewutiwaajooj ani.

² Ani sewaŋa karo ejanoŋ moneŋ bakaya iyanjaŋoŋ aŋgoŋ koma mesaŋgoro embianoŋ ii modabororo bakaya moŋ meŋ kaŋ aposol yoŋoo borogianoŋ ano.

³ Borogianoŋ anoto, Piitononj kokaŋ ijoro, “Oo Ananaias, gii mono naambaaŋoŋ Satan mende qetana uuga saa qeja? Iinoŋ uuga saa qero giinoŋ batogoŋ Uŋa Toroya aŋgomokoloŋ ama muŋ geenŋaa balombaa monerŋ bakaya aŋgoŋ koma mesaŋgoŋaŋ?

⁴ Gii iikawaa toyaa koloonati, kambanŋ iikanooŋ ii geenŋaa buŋaga kolooro me? Geenŋaa baloŋga sewaŋa megi sewaŋa karoti, moneŋ ii mono goo buŋaga kolooro me qaago? Gii mono naambaaŋoŋ uuganoŋ qaa somoŋgoŋ iwoi koi anjaŋ? Gii qaa qolomolongoya jeŋ iikaŋa kanoŋ ejemba mende tiligoŋ nononjanto, Anutu iyanŋa mono tiligoŋ mujaŋ!”

⁵ Kaeŋ ijoro qaa ii moma tama kamaaŋ namonoŋ kemeŋ komuro. Kaeŋ komuro ejemba kuuya iikawaa bujuya moma sombugia mamaŋa mogi.

⁶ Komuro eja gbaworo yoŋonoŋ kouma qamoya meŋ esuuŋ aŋgoŋ kema roŋ konŋgi.

⁷ Aua karooŋ tegoro embianoŋ iwoi kolooroti, ii mende moma karo.

⁸ Karo Piitononj embia Safairaa kokaŋ qisiŋ muro, “Oro gawoŋ meme baloŋgara bakaya sewaŋa mewutiwaajaoŋ ani moneŋ karoti, ii iikawaa so me qaago? Ii mono nijona momaŋ!”

Qisiŋ muro kokaaŋ meleeno, “Moneŋ ii oŋanoŋ iikawaa so karo.”

9 Kaeñ meleeno jeñ muro, “Oro mono naambaaajoñ uumotooñ ama Pombaa Uñja Toroya tiligoñ mujaota? Moba, loganoñ komuro ejanooñ meñ kema roñ konjuti, iyonoñonoñ mono nagu koi dodowigi otoña mojañ. Yoñonoñ gii kaañagadeen esuuñ aŋgoñ goma kembuya.”

10 Kaeñ jeñ muro iikanondeen tama Piitowaa batanoñ kemeñ komuro. Komuro eja gbaworo yoñonoñ kouma qamoya mokoloñ meñ aŋgoñ kema loyaa kooroñanoñ roñ kongi.

11 Roñ kongi uumeleeñ tuuñ kuuya yoñonoñ moma awawaligi bujuya seiro korebore moma sombugia mamaga mogi. Kiañ.

Aposol yoñonoñ ejemba mamaga meñ qeançoñ oyoñgi.

12 Kaeñ aŋgi Anutuwaa ku-usuñanoñ aposol inaan oyoñ gawoñ meñ borogia ejemba qa-gianoñ aŋgi Anutunoñ aiwese aŋgoletó kania kania mero batugianoñ mamaga kolooro. Ejemba Jiisas moma laarigit, kuuya iyonoñonoñ jiwowoñ jigowaa totoñ uutanoñ uma kiñ Solomombaa sombeñ sarañawonoñ ajoroon tuuñ motooñgo kolooñ laligogi.

13 Kaeñ ajoroon laligogi ejemba tosianooñ keegia moma jirinjiriñ ama moñnoñ iyonoñonoñ mende toroqero. Kaeñ qaagoto, ejemba tuuñ yoñonoñ goda mamaga qeñ oyoñma laligogi.

14 Kaeñ ajoroon laligogito, kileñ ejemba sei-seiya yoñonoñ tuuñgia toroqen oyoñma laligogi. Eja ano emba tuuñja tuuñja yoñonoñ Jiisas moma laariñ uugia meleengi tuuñgianoñ somariiñ seiro.

15 Aposol yoñonoñ gawoñ kaeñ megi ejemba seiseiyanon qean̄gogi. Kaeñ qean̄gogitiwaajon ama tosianon ji ejemba uñuamá demberu koma an̄goñ kana goraayanoñ kaan̄agadeen duñ meagoñ maki tamboma kanoñ oñooma kokaeñ jegi, “Piitonon kaj nunuuguwaati, uñauñayanon mono kambañ iikanon yon̄oononq̄a mombaa qaganon uro qean̄gonaga.”

16 Kaan̄agadeen taon ano gomañ Jerusalem siti liliqon rama kenjuti, iyonoñonq̄a ejemba tuuñ mamaganoñ horon kagi. Kaeñ kaj ejemba ji injiroti ano omenon qaamuñ men̄* kokojinjinj ama oñonq̄iti, ii uñuamá kaj kougi. Kougi kuuya yoñonoñ qean̄gogi. Kian̄.

Gajobanoñ aposol kapuare mirinoñga uñuano kamaagi.

17 Kaeñ ama laligogi jigo gawoñ galeñ wañanoñ ano iwaa alauruta Sadusii (Jigo gawombaa kaparañkon̄kon) paati nañgoñ mugiti, kuuya iyonoñoo iriñgia soono uuduuduu an̄gi.

18 Uuduuduu ama aposol oñoma somoñgoñ gawmambaa kapuare mirinoñ oñooñgi.

19 Oñooñgito, gomantiña kanoñ egi Pombaanoñ gajoba moñnoñ kapuare miri naguya naguya horon uñuamá seleñgeñ kamaañ kokaeñ inijoro,

20 “Mobi, oño mono kema jiwowoñ jigonon uma ejemba jaagianoñ nama laaligo gbiliaa kania kuuya asuganoñ inijowu.”

* **5:16:** Qaamuñ ii kokaeñ: Omenon buuta muñgoro qaa bogoro laligoja.

21 Kaeñ inijoro gomañ ano jiwowoñ jigononj uma nama Buñña qaa kuma oñonjgi. Kaeñ nama kuma oñonjgi jigo gawoñ galeñ wañña ano alauruta nañgoñ mugiti, iyonononj keuma jigo kaunsol tuuñ ano Israel jotamemeurugia koma horoñ oñonjgi motoonj ajoroogi. Ajoroonj nama opotoro tosaañña aposol uñuambombaajonj wasiñ oñonjgi kapuare mirinoñ keñgi.

22 Kenjito, ii iikanonj mende mokoloonj oñoma eeñ eleema sundugia kokaeñ añgi,

23 “Nono oñanonj kapuare mirinoñ keuma nagu kotakota konjgi nangi eja waagiawo yoñononj nagu so nañgi inijijoñ. Ii inijijonto, naguya horoñ uma kanoñ eja moñ mende mokolojoñ.”

24 Kaeñ sundugia añgi jigowaa kiropo galeñ wañña ano jigo gawoñ galeñ wañña yoñononj qaa ii moma uugia sooboo kono jegi, “Oopopoön! Kete kaeñ koloonj kanageñ mombo sipasipa kono mono nomaeñ koloowabo?”

25 Kaeñ jegi moñnoñ kouma kokaenj inijoro, “Mobu, eja kapuare mirinoñ oñoonjiti, iyonononj mono jiwowoñ jigononj nama ejemba Buñña qaa kuma oñonju!”

26 Kaeñ inijoro jigowaa kiropo galeñ wañjanonj opotoro uñuano keñgi. Kema “Ejembanonj jamo giliñ nunuwubo,” jeñ toroko moma loloonkotagadeen jiwowoñ jigononj uma aposol uñuama kagi.

27 Kaeñ uñuama kañ jigo kaunsol tuuñ yoñoo jaagianonj oñoonjgi nañgi jigo gawoñ galeñ wañjanonj kokaeñ qisiñ oñono,

28 *“Oŋo Jiisawaa qatanon qaa moŋ mende kuma oŋombu. Nononoŋ kaeŋ jeŋ soŋgo kotakota ama oŋoninto, qaa iikawaa oŋanoŋ mono nomaen kolooro? Oŋonoŋ mono kileŋ toroqen Jiisawaa sundu kuma oŋongi Jerusalem siti kuuya sokoma waŋgia meŋ saa qero laligojon. Ano eja iikanon komuŋ saya maaro oŋonoŋ kokaen ninijoŋkeju, ‘Iwaa qaayanoŋ mono Juuda nonoo qanananoŋ urota eja.’”

29 Kaeŋ qisiŋ oŋonoto, Piito ano aposol tosianoŋ kokaen meleengi, “Nononoŋ ejemba oŋoo jeŋkootogia teŋ kombombaajon ama Anutuwaanonoŋ qaa uuguniŋ mende sokombaa. Qaago!

30 Anutunoŋ ananaa ambosakoŋjurunanaa beŋgiaga kolooja. Oŋo Jiisas gere batuyanonoŋ mondon qegi komuroto, Anutunoŋ ii meŋ gbiliro waaro.

31 Anutunoŋ ii meŋ gibilŋ wama uma iyanjaa boro dindinjanon anota raja. Eukanoŋ raro Anutunoŋ singisoŋgonana mesaon nonomambaajon kuuro Poŋnana ano Hamoqeqe Tonana kolooja. Iikaanja koloon Israel kanageso meŋ letoma nonono uunana meleembombaajon moja.

32 Nono iwoi ii iima qaa kuuya ii naŋgoŋ jeŋ daŋgunuya kolooŋ nanjoŋ. Uŋa Toroyanonoŋ kaanagadeeŋ qaa ii naŋgoŋ jeŋkeja. Anutunoŋ Uŋa Toroya ejemba jeta teŋ koma muŋkejuti, mono iyonoo uugianon ama buŋa qeŋ oŋonja.”

33 Piitonon qaa kaeŋ meleeno jigo kaunsol tuuŋ yoŋonoŋ mogi uugia soonon kotowageeŋ kaanja

* **5:28:** Mat 27.25

kotoro. Kotoro uugia gere jero aposol uηugi komuwutiwaajon mogi. Kianj.

Gamalielnoj alauruta jeη meη looriη ojono.

34 Kaeη mogito, Farisii (Kana qaawaa ka-paranjoñkoñ) eja moη qata Gamaliel iinoj jigo kaunsol tuuη yoñoo batugianoj raro. Iinoj Kana qaawaa boi ejaga laligoro ejemba kuuya goda qeñ mugi jotamemegiaga kolooro. Kaanj koloon waama aposol unjuangī seleenjeñ kemeñ boronjā moη mambombutiwaajon jeñ kotoro.

35 Kaeη jeñ kotoro kemegi jotameme alauruta kokaeñ inijoro, “Israel ejauruna, oño eja koi no-maeñ ama oñombuyaga, iikawaajon mono awaa-gadeej toogia moma galenj meñ aowu.

36 Wala emukanoj eja moη qata Teudas iinoj waama ‘Niinoj somatagiaga koloojeñ,’ jero kete gbani tosaanjā tegoro laligojon. Teudasnoj kaeñ jero eja 400:waa so iwo toroqej somonjgoj aοñ laligogito, moñnoj ii qero komuro tosianoj ejauruta wambelaanj mugiti, ii kuun oñongi boratigi qemburungianoj jañgoj qaondabororo.

37 “Iwaa gematanoj Galili eja moη qata Juudas asugiro. Inoj takis mewutiwaajon ejemba qagia oon areñgogiti, (sensus) kambarj iikanoj asugiro. Asuginj ejemba tutugoj meñ looriñ oñono karenj ambutiwaajon ala ilailauruta koloogi. Kaeñ koloogito, ii kaañagadeej qegi komuro ano alauruta wambelaanj mugiti, tosianoj ii kuugi toroko moma boratigi.

38 Kaeñ kolooro niinoj kokaeñ inijowe mobu: Oño mono eja koi yoñoo selegianoj iwoi laj

mende ambu. Yonjonon gawoŋ koi megi qemburuŋ kolooji, ii baloŋ ejemba yoŋoo momo areŋgianondeenŋ kolooji eeŋ, ii mono soon jaŋgoŋ qaombaa. Kawaajon ii mono oŋomesaogi kamaawu.

³⁹ Ii qaombaato, Anutuwaa momo areŋnoŋga koloonagati eeŋ, oŋonoŋ mono qemburuŋ ii somongowombaajoŋ amamaawuya. Ono Anutu iyanja qetama tuarenjen ama muŋ laligowubo. Onoŋgiaa kaniagia kaŋa mokoloowubotiwaajoŋ mono toogia moma galeŋgia meŋ aowu.”

⁴⁰ Gamalielnoŋ kaeŋ inijoro gejanono qaaya aŋaliŋ aŋgoŋ koma otaagi. Ii otaaŋ aposol oŋooŋgi kougi opotorowaajoŋ jegi raunakapaŋ meŋ oŋoŋgi. Raunakapaŋ meŋ oŋoŋgi jigo kaunsol tuuŋ yoŋonoŋ aposol ii Jiisaswaa qataanoŋ qaa moŋ toroqen jewubotiwa soŋgo kotakota ama oŋoma “Kamaan kembu,” jegi.

⁴¹ Kaeŋ jegi jigo kaunsol tuuŋ mesaoŋ keŋgi. Kananon kema kokaeŋ jegi, “Jiisaswaa qataajoŋ ama qabuŋjanana kaeŋ meŋ soojuti, ii Anutunoŋ moja. Iinoŋ nono siimbobolo iikaŋa mobombaas so moma niniiro saanoŋ sokonja.” Kaeŋ jeŋ uugianoŋ kawaajoŋ qeangoro aisoogi.

⁴² Aisoon gawoŋ toroqen meŋ ween so jiwowoŋ jigoŋoŋ ugi ano miria miria kanoŋ kema Buŋa qaa kuma oŋoma laligogi. Jiisasnoŋ Hamoqeqe Toya Kraist kolooji, yoŋonoŋ iikawaa Oligaa Buŋaya jeŋ iikanooŋ ejemba uugia kuuŋ laligogi. Kiaŋ.

6

Gawoŋ ilailaa eja (diikon) 7 metogoŋ oŋoŋgi.

¹ Gowoko jaŋgogianon̄ somariiŋ uro Juuda ejemba tuuŋ woi kolooŋ laligogi. Tosianon̄ kantri tosianon̄ga kaeŋ Griik qaa jegi ano tosianon̄ iyanyaŋgiaa balon̄gianon̄ laligoŋ kouma Arameik ano Hibruu qaa jeŋkegi. Kaeŋ laligogi kamban̄ iikanon̄ niinon̄giinon̄ kolooro. Griik qaa jegiti, iyonyonoŋ kokaen̄ jegi boliro, “Aposol yoŋnonoŋ kamban̄ so nene hina mendeema nonomakejuto, Griik qaa jeje emba malo nonoo nene hina bakaya ii bakasasaŋ nonomakeju. Ororōn̄ mende mendeengi mende sokonja.”

² Kaeŋ jegitiwaajon̄ ama aposol 12 yoŋnonoŋ gowoko tuuŋ ii koma horoŋ oŋoŋgi ajoroogi kokaen̄ inijogi, “Nononoŋ selewaa gawoŋ meŋ nembanene mendeema oŋoma Anutuwaa Buŋa gawombaajon̄ kambanana saanoŋ mende sokono uuwaa gawonanananoŋ kamaawabo. Ii mende sokonja.

³ Kawaajon̄ alaurunana, mobu! Oŋonoŋ mono oŋoŋgiaa batugianon̄ga gawoŋ ilailaa mokoloon̄ oŋombu. Uŋa Toroyanoŋ eja uugia saa qero Anutunoŋ momakootoya qaita moŋ oŋono qabuŋa awaa meŋ nanjuti, mono eja iikaanja 7 meweengon̄ oŋombu. Ii meweengon̄ oŋoŋgi gawoŋ ii oŋoniŋ ii galen̄ koma meŋ laligowuya.

⁴ Yoŋnonoŋ kaeŋ laligowuyato, nononano kamban̄ so pondan̄ qama kooliŋ Anutuwaanoŋ Buŋa qaa jegeŋja nama jeŋ seiŋ laligowoŋa. Gawoŋ iikanon̄ mono pondan̄ namboŋa.”

⁵ Kaeŋ inijogi tuuŋ kuuya yoŋnonoŋ “Saanon̄ sokonja,” jegi. Kaeŋ jeŋ eja qata Stiiwen meweengogi. Stiiwen ii Anutu kotakota moma laarin̄ muro Uŋa Toroyanoŋ uuta saa qero laligoro.

Toroqen eja kokaan̄ meweengon̄ oñongi: Filip, Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenas ano Nikolas. Nikolas ii waba kantriwaa siti qata Antiokia kanoñ koloon̄ kanageñ Juuda ejaga koloon̄ uuta Kraistwaanoñ meleeno.

6 Ii meweengon̄ oñongi aposol yonjoo jaase-wañgianon̄ uma keñgi borogia wañgianon̄ ama qama kooliñ kotuegon̄ oñongi.

7 Anutuwaanoñ qaa jeñ seigi toomoriañawo kolooro gowoko yonjoo jañgogianon̄ Jerusalem sitinoñ somariiñ seiro. Jigo gawoñ galeñ yonjoo tuuñnon̄ga seiseiya yonjonoñ kañagadeen̄ uugia meleema Jiisas moma laarigi. Kiañ.

Stiiwen qelanjiñ meñ somoñgogi.

8 Anutuwaa kaleñmoriaña ano ku-usuña kanon̄ gawoñ ilailaa eja Stiiwembaa uuta saa qero nama aiwese aŋgoletō somasomata ii ejemba batugianon̄ mero asugiro.

9 Ii asugiroto, Juuda tosianon̄ waama Stiiwen tuarenjen̄ ama mugi. “Loloon̄ kagiti, iyonjoo qamakooli miri tuuñ”* yonjoo batugianon̄ Juuda tosianon̄ Sairini ano Aleksandria Iijipt siti woi kanoñña eleema kan̄ nañgi. Eja kañianon̄ mindiriñ waama Silisia ano Eisia prowinsnon̄ga kagiti, iyonjoo tuuñnon̄ga Juuda eja tosaañña uñuama motoon̄ Stiwembo mondon̄ niinon̄giinon̄ ama jenoñkooli amigi.

* **6:9:** Qamakooli miri tuuñ mombaa qata ii kokaen̄ kolooro qagi: Ejemba qabuñgajawo yonjonoñ tosaañña sewañgia megı buñgajia koloon̄ togiaa weleñ een̄ qeq̄ laligoñ (sleiw) borogianon̄ga loloon̄ kagiti, iyonjonoñ iyan̄giaa qamakooli miri tuuñgia ama qagia kaen̄ qagi.

10 Kaeñ amigito, Uña Toroyanoñ Stiiwen sololooro momakooto somataa qaganoñ qaaya meleema iñijoroti, ii Juuda yoñonon qewagowombaajoñ amamaañ kamaagi.

11 Amamaañ kamaañ kokomomola meñ kema eja tosaanja mokoloon kuuj orjoma kañ kokaen jegi, “Iinoñ mepaqepae qaa jeñ iikanon Mooses ano Anutu qetama orono moniñ.”

12 Kaeñ jeñ kema ejemba tuuñ, iyoñoo jotamemeyagia ano Kana qaawaa boi yoñoo uunonkeeme qaa jegi uugia gere jero. Gere jero tililuaañ kañ Stiiwen horoñ qelanjiñ meñ jigo kaunsol tuuñ yoñoo jaagianoñ keñgi.

13 Kema eja tosaanja uñuañgi kouma Stiiwembaa selianon qaa qoloñmolonçgoya kuuj kokaen nañgoñ jegi, “Eja koi kanon mono jiwowoñ jigionana ano Mooseswaanoñ Kana qaa tuarenjen ama mende mesaonkejato, ii toroqen jeñkeja.

14 Tuarenjen ama kokaen jero moniñ, ‘Jiisas, Nazaret ejanon mono jiwowoñ jigo koi kondeno qeqelalañ ewaa ano Moosesnoñ Kana qaa nononota ejí, ii utegowaa.’ ”

15 Kaeñ jegi jigo kaunsol tuumbaa ajoajoroonon ragiti, ii kuuyanoñ Stiiwen tororo uugi kaitanianon Siwe gajoba taní kaanja kolooro iima mogi. Kianj.

7

Stiiwenon qaa kitia meleema jero mogi.

1 Stiiwen qaa jakéyanon ooñgi nano jigo galen wañjanon kokaen qisiñ muro, “Qaa ii hoñja me qoloñmolonçgoya?”

Stiiwenoŋ Aabrahambaa sunduya jero.

2*Qisiŋ muro kitia kokaen meleeno, “Ejauruna, maŋ daremuna, niinoŋ kokaen ijijowe mobu: Ananaa ambonana Aabrahamnoŋ Mesopotemia balonoŋ laligoro asamararaŋ Toya Anutu iinon asugin muro Mesopotemia mesaon Haran gomanoŋ kema laligoro.

3 Anutunoŋ kokaen ijoro,

‘Gii geenŋaa gomaŋ baloŋga ano tinitosauruga oŋomesaoŋ baloŋ moŋ qendeema gomaŋati, mono iikanon kema laligowa.’

4*Kaeŋ ijoro moma Kaldia gomaŋ mesaon Haran gomanon kema laligoro. Iikanon laligoro maŋanon komuro Anutunoŋ wasiŋ murota oŋo kambaŋ kokaamba koi laligojuti, mono baloŋ kokanoŋ kaŋ kanaŋ rama laligoro.

5*Baloŋ kokanoŋ rama laligoro Anutunoŋ baloŋ kitia boroŋa moŋ kana tamboyaa so ii mende buŋa qeŋ muro. Baloŋ koi kawaa toya mende totooŋ kolooroto, Aabrahambaa gbilia mende kolooro Anutunoŋ kambaŋ iikanondeen iwaa qaa waladeen kokaen jeŋ somongoro,

‘Niinoŋ gomaŋ koi ii gii ano goo gemaganon gbiliuruga koloowuti, mono iyonjoojoŋ oŋombe iikawaa toya koloowuya.’

6*Kaeŋ jeŋ toroqeŋ qaa kokaen jero,

‘Goo gbiliuruganoŋ gomaŋ moŋgeŋ kema wabaya koloon laligowuya. Wabaya koloon laligogi gomaŋ iikawaa toya

* **7:2:** Jen 12.1 * **7:4:** Jen 11.31; 12.4 * **7:5:** Jen 12.7; 13.15;
15.18; 17.8 * **7:6:** Jen 15.13-14; Eks 3.12

yojonoj somoŋgoj oŋoŋgi togiaa weleŋ eeŋ qeŋ laligowuya. Kaeŋ laligogi ama riŋ oŋoŋgi gawoŋ biŋawo biŋawo eeŋ megi sewaŋa mende oŋoŋgi gbani 400:waa so koŋajiliŋ qaganooŋ laligowuya.

7 Kaeŋ laligowuyato, niinooŋ kanagen balon ejemba weleŋgiq qeŋ laligowuyati, ii qaanoŋ ama jeŋ tegooŋ oŋomaŋa.'

Anutunoŋ toroqen kokaen jero,

'Kaeŋ kolooro gbiliuruganoŋ gomaŋ ii mesaŋ gomaŋ kokanoŋ eleema kaŋ waena meŋ mepeseeŋ noma laligowuya.' Kianj.

Aisak, Jeikob ano Joosef yoŋoo sundugia jero.

8 *“Anutunoŋ Aabraham kaeŋ ijor aiwese kokaen ambutiwaajoŋ jero moro, ‘Oŋo niwo soomoŋgo ambutiwaajoŋ mono noo aiwese asa koma eja selegia kotoŋ laligowu.’ Iikawaa so Aabrahamnoŋ meria Aisak kolooro ween 8 tegoro kanoŋ Anutuwaa aiweseya meŋ selia kotoro. Aisaknoŋ meria Jeikob mekolooni aiwese ii kotoro ano Jeikobnoŋ merauruta mekolooni oŋoma iikawaa so kotoŋ oŋono. Jeikobwaa merauruta 12 yoŋonoŋ Israel nonoo ambosakoŋjurunanaga koloogi.

9 *“Ambosakoŋjurunananoŋ kogia Joosef ii gema qeŋ muŋ sewaŋa mewutiwaajoŋ aŋgi tosianooŋ sewaŋa meŋ wama Iijipt kantrinoŋ kema oonŋgi laligoro. Iikanooŋ laligoroto, Anutunoŋ iwo laligoro.

* **7:8:** Jen 17.10-14; 21.2-4; 25.26; 29.31-35.18 * **7:9:** Jen 37.11, 28; 39.2, 21

10 *Iwo laligoro koŋajiliŋ kania kania qaganonj uro moroti, kuuya iikanonŋa mono metogoŋ muro. Metogoŋ muŋ kaleŋmoriaŋa muro momakootoya awaa kolooro. Ii kolooro Iijipt kantri-waa faaraao kiŋ iwaa jaanoŋ keuro iiro sokono eja poŋ kuunj muro Iijipt kantri ano faaraao kimbaa jinŋkaronj miri iwoiya galeŋ koma oŋomo laligoro.

11 *Galeŋ koma oŋono bodi kambaŋa kaŋ kuuro Iijipt kuuya ano Keinan gomanj ii sokono. Kawaa-joŋ ejemba yoŋonoŋ majakaka somata moma koroweborowe laligogi. Kaeŋ laligoŋ ananaa am-bourunananoŋ nembanene mokoloowombaajon memeaŋgogi.

12 “Kaeŋ memeaŋgogi ‘Iijipt gomanonj dumuŋ kota eja,’ kaeŋ jegi Jeikobnoŋ moro. Kaeŋ moma merauruta, ananaa ambourunana ii indiŋ mutuya wasinj oŋono kanoŋ keŋgi.

13 *Kaeŋ kema laligoŋ eleema mangiaanonoŋ kagi. Kanageŋ indiŋa moŋ mombo keŋgi Joosefnoŋ kaniaya injsaano mogi. Mogi faaraao kiŋnoŋ kaanjadeen tinitosaya injiima kaniagia moma kotoro.

14 *Moma kotoro Joosefnoŋ qaa ama maŋa Jeikob ano tinitosauruta kuuya ii koma horonj oŋono iwaanoŋ keŋgi. Ejemba keŋgiti, iyoŋoo janŋogia ii 75 kolooro.

15 *“Jeikob kaeŋ waŋgi Iijipt gomanonj keno. Kema laligoŋ iikanonj komuro. Ambourunananonj kaŋagadeen komudaborogi.

* **7:10:** Jen 41.39-41 * **7:11:** Jen 42.1-2 * **7:13:** Jen 45.1, 16

* **7:14:** Jen 45.9-10, 17-18; 46.27 * **7:15:** Jen 46.1-7; 49.33

16* Komudaborogi qamogia meñ aŋgoñ Keinan gomanoñ eleema Sekem gomanoñ kañ roñ koma oñongi. Wala eeñanoñ Aabrahamnoñ Sekem (Sikem) laligoñ baloñ moñ eja qata Haamor iwaa gbiliuruta yoñoonoñga moneñnoñ sewaňa meroti, mono iikawaa qasirianoñ jamo kobañ uroroon kanoñ ama oñongi.” Kiañ.

Mooesnoñ Iijipt kantrinoñ koloon laligoñ kouro.

17* Stiiwenoñ toroqen kokaen jero, “Anutunoñ wala eeñanoñ soomoñgo qaa Aabraham muroti, ii hoñawo koloowaatiwaa kambanña torin dodowiro. Dodowiroti, iikawaa so Israel yoñonon Iijipt gomanoñ kolooñ seiñ laligogi tuuŋgianon somariiñ uro.

18 Somariiñ uro faaraø kiñ moñnoñ waama kanaiñ Iijipt galen koma oñono. Faaraø kiñ gbilia iinoñ Joosefwaa kania mende moma laligori.

19* Iwaa kania mende moma ananaa kanageso ii aŋgomokoloñ qaganoñ tiligoñ ambourunana ama riiñ oñono laligogi. Kaen laligogi kiñnoñ Israel yoñoo jeñkooto kotakota kokaen ano, ‘Oñó mono meraurugia bubuga ii oñoma yamagen kema apunoñ giligi kemeñ komuwu.’

20*“Jeñkooto kaeñ ano kambanñ iikanonoñadeen mera moñ qata Mooes kolooro. Anutunoñ ii iima moro sokono. Mooes kolooro nemuñmañjanon ii koiñ karoombaa so mirigaranoñ galen koma laligori.

* **7:16:** Jen 23.3-16; 33.19; 50.7-13; Joos 24.32

* **7:17:** Eks 1.7-8

* **7:19:** Eks 1.10-11, 22

* **7:20:** Eks 2.2

21 *Koin karooŋ ii tegoro nemuŋanoŋ meŋ yamageŋ kema kondenoŋ apu qaganooŋ ama mesaŋgoro. Mesaŋgoŋ keno faaraao kimbaa boratanooŋ mokoloŋ mero meria kolooro galen koma muro laligoro.

22 Kaeŋ laligoro Iijipt yonjoonooŋ momo ano kaiyaka kuuya ii kuma mugitiwaa so Iijipt yonjoonooŋ momakoota eja somata kolooro. Iinoŋ qaaya ano nanamemeŋa ii esuŋmumu qaganooŋ jeŋ ama laligoro.

23 *“Mooses gbania 40 tegoro kanoŋ Israel daremuŋjuruta yoŋoo prowinsnoŋ kema injiimambaajoŋ romoŋgoŋ qaaya somoŋgoŋ keno.

24 Kema Iijipt ejanoŋ Israel eja moŋ iwo eeŋ toontooŋ aŋgawowo ama horoŋ ureeŋ ama muŋ qero iiro. Iima kema Israel eja ii ılaaŋ muŋ gematanooŋ kema ironja meleema Iijipt eja ii qeŋ qero komuro.

25 Qero komuro Anutunoŋ Mooseswaanooŋ laariŋ Israel ejemba faaraao kimbaa boronoŋga metogoŋ oŋjomambaajoŋ ku-usuŋ muro karo. Yonjonoŋ Mooses iima kaniaya iikaen saanooŋ moma asariju, iikaen romoŋgoroto, yonjonoŋ ii mende moma asariŋ eeŋ tompiŋ laligogi.

26 “Gomaŋ ano mombo yonjoonooŋ keno Israel eja woiyanoŋ aori iriiro. Iriima batogoŋ batugaranoŋ luae koloowaatiwaajooŋ moma kokaeŋ irijoro, ‘Eja woi, oro daremuŋga. Oroangara motoonooŋ mono naambaajoŋ kaeŋ tiwilaan aojao?’

27 Kaeŋ irijoroto, ejanoŋ alia meŋ bolin muroti, iinoŋ mono Mooses geriawoo utama muŋ kokaeŋ

* **7:21:** Eks 2.3-10 * **7:23:** Eks 2.11-15

jeñ muro, ‘Gii nonoonon galenjkoñkoñ ano jenteego ejaga koloojan me? Moronoñ kuuñ gonota nanjañ?’

28 Gii woraj Iijipt eja qena komuroti, mono kaanjadeen nii numambaajon jejañ me?’

29 *Kaeñ qisiñ muro qaa kawaajoñ ama Iijipt kantri mesaon olon koma Midian gomanon kema wabaga laligoro. Iikanon laligoñ emba meñ merawoita woimekoloon orono laligogi.” Kiarj.

Mosesnoñ baloñ qararañkoñkoñjanon gbaní 40 laligoro.

30 *Stiwenon qaa toroqen kokaen jero, “Kaañ laligogi gbaní 40 tegoro kanoñ Mosesnoñ baloñ qararañkoñkoñjanon liligoñ baanja qata Sainai iikawaa kanianon laligoro Siwe gajoba moñnoñ asugiro. Ii gere jerendeñ batuyanoñ gere bolan koloon mende jeñ kotoroti, iikanon asugin muro.

31 Kaeñ asugin muro taní iikawaaajoñ waliñgoñ kania iima moma kotomambaajon kosianon keno Anutuwaanoñña qaa moñ kokaen kolooro moro,

32 ‘Niinoñ goo ambosakonjuruga yoñoo Anutu-giaga koloojen. Niinoñ Aabraham, Aisak, Jeikob yoñoo Ponjiaga laligoñ kouma laligojen.’ Qaa kaeñ kolooro moma jeneña kanaiñ ororo iikaan baageñ uuñ iimambaajon toroko moro.

33 “Toroko moroto, Ponnoñ kokaen ijoro, ‘Baloñ riñnanjanji, ii baloñ kowogaga. Kawaajoñ gii mono kana esuga qetegowa.

34 Noo ejemba tuuñuruna Iijipt laligojuti, ii ama riñnoñgi siisiawaewae qaganon aon oron

* **7:29:** Eks 18.3-4 * **7:30:** Eks 3.1-10

laligoju. Niinoj ii iima kotoj laligojeñ. Yoñononj osoñgoj uñuro saama welenjuti, niinoj ii modaborojeñ. Niinoj yoñoo borogianonja metogoj oñomambaaajoj kamaajeñ. Kawaajoj gii mono keteda koi waama kana wasiñ gombe Iijipt kemba! Kaen ijoro.”

Mosesnoj Israel uñuano gbani 40 kananoy laligogi.

35 *Stiiwenonj qaa toroqenj kokaeñ jero, “Yoñononj Mooses qakooma kondama muñ kokaeñ ijogi, ‘Gii galenkonjkonj ano jenteego ejaga koloojañ me? Moronoj kuuj gonota kaya nanjañ?’ Kaen qakooma ijogito, Anutunonj Mooses ii wasiñ muro yoñoo eja ponçia kolooro. Siwe gajobanorj gere jerendenonj bolañ jero kanoj asugiñ muroti, iinoj mono Anutuwaanorj buju qaa ii meñ kañ uuta kuuro mootogo ejagiaga kolooro.

36 *Israel mootogo ejagia koloonj ejembauruta ii aiwese aŋgoletu kania kania meñ Iijipt kantrinonja metogonj uñuano mesaonj Kowe Osoga iikanonj kagi. Emu kagi kanoj ano balonj qararanjkonjkonjanoj kaañjadeen toroqenj aiwese aŋgoletu morota morota ii gbani 40:waa uutanonj meñ qendeeno iima laligogi.

37 *Mosesnoj eja ponçia laligoj Israel kanageso ii kokaeñ inijoro, ‘Anutunonj Juuda tuuñ onjo batugianonja gejatootoo eja moñ meweengeñ kuuro nii kaañja koloowaa.’

* 7:35: Eks 2.14 * 7:36: Eks 7.5; 14.21; Jañ 14.33 * 7:37: Dut 18.15, 18

38 *“Israel yojonoj baloŋ qararaŋkoŋkoŋjanonj kaŋ laligogi eja poŋgia kolooŋ ananaa ambosakoŋjurunana yojowo laligoŋ kanagesogia galeŋ koma ojono. Galeŋ koma ojoma baanja qata Sainai iikanonj uro Siwe gajoba moŋnoŋ qaa ijoro moma iwo laligoro. Kaeŋ laligon Anutunoŋ laaligo kotigaa qaaya suulaŋ ijoro moma laligoroti, iinoŋ qaa ii iikawaa so jero nonoo Buŋa kolooro.

39 “Iinoŋ eja poŋgia laligoroto, ananaa ambosakoŋjurunana yojonoŋ qaaya teŋ koma mubombaajonj mojogia tiiro gema qegi. Gema qeŋ utama muŋ uugia meleeno Iijipt kantrinonj mombo eleembombaa siŋŋa mogi.

40 *Kaeŋ moma Mooseswaa data Aaron ii kokaeŋ ijogi, ‘Moosesnoŋ eja Poŋnana koloŋ Iijipt kantrinonŋa metogoŋ nunuano kaniŋi, iinoŋ baanjanonj uma tani nomaenj koloŋji, nono ii mende mojoŋ. Ii mende mojoŋiwaajonj giinonj saanoŋ tando lopioŋ mena iikanonj jotamemennana koloogi kanagianonj toroqeŋ kemboŋa.’

41 *“Kaeŋ ijoŋ iikanondeenj goul meŋ kanonj lopioŋ moŋ bulmakao meriaa tani megı. Ii meŋ siimoloŋ meŋ kaŋ ama muŋ lombaŋ ooŋ iwoi borogianonj megitı, iikawaa korisoro ama mepe-seegi.

42 *Kaeŋ aŋgito, Anutunoŋ ii iima mojoya tiiro gema uŋuro Sombimbaa seŋgelao Toya wae-gia meŋ mepeseenj oŋombutiwaajonj oŋomesaoro.

* **7:38:** Eks 19.1-20.17; Dut 5.1-33 * **7:40:** Eks 32.1 * **7:41:**
Eks 32.2-6 * **7:42:** Aam 5.25-27

Gejatootoo eja Aamosnoj qaa moj ooro Buju Terenoj ejii, mono iikawaa so kokaen aŋgi,

‘Oo Israel ejemba, oŋo balonj qararaŋkoŋkoŋanoj kaŋ gbanj 40:waa so laligoj kambanj iikanoj oro siimoloj oonj nandunj tosaanja meŋ kaŋ noma laligogi me qaago?’

43 Ii qaagoto, oŋonoj mono beŋ qata Moolek iwaa opo sel kuunja ii aŋgogi ano beŋ qata Refan iwaa seŋgelaŋ uŋaya ii aŋgoj kaŋ laligogi.

Oŋonoj uŋa lopioj ii waegara meŋ mepeseen orombombaajoj megij buŋagia kolooro.

Kawaajoj ama niinoj mono konjoma oŋombe kereurugianoj kaŋ uŋuanji kema laligoj koriganoj Babilon kantriwaa gematanoj uma laligowu.’” Kianj.

Stiibenoy opo sel jigowaa qaaya jero.

44 *“Ambosakoŋjurunana yononoj balonj qararaŋkoŋkoŋanoj kaŋ laligoj Anutuwaa daŋgunu kuunj opo sel jigo meŋ aŋgoj laligogi. Ii meŋ aŋgoj Anutunoj jigoya mewutiwaajoj Mooses jeŋ kotoŋ muŋ uŋa sareya qendeema muro iiroti, mono iikawaa so megij nano.

45 *Moosesnoj ambosakoŋjurunana galeŋ koma oŋono yononoj opo sel jigo ii aŋgoj laligogi. Kanagen Joosuanoj waama galeŋ koma oŋono gbil-iurugianoj jigo ii buŋa qeŋ aŋgoj toroqeŋ kaŋ laligoj kantri kokanoj kougi. Kantri kokanoj kougi Anutunoj balonj toya tuunja tuunja onotaaro

* **7:44:** Eks 25.9, 40 * **7:45:** Joos 3.14-17

kenji gomaŋgia aŋgoŋ koma megı. Meŋ rama laligogi kiŋ Deiwid kolooro.

46 *“Iinoŋ kolooŋ Anutu jaasewaŋjanŋ kaleŋmoriaŋa mokoloŋ kokaen qisiŋ muro, ‘Anutu Jeikobwaa beŋa, giinŋ saanoŋ jena niinŋ jeŋ kotowe nono goojoŋ jiwowoŋ jigo waŋa mewoŋa.’

47 *Kaeŋ qisiŋ muroto, Solomonoŋ jeŋ kotoro Anutuwaajaoŋ jiwowoŋ jigo megı.

48 Ii megito, Uuta Somata iinoŋ ejanoŋ miri borogianoŋ megiti, iikanŋ mende laligoja. Kawaa qaaya gejatootoo eja moŋnoŋ kokaen oorota eja,

49 *‘Poŋnoŋ jeja: Noonon jinkaroŋ duŋ rarana ii Siwenon ero namo ii kananaa doya kolooro iikanŋ riŋ rajen.

Oŋo mono noojoŋ miri tania nomaen megı sokonaga?

Me miri dakanoŋ mokoloŋ noŋgi iikanŋ uma haamo meŋ laligowenaga?

50 Iwoi kuuya ii mono neeno neenaa boroŋanoŋ mokoloŋ oŋombeti, ii moju.’” Kianj.

Stiiwenon kaunsol yonoo uugia kuuro.

51 *“Oo qaaqeqe ejemba, oŋoo uugianonŋ mono duuro gadokopa koloju. Gejagianonŋ hoŋgonŋ mende totooŋ tooja! Ii duujiwaajaoŋ Anutuwaanŋ qaa qotogoŋ gejajojombaŋ amakeju. Ambosakonjurugianonŋ Uŋa Toroya tuarenjeŋ ama

* **7:46:** 2 Sml 7.1-16; 1 Hist 17.1-14 * **7:47:** 1 Kin 6.1-38; 2 Hist 3.1-17 * **7:49:** Ais 66.1-2 * **7:51:** Ais 63.10

muñ laligogi oñonoñ mono yoñoo so toroqen
kaañideen Uña Toroya suulañ gema qenkeju!

⁵² Oñoo ambosakonjurugianon gejatootoo ejemba afaañä qaago sisiwerowero ama oñoma laligogi. Yoñoonoñga moronoñ kakasililiñ mende mokolooro? Yoñonoñ Ejä Solanjanon asugiwaatiwaa gejatootoo qaaya jegi ii uñugi komugi. Yoñonoñ komugi Ejä Solanjanon añó asugiro oñonoñ ii memelolo meñ muñ qegi komuro.

⁵³ Anutunoñ gajobauruta wasiñ oñono Siwenoñga kamaañ Kana qaa oñongi Buñagia kolooroto, oñonoñ ii mende teñ koma otaañ laligogi.” Kian.

Stiiwen jamonoñ qegi komuro.

⁵⁴ Stiiwenoñ qaa kaeñ jero jigo kaunsol yoñonoñ mogiti, ii uugia soonoñ kootoya kaañä kotoro. Kotoro uugia gere jero ambari kiñ waama nañgi.

⁵⁵ Kaeñ añgito, Uña Toroyanoñ Stiiwembaa uuta saa qero jaaya Siwenoñ uuro uro Jiisas Anutuwaa asamararan uutanonoñ eukanoñ Anutuwaa boro dindiñanoñ nano iiro.

⁵⁶ Jiisas iima jero, “Mobu! Siwe aantano Siwe gomambaa Ejä hoñanonoñ mono Anutuwaa boro dindiñanoñ nano iijen.”

⁵⁷ Kaeñ jero moma qa gigilaagi guju somata waaro gejagia borogianoñ gojoma kuuyanoñ luguñ kema qelanjiñ megí.

⁵⁸ Kaeñ meñ taon goraayanonoñ ororaan kema seleengeñ ama jamonoñ kanaiñ giliñ qegi. Kaeñ

qegi tosianonj ii iima nama malekugia qetegonj meloloonj eja gbaworo Soolwaa kosianonj anđgi.

⁵⁹ Kaeñ ama jamononj giliñ qengadeenj nanđgi Stiwenonj Anutuwaa qama koolinj kokaenj jero, “Oo Poñ Jiisas, gii mono kokoosona meñ anđgonj komba!”

⁶⁰ Kaeñ jeñ kemeñ simiñ kuma qa gigilaanj jero, “Poñ, siñgisoñgo koi anjuti, iikawaa lombota mono yonoo qagianoñ mende amba!” Kaeñ jeñ goronj qeñ komuro. Kiañ.

8

Soolnoñ uumeleenj tuuñ sisiwerowero ama oñono deenji.

¹ Stiiwen qegi komuroti, ii Soolnoñ kaañgadeenj moro sokono. Kambanj iikanonjadeenj sisiwerowero somata kolooro Jerusalem sitiwaan uumeleenj tuuñ kazi ama oñonjgi. Kawaajonj yononoñ korebore siti mesaonj deema Judia ano Samaria prowins woi ii sokoma kenji aposol yononondeenj kaparañ koma sitinoñ laligogi.

² Ejemba Anutu goda qeñ waeya meñ laligogiti, iyonoñonjga tosianonj Stiiwen komurotiwaajonj jinjenj qama mamaga saama qamoya meñ kema roñ konjgi.

³ *Roñ konjito, Soolnoñ uumeleenj kanageso jaabamegege meñ onjoma miria miria liliqonj uma uumeleenj eja ano emba ororaan uñuama giliñ oñono kamaagi jero kapuare mirinoñ oñoonjgi. Kiañ.

* **8:3:** Apo 22.4-5; 26.9-11

Filipnoŋ Samaria sitinoŋ Buŋa gawoŋ mero.

⁴ Uumeleej ejembanoŋ deema gomaŋ so kema kaŋ liligoŋ laligogiti, iyonoŋonoŋ Oligaa Buŋa jeŋ iikanooŋ ejemba uugia kuuŋ laligogi.

⁵ Filipnoŋ Samaria prowinswaa siti moŋnoŋ ke-meŋ Hamoqeqe Toya Kraistwaa kania jeŋ asariŋ oŋono mogi.

⁶ Ii jeŋ asariŋ oŋoma aŋgoletō mero letono ejemba tuuŋ yoŋonoŋ ii iima qaa jeroti, ii uumotooŋ ama geja ama moma aŋgoŋ kongi.

⁷ Filipnoŋ gawoŋ mero Anutuwaa ku-usuŋjanooŋ omejiilaŋ mamaga ii ejemba uugianoŋga oŋotaaro. Oŋotaaro qa bobolo qama kouma kenji. Gawoŋ mero ejemba seiseiya bakagia koomuya kolooŋ meendaŋgoya laligogiti, ii qeaŋgogi.

⁸ Kaeŋ kolooro Samaria sitinoŋ korisoro uuta kolooŋ ero. Kianj.

Sele galen eja Saimonoŋ umbuqumbuliŋ ano.

⁹ Korisoro eroto, Samaria siti kanooŋ oweŋ jenaŋ eja moŋ qata Saimon laligoro. Iinooŋ gbani tosaanja suuqaŋgorooŋ hamoqeqe gawoŋ meŋ Samaria ejemba waliŋgoŋ oŋono laligogi. Kaeŋ laligogi “Eja uuta koloojen,” jeŋ iyanjaajoŋ moro uro.

¹⁰ Ejemba uuta ano kamaaŋqeŋeta yoŋonoŋ korebore Saimombaa qaawaajon geja ama moma kokaaŋ jeŋ laligogi, “Anutuwaa esuŋa qata ‘Ku-usuŋ somata,’ qajuti, iikanooŋ mono eja kawaa uutanooŋ kemerota eja.”

11 Saimonoŋ suuqan̄goroŋ hamoqeqe gawoŋ ii kamban̄ koriga mero ejemban̄oŋ waliŋgoŋ laligogi. Kaeŋ ano waliŋgoŋ laligotiwaajoŋ ama iwaanoŋ qokotaan̄ laligogi.

12 Kaeŋ laligogito, Filipnoŋ kaŋ Anutuwaa bentoton̄oŋ keubombaa Oligaa Buŋa ano Jiisas Kraist qataa kania ii jeŋ asariŋ oŋono. Ii jeŋ asariŋ oŋono ejemba mamagan̄oŋ Buŋa qaa moma laariŋ uugia meleengi oomulu meŋ oŋono.

13 Kaeŋ aŋgi Saimonoŋ kaan̄agadeeŋ qaa ii moma laariro oomulu meŋ mugi Filipwaa kosianoŋ kaŋ laligoŋ otaaro. Kaeŋ kolooro Filipnoŋ aŋgoletō aiwese somasomata mero asugiro ii iima waliŋgoŋ laligoro. Kian̄.

Uŋa Toroyanoŋ Samaria yoŋoo uugianon̄ kemo.

14 Samaria ejemban̄oŋ Anutuwaanoŋ Buŋa qaa kaeŋ moma aŋaliŋ aŋgoŋ koŋgiti, iikawa bujuyan̄oŋ seiŋ Jerusalem sitinoŋ keno aposol yoŋonoŋ mogi. Yoŋonoŋ ii moma Piito ano Jon meweeneŋgoŋ wasiŋ oron̄gi yoŋoonoŋ keni.

15 Kema keuma yoŋoojoŋ ama qama kooliŋ Uŋa Toroyanoŋ uugianon̄ kemebaatiwaajoŋ Poŋ qisiri.

16 Kania kokaembaaajoŋ qisiŋ qama kooliri: Yoŋonoŋ Poŋ Jiisaswaa qatan̄oŋ oomulu meŋ oŋoŋgito, Uŋa Toroyanoŋ yoŋoonoŋga mombaa uutan̄oŋ mende kemero eeŋ laligogi.

17 Kawaajoŋ qama kooliŋ borogara waŋgianon̄ ani Uŋa Toroyanoŋ uugianon̄ kemero megı. Kian̄.

Saimonoŋ Uŋa Toroya sewaŋa memambaajoŋ jero.

18 Aposol yoronoŋ borogara ejemba waŋgianonj ani Anutunoŋ iikawaa so Uŋa Toroya yoŋoo uugianonj ano Saimonoŋ ii iima moneŋ meŋ kaaŋ kokaenj irijoro,

19 “Oro mono ku-usunj kaaŋa ii nii moŋ noni meŋ borona daeŋ yoŋoo waŋgianonj amanatati, Uŋa Toroyanoŋ mono iyoŋoo uugianonj kemebaa.”

20 Kaeŋ irijoroto, Piitonoŋ kokaenj jeŋ muro, “Ae! Yamagenj! Giinoŋ Anutuwaa kaleŋa ii moneŋnoŋ sewanja memambaajoŋ jejaŋ. Kawaaŋjon gii mono moneŋgawo gere sianoŋ kemeba.

21 Goo uuganoŋ Anutuwaa jaanoŋ mende diŋgoja. Kawaaŋjon gii Buŋa qaa kokawaa hoŋa moŋ mende totooŋ mewaga.

22 Kileŋaganoŋga mono uuga meleema Poŋ qama koolina iinoŋ uumomogaa siŋgisoŋgoya ii mesaonaga.

23 Goo uuganoŋ kobooro tomembombomboŋ kaaŋa juma saa qeŋ gonja. Siŋgisoŋgoganoŋ mono kasa kaaŋa kokosiiŋ gono osijaŋ.”

24 Piitonoŋ kaenj jeŋ muro oweŋ jenaŋ eja Saimonoŋ kokaenj meleema orono, “Oro mono noojoŋ ama Pombaajoŋ qama kooliri qaa jejaoti, iikawaa hoŋa moŋ mende koloonj nonaga.”

25 Aposol yoronoŋ Pomba Buŋa qaa ii siti iikanonj naŋgoŋ jeŋ jeŋ asariŋ oŋomesaoŋ keni. Kananoŋ kema Samaria prowinswaa gomaŋa go-maŋa liligoŋ ejemba uugia Oligaa Buŋa qaanoŋ kuuŋ oŋoma laligoŋ Jerusalem sitinoŋ eleema keni. Kianj.

Filipnoŋ Afrika eja moŋ ii Buŋa qaa ijoro.

26 Pombaanoŋ gajoba moŋnoŋ Filip qaa kokaen ijoro, “Gii mono Jerusalem siti mesaon Saut waageŋ kemba. Balon qararaŋkoŋkoŋjanon kana isia (walaga) Gaza taonoŋ kemeŋkejuti, mono iikanon kemba.”

27 Kaeŋ ijoro Filipnoŋ afaanjoŋ mesaon keno. Kema Afrika eja moŋnoŋ gomaŋjanon eleema keno kananoŋ mokolooro. Iinoŋ Etiopia kantri-waa kandasi kwimbaa jawiŋa uuta koloon emba pombaa jinkaroŋ mirianoŋ moneŋ ano esuhina iwoiya galeŋ koma laligoro. Seliaa iwoiwaajoŋ ama Juuda eja koloomambaajoŋ amamaaroto, kileŋ Anutuwaa waeya meŋ mepeseemambaajoŋ Jerusalem sitinoŋ karo.

28 Kaŋ gomaŋjanon eleemambaajoŋ hoos karenoŋ uro hoosnoŋ horogi kananoŋ keno. Iikanon kema gejatootoo eja Aisaiawaa buk kotuma weenjoŋ raro.

29 Kaeŋ kolooro Uŋa Toroyanoŋ Filip sanje qeŋ muŋ qaa kokaen ijoro, “Gii mono hoos kare iikawaa kooroŋjanon kema metetereen kemba.”

30 Uŋa Toroyanoŋ kaeŋ ijoro iikanondeen bobogarin kosianon keno. Kema ejanoŋ gejatootoo eja Aisaiawaa buk iikanonja Buŋa qaaya weenjoro moro. Moma kokaen qisiŋ muro, “Qaa weenjoŋjan, ii saanoŋ moma asarijan me qaago?”

31 Qisiŋ muro ijoro, “Moŋnoŋ mende jeŋ asariro neeno ii nomaeŋ moma asariwenaga?” Kaeŋ ijoro hoos karenoŋ uro motoon rari.

32*Buŋa Tere weenjoroti, ii kokaen,

* **8:32:** Ais 53.7-8

“Ejanon lama qeñ kotowombaajoñ meñ wan-juti, ii mono iikawaa so osoñ sororongoñ ero.

Galeñanõ lama meriaa juya biañkatinõ motoro kooroñanõ goroñ qeñ otoñä qaa nanji, iwaa so mono mende qama wauñgoro.

33 Meñ kamaañ mugi moñnoñ qaa jakeyanon qaayaa kitia mende nañgoñ jero eeñ lañ jeñ tegogi. Namonoñ laaligoya kaeñ wanji komuro.

Gbiliuruta qaa komuro. Kawaajoñ moñnoñ qa areñä kanagen mende weenjogn jewaa.”

34 Jawinon ii weenjogn Filip kokaeñ qisiñ muro, “Gejatootoo ejanoñ qaa ii morowaajoñ jeja? Ii iyanqajon me eja mombaajoñ jeja? Gii saanõñ iikawaa kania njowa.”

35 Kaeñ qisiñ muro gejatootoo yoñoonoñ Buju Terenonga kanain Jiisawaa Oligaa Bunja ii kani-awo jeñ asariro moro.

36 Kaeñ amiñ moma kananoñ kema apu kosianoñ keuri kwiin jawinjanon ijoro, “Iiba, apu bereñä koi eja. Kawaajoñ gii saanõñ oomulu meñ nomba. Qaa moñnoñ añgoñ koma gonja me qaago?”

37 (Kaeñ ijoro Filipnoñ jero, “Gii qaa gijojeñi, ii uuga kuuya Anutuwaanoñ ama moma laarijanji eeñ, ii saanõñ amaña.” Jero qaa kokaeñ meleeno, “Jiisas Kraistnoñ Anutuwaa Meria kolooja, niinõñ ii moma laarijeñ.”

38 Kaeñ meleema jeñ kotoro hoos kare somoñgogi añgarakun apunoñ kemeñ Filipnoñ oomulu meñ muro.

39 Ii menj muro apunoŋga kouri Pombaa Uŋa Toroyanoŋ Filip wano uma aliro kwiin jawinjanon ii mombo mende iiro. Mende iiroto, toroqen korisoro qaganoŋ gomaŋ baloŋjanon Etiopia keno.

40 Filipnoŋ alin kema taoŋ qata Asdod kanon asugiro mokoloogi. Iikanonjadeeŋ toroqen taoŋa taoŋa liligoŋ kanon Oligaa Buŋa qaanoŋ ejemba uugia kuuŋ kema laligoŋ Sisaria taonoŋ kouro. Kianj.

9

Poŋnoŋ Sool asugiŋ muro uuta meleeno.

Apo 22.6-16; 26.12-18

1 Kambanj biiwia kanon Soolnoŋ uugere qaganoŋ nama uu selia bolaŋ qetano Pombaa gowokouruta uŋuŋ ureen oŋoma laligoro. Kaen laligoŋ jigo gawoŋ galeŋ waŋa iwaanonoŋ keno.

2 Iwaanonoŋ kema kokaen kuuŋ qisiro, “Kana gbilia otaaŋ laligojuti, iyonoŋoonoŋga tosianoŋ koriganoŋ Damaskas sitinoŋ laligoju. Kawaaŋjon niinooŋ saanooŋ endu kema moŋgama oŋoma moŋ mokoloomanjati, ii mono somoŋgoŋ wama Jerusalem sitinoŋ kamaŋa. Damaskas sitinoŋ Juuda nonoo qamakooli miri galeŋ komakejuti, iyonoŋonoŋ ii aŋgoŋ koma oŋombubotiwaajoŋ mono jenteego tere ooŋ nona menj kema qendeema oŋomanaŋa.” Kaen jero ooro menj keno.

3 Kananoŋ kema kema Damaskas siti dodow-imambaajoŋ ano iwoi moŋ uulaŋawo kokaen kolooro: Asamararaŋ moŋ Siwenonŋga oobili kaanja asugiŋ kamaaŋ liligoŋ muro.

4 Liligoṇ muro tama namonoŋ kemen eŋ oton moŋ moro qaa kokaen ijoro, “Sool Sool, gii mono naambaaajoŋ sisiwerowero qaganoŋ ama nonjanj?”

5 Kaeŋ ijoro Soolnoŋ qisiŋ jero, “Poŋ, gii monronoŋ?” Kaeŋ jero meleeno, “Nii Jiisas sisiverowero qaganoŋ ama nomakejanj, nii mono ii.

6 Ii koloojento, saanooŋ waama sitinoŋ kemba. Iikanooŋ kema naa iwoiga ambagati, moŋnoŋ iikawaa bujuya gjowaa.”

7 Eja iwo keŋgiti, iyononoŋ qaagia bogoro totomiŋ naŋgi. Yononoŋ qaa oton oŋjanooŋ mogito, eja moŋ mende iigi.

8 Qaa meleeno Soolnoŋ namonoŋga waaroto, jaaya uuŋ iwoi moŋ mende iima titou kuun nano. Kaeŋ nano borianoŋ meŋ Damaskas sitinoŋ wama keŋgi.

9 Keŋgi weeŋ karooŋ kawaa so titou rama apu me nene moŋ mende neŋ eeŋ raro. Kianj.

Ananaiasnoŋ Sool oomulu meŋ muro.

10 Damaskas sitinoŋ Jiisaswaa gowoko moŋ qata Ananaias laligoro. Poŋnoŋ kotoŋ kondooro jaameleen uŋa iiro “Ananaias!” qaro. Qata qaro jero, “Oo Poŋ, nii koi rajen.”

11 Kaeŋ jero Poŋnoŋ kokaen ijoro, “Gii mono waama kana qata Kana Dindiŋa jeŋkejuti, iikanooŋ kemba. Iikanooŋ kema Juudaswaa mirinoŋ uma Tarsus eja qata Soolwaajooŋ qisiwa. Moba, iinooŋ nii qama kooliŋ noma raja.

12 Qama kooliŋ rama uutanooŋ jaameleen uŋa moŋ kokaen iiro: Eja qata Ananaiasnoŋ miria

uutanoj kouma jaaya mombo toowaatiwaajoj boria waŋanoj ambaa.”

¹³ Poŋnoj qaa kaeŋ ijoro kokaeŋ meleeno, “Oo Poŋ, ejemba mamaganoj eja iikawaa sunduya jedaborogi mobe. Iinoj Jerusalem sitinoj goonoj kanagesouruga soraaya ii mamaga uŋuŋ ureenŋ oŋoma laligoro.

¹⁴ Jigo gawoŋ galeŋ waŋa yoŋonoj nemuŋ koma ku-usuŋ mugi Damaskas siti kokanoj kaŋaŋadeej gawoŋ iikayadeej memambaajoj karo. Ejemba goo qaga qama kooliŋkejoŋi, iinonj mono nono korebore nonoma somonŋoŋ nonomambaajoj moja.”

¹⁵ Kaeŋ meleenoto, Poŋnoj kokaeŋ ijoro, “Niinonj eja ii meweengorj mube qana bosima noo manja qeq laligowaa. Kaeŋ laligoŋ gomaŋa gomaŋa liligoŋ noo Buŋana jeŋ seiro Israel ano waba kantri ejembanoj momakebuya. Qaa jakeya jakeya kanonj horogi eja poŋ mamaŋa yoŋoo jaagianoj keuma noo Buŋana inijoro mobuya. Kawaajoŋ mono kileŋ komba.

¹⁶ Iinoj qana bosima kawaajoŋ siimbobolo mamaŋa mobaa. Niinonj iikawaa areŋa qendeema mumambaajoj mojeŋ.”

¹⁷ Kaeŋ ijoro Ananaiasnoj kema miri iikawaa uutanoj uma borowoita Soolwaa waŋanoj ama ijoro, “Sool alana, kana somatanoj kana Jiisanonj asuginj gonoti, Poŋ iikanonj mono wasinj nono kajeŋ. Goo jaaganonj mombo tooro Urŋa Toroyanoj uuga saa qewaatiwaajoj njoro kajeŋ.”

¹⁸ Kaeŋ ijoro iikanondeej iwoi sunuyawo tani kanonj jaayanonŋa tama kamaadabororo jaaya

tooro. Jaaya tooro uuro asariro waaro. Waama jero oomulu meñ muro.

¹⁹ Oomulu meñ muro nene neñ kotiro. Soolnoñ kotiñ gowoko yoñoo batugianoñ Damaskas sitinoñ weenj tosañañ laligoro. Kiañ.

Soolnoñ Damaskas sitinoñ Buña gawoñ mero.

²⁰ Laligoñ iikanonja waama Juuda yoñoo qamakooli miria miria kanoñ uma Jiisaswaa kania jeñ asariñ ejemba uugia kuuñ kokaen ijijoro, “Jiisasnoñ Anutuwaa meria kolooja.”

²¹ Kaeñ ijijoro moma kuuya yoñonoñ aaruñ walingoñ jegi, “Jerusalem sitinoñ qa ii qama kooligit, eja koi kanoñ ii uñuñ ureen oñoma laligoro me qaago? Kaañiadeen koi kanoñ karoti, ii mono nono somoñgoñ nunuama jigo gawoñ galeñ wañja yoñoo borogianoñ nonoomambaajoñ karo. Kawaajoñ mono nomaen letoma ajo Anutuwaa qaa iikayadeen nañgoñ jeñkeja?”

²² Kaeñ jegito, Anutunoñ Sool esuñmumu muro mombo kotiñ laligoro. Kotiñ laligoñ Juuda ejemba Damaskas sitinon laligogiti, iyonoñ uugia kuuñ kokaen jeñ laligoro, “Jiisasnoñ oñanoñ Anutuaanõ Hamoqeqe Toya Kraist kolooja.” Qaa ii jeñ kotiñ kania qendeema laligoro yoñonoñ kiko qenj qaa ii qewagowombaajoñ amamaañ laligogi.

²³ *Weenj mamaga tegoro Juuda yoñonoñ ajoroon qaa gawoñ meñ Sool qegi komuwaatiwaajoñ añgonaj añgi.

²⁴ Añgonaj añgito, iikawaa bujuya ii Soolwaa gejianoñ kemero moro. Soolnoñ Damaskas siti

* **9:23:** 2 Kor 11.32-33

mesaomambaajon ano iikanon qegi komuwaati-waajon siti kiropo naguyanoj iwaajon asaga gomantiiñä jaa galen menj laligogi.

²⁵ Kaeñ menj laligogito, gowokourutanoj gomantiiñä moñnoj konde (misa) somata menj kasanoj somonjor Sool kondenoj ama siti sopawaa ootanonoj aنجi kemeñ keno. Kianj.

Soolnoj Jerusalem tatawaga kema laligoro.

²⁶ Soolnoj kema Jerusalem sitinoj keuma Jiisaswaa gowokouruta yoñowo batogor toro-geroto, kuuya yoñonoj Sool gowoko koloon laligoroti, ii mende moma laarigitawaajon ama iwaa-jon toroko mogi.

²⁷ Toroko mogito, eja qata Barnabas iinoj ala menj muñ kalañ koma wama aposol yoñoonoñ kema qendeema sunduya kokaeñ jeñ asariñ oñono, “Sool eja koi kanoj kananoj karo Poñnoj asugin muro iiro qaaya ijoro ano kanagen Jiisaswaa qata ii Damaskas sitinoj jeñ asariñ uugia kotakota kuun laligoro.”

²⁸ Sunduya kaen jeñ asariñ oñono yoñowo toro-geñ Jerusalem siti uutanoj liligoñ awasañkaka nama Pombaa qata asuganoj qama ejemba uukuukuu kotakota ama oñoma laligoro.

²⁹ Ii ama oñoma laligoñ Juuda ejemba Griik qaa moma laligogiti, iyonojowo amiñ moma mon-dongosi qaa meleñqeleeñ anoto, yoñonoj Sool kaparañ koma qegi komuwaatiwaajon mogi.

³⁰ Ii batogi alaurutanoj Sool mokoloon wama Sisaria taonoj kema nama wasigi yañodeeñ toro-geñ kolokoloo taonä qata Tarsus kanoj keno. Kianj.

Uumeleenj tuuŋ yoŋonŋ luaeŋoŋ laligogi.

³¹ Soolnoŋ uuta meleeno iikawaa gematanoŋ uumeleenj kanageso kuuya Judia, Galili ano Samaria prowins sokoma laligogiti, iyonjonŋ luae mokoloogi Uŋa Toroyanoŋ ii meŋ kotiŋ naŋgoŋ ojono laligogi. Kaeŋ metulanŋgoŋ Pombaa qaaya uuguwombotiaa keegia moma gawoŋ megı uumeleenj kanagesogianoŋ somariiŋ seiro laligogi. Kianj.

Piitononj Lida eja moŋ meŋ qeaŋgoro.

³² Piitononj gomaŋa gomaŋa liligoŋ Jiisawaanoŋ kanageso soraaya injiimä kema laligoŋ kambaŋ moŋnoŋ taonq qata Lida kanoŋ keuro.

³³ Keuma kanoŋ eja moŋ qata Ainias mokolooro. Bakaya koomuya kolooro duŋnondeeŋ eŋ laligoro gbani 8 tegoro.

³⁴ Piitononj ii mokoloonj kokaŋ ijoro, “Ainias, Jiisas Kraistnoŋ gii meŋ qeaŋgoŋ gonja. Kawaajonj mono waama tambomaeega meŋ kululuwa.” Kaeŋ ijoro iikanondeeŋ waaro.

³⁵ Kaeŋ kolooro Lida ano Saaron ejemba kuuya yoŋonŋ ii iima uugia meleema Pombaanoŋ qokotaagi. Kianj.

Piitononj Jopa kema Tabita meŋ gbiliro.

³⁶ Jopa taonoŋ gowoko emba moŋ qata Tabita laligoro. (Qa ii Griik qaanoŋ Dorkas, ananaa qaanoŋ nembaro, Inglis qaanoŋ deer.) Iinoŋ kambaŋ so gawoŋ awaa awaa meŋ kaled seiseiya mendeema ejemba kamaaŋqegeta ilaŋ oŋoma laligoro.

³⁷ Piitononj gomaŋ kanoŋ laligoro Tabitanonj kambaŋ iikanonj ji koloonj muro komuro. Komuro

qamoya songbama meñ miri uuta moñnoñ uma anđi.

³⁸ Lida ii Jopa taon̄ kosianon̄ raro. Kawaa-joñ Piitonon̄ Lida laligoroti, gowoko yoñonoñ ii moma eja woi wasiñ oron̄gi kema Piito kokaen̄ qisiñ muri, “Gii mono uulañawo kana norowo Jopa taon̄ kemboñā.”

³⁹ Qisiñ muri iikanondeen̄ afaan̄goñ yorowo ken̄gi. Kema keugi qamo miri uutanon̄ eroti-waanon̄ wama ugi. Ugi emba malo kuuya Piito liligoñ saama Dorkasnoñ yoñowo laligoñ opo maleku uuñ meñ ojonoti, ii qendeema mugi.

⁴⁰ Qendeema mugito, Piitonon̄ jero kuuya yoñonoñ kemedaborogi simiñ kuma qama kooliro. Qama koolindaboroñ qamo jaasewañ qeñ kokaen̄ ijoro, “Tabita, mono waaba.” Kaeñ ijoro jaaya uuñ Piito iima waama raro.

⁴¹ Raro Piitonon̄ borianoñ meñ kobibiiro waama nano. Nano uumeleen̄ alauruta ano emba malo oñoono ugi. Ugi koomunon̄ga gbiliñ waaroñ, emba ii jaasewañgianon̄ ano iigi.

⁴² Iikawaa buju qaa ii Jopa uutanon̄ miri so keno moma ejemba mamaganon̄ kanaiñ Poñ moma laarin̄ mugi.

⁴³ Piitonon̄ Jopa kanoñ somañā tosañañ toroqen̄ laligoñ Saimombaa mirinoñ rama ero. Eja ii kana esu mewutiwaajoñ bulmakao selia orasiñ songbama meagon̄ laligoro. Kian̄.

10

Korniliusnoñ Piito qaro karo uuta meleeno.

¹ Taon qata Sisaria kanoŋ kawali galen wabaya moŋ qata Kornilius laligoro. Iinoŋ manjaqeqe tuŋ bakaya moŋ qata “Italiwaa manjaqeqe tuŋ” qagiti, iikanon manjaqeqe eja 100 yoŋoo galeŋgia laligoro.

² Iinoŋ sumajuruta kuuya yoŋowo Anutu goda qeŋ waeya meŋ mepeseeŋ laligogi. Kaeŋ laligogi Juuda ejemba wanaya yoŋoojoŋ kaleŋ seiseiya onoma Anutu pororo qama koolin laligoro.

³ Mare moŋnoŋ 3 kilok kawaa so kolooro Poŋnoŋ Kornilius kotoŋ kondooro jaameleen uŋa moŋ iiro. Uŋa ii tororo iima iikanon Anutuwaanooŋ gajoba moŋnoŋ mirianoŋ uro iiro. Gajoba kanoŋ uma “Kornilius!” jeŋ qata qaro.

⁴ Kaeŋ qaro gajoba iigigiŋ sombuya moma ijoro, “Somatana, naambaajoŋ koi kajaŋ?” Kaeŋ ijoro meleeno, “Gii qama koolin laligona qaaga Anutuwaanooŋ uro moro awaa kolooja. Gii ejemba wanaya kaleŋa kaleŋa mendeema onomakejani, ii Anutunoŋ moma aŋgoŋ koma goojoŋ romonŋgon wasiŋ nono kajeŋ.

⁵ Kawaajoŋ mono keteda koi qele ana Jopa taonoŋ keno eja qata Saimon, qata moŋ Piito qajuti, iiga wama kawu.

⁶ Iinoŋ oro selianoŋ gawoŋ meme eja qata Saimon iwaa mirinoŋ kowe goraayanoŋ laligoja.”

⁷ Siwe gajobanoŋ Kornilius qaa kaeŋ ijoŋ mesaon keno. Mesaon keno weleŋqeqeŋ woi oroono kari. Kari koipuya manjaqeqe eja moŋ kosianoŋ kaparaŋ koma Anutu motoonŋgara goda qeŋ laligoriti, ii kaaŋagadeeŋ oono karo.

⁸ Kagi gajobawaanoo qaa ii kuuya inijoro wasinj oñono Jopa taonoo keñgi. Kiañ.

Poñnoñ Piito kotoñ kondooro jaameleen uña iiro.

⁹ Eja yoñonoñ kananoñ keñgi gomañ ano taon dodowigi weeñ biiwia kanoñ Piitonooñ miri uuta moñ eu kanoñ uma nama qama kooliro.

¹⁰ Nama qama kooliñ nenewaa komuñ iwoi nemambaajooñ moma jero oogi. Oogi kambaj kanooñ Pombaa umbeumbejanooñ qero rama jaameleen uña moñ kokaeñ iiro:

¹¹ Siwenooñ aantano iwoi somata moñ kamaaro. Iwoi ii opo taañaa somataa taní kaañaa kolooro. Gajoba yoñonoñ iwoi iikawaa wañgoñaa 4 iikanooñ meñ nañgowuyaga, iikawaa taní kaañaa balonooñ kamaaro.

¹² Iwoi iikawaa uutanoñ oro kania kania ragi. Oro tosianoñ kana 4:yanooñ riñ kemakeju. Tosianoñ wosogianoñ kondondongoñ kemakeju. Kaañagadeen kooñaa kooñaa kanakeewan elelaoñ kemakejuti, iwoi kaañaa kaañaa ii opo iikawaa uutanoñ motoon kamaagi.

¹³ Kamaagi iikanooñ qa moñ kolooñ qaa kokaeñ ijoro, “Piito, gii mono waama iwoi koi qeñ ooñ newa.”

¹⁴ Kaeñ ijoro, Piitonooñ jero, “Oo Poñ, kaeñ qaago totooñ! Ii qizimiziñawo. Nii kambaj moñnoñ iwoi angonjorayawo ii mende newe. Nii iikawaajooñ arokuukuu mojeñ.”

¹⁵ Kaeñ ijoro qa iikanooñ mombo kolooñ iwaajooñ jero, “Anutunoñ iwoi jeñ konjoratiro ejí, giinoñ iikawaa qata angonjorayawo kaeñ mende qaba.”

16 Iwoi kaaṇa ii mombo asugiro indiṇa karoṇ kolooro. Indiṇa karoṇ kolooro iikanondeeṇ opo ii mombo horogi Siwenoṇ uro.

17 Piitonon jaameleeṇ uṇa ii iima iikawaa kaniaajoṇ kiko qeṇ momambaajoṇ moma bimbimgoṇ raro. Kaeṇ raro kamban iikanondeeṇ Korniliusnoṇ eja wasin oṇono kaṇ Saimombaa miri moṇgama kawaajoṇ qiqisi ama mokoloon kouma miri naguyanoṇ naṇgi.

18 Miri naguyanoṇ nama kokaen qama qisigi, “Saimon qata moṇ Piito qajuti, iinoṇ miri koi kanon laligoja me qaago?”

19 Piitonon toroqen jaameleeṇ uṇa iikawaa kaniaajoṇ moma bimbimgoṇ raro Uṇa Toroyanoṇ kokaen ijoro, “Moba, eja karoonon kaṇ gii moṇgama gonju.”

20 Niinoṇ eja ii wasin oṇombe koi kaju. Kawaaṇoṇ mono keteda koi waama kemen uuwoi ezelobezelō mesaṇ yoṇjōwō kemba.”

21 Kaeṇ ijoro Piitonon eja iyoṇonoṇ kemen injijoro, “Mobu, oṇo eja moṇgāṇjuti, niinoṇ ii koloojeṇ. Mono naambaaajoṇ kaju?”

22 Injijoro meleēngi, “Kawali galeṇ Kornilius ii eja dindiṇa kolooja. Iinoṇ Anutu waeya meṇ mepeseen laligoro Juuda ejemba tuuṇ kuuya yoṇonoṇ goda uuta qeṇ muṇkeju. Anutuwaa gajoba toroya moṇonoṇ asugin muṇ kokaen jeṇ kotoro moro, ‘Gii mono qele ama Piito koma horoṇ muna miriganon̄ uma qaa uutanon̄ga jewaati, ii geja ama moba.’”

23 Kaeṇ meleēngi horoṇ oṇono miri uutanon̄ ugi kalaṇ koma oṇono ainjoloṇ rama egi. Egi goman̄

ano Piitonoj waama yoñowo keno. Jopa taon kanoñña ala tosaanña uñuano iwo motoon keñgi. Kianj.

Piitonoj waba ejemba yoñowo ajoroogi.

²⁴ Motoon kema somañña motoongo ej kema laligoñ Sisaria taonoñ keugi. Keugi Korniliusnoñ yoñoojoñ mamboma laligoro. Kaeñ laligoñ tinitosa ano alauruta awaa ii koma horon oñono mirianoñ ajoroon ragi.

²⁵ Keuma Piitonoj mirinoñ umambaajoñ ano Korniliusnoñ waama kamaañ joloñña jeñ kani-anooñ kemeñ usugon muro.

²⁶ Usugon muroto, Piitonoj borianon meñ kobiliro waaro kokaeñ ijoro, “Mono waaba, nii kañiadeen balon ejaga koloojen.”

²⁷ Kaeñ ijoro iwo amiñ moma miri uutanooñ uri ejemba mamaganooñ ajoroon ragiti, ii injiiro.

²⁸ Injiima kokaeñ injjoro mogi, “Onjo Juuda ejemba nonoo kanianana moju. Juuda nono ejemba wabaya oñoo mirinoñ uma oñowo ain-joloñ rarawaa songo ero amamaankejon. Ii amamaankejonto, Anutunoñ qaaya moñ qendeema nomá kokaeñ njoro, ‘Giinoñ ejemba ii me woi yoñoo qagia ii aŋgonjora arokuukuuyawo kaeñ mende qaba.’

²⁹ Kawaajoñ onjo qele ama koma horon nongi niinoñ mende qotogoñ kañ koujeñ. Kouma kokaeñ qisijeñ: Onjo mono naambaaajoñ qele ama koma horon nongi? Ii saanooñ jegi momaña.”

³⁰ Kaeñ injjoro moma Korniliusnoñ meleeno, “Nii mare moñnoñ kambañ kokaamba 3 kilok kanoñ mirinanoñ rama qamakooli gawoñ meñ

laligoṇ koube kete somaṇa 4 kolooja. Qamakooli gawoṇ meṇ laligowe iikanonjadeeṇ eja moṇ selekopaaya asamararaṇawo kanoṇ asugilŋ bananoṇ nano.

³¹ “Bananoṇ nama kokaenij nijoro, ‘Kornilius, gii qama koolin laligona qaaga Anutuwaanooṇ uro moro awaa kolooja. Gii kaleṇa kaleṇa ejemba wanaya mendeema oñomakejanoṇ, ii Anutunoṇ moma angoṇ koma goojoṇ romongon wasinj nono kajenj.

³² Kawaajonj mono keteda koi qele ana Jopa taonoṇ keno eja qata Saimon, qata moṇ Piito qajuti, iiga wama kawu. Iinoṇ oro selianooṇ gawoṇ meme eja Saimon iwaa mirinoṇ kowe goraayanoṇ laligoja.”

³³ “Kaeṇ nijorotiwaajonj ama niinoṇ iikanondeeṇ qele ambe goonoṇ kagi. Giinoṇ qaana moma kajaṇiwaajonj uuna qeanjoja. Poṇnoṇ qaa kuuya jewagiwaajonj jenj kotoṇ gonoti, giinoṇ ii saanoṇ jena moboṇa. Nono kuuya keteda koi iikawaajonj ajoroonj Anutuwaa jaasewaṇjanonj koi rajoṇ.” Kiaṇ.

Piitononj Korniliuswaa mirinoṇ Buṇa qaa jero.

³⁴ *Korniliusnoṇ kaeṇ jero Piitononj kanaiṇ kokaenj jero, “Ahaa! Anutunoṇ ejemba tosaanja mende injisosoroonj tosaanja mende sureenj oñomakejato, so motoongononj gosiṇ nonomakeja. Iwaa jaanoṇ moṇnoṇ angoṇjorayawo mende kolooja. Niinoṇ ii keteda koi oñanoṇ moma kotojenj.

* **10:34:** Dut 10.17

35 “Kaeñ qaagoto, ejemba tuuñä tuuñä kuuya nojoo batunananoj daeñ yoñoonoñga moñnoñ Anutu waeya meñ mepeseenj kaiyakayanooj kana dindiñä otaaji, iinoj mono Anutuwaa jaanoj sokonja.

36 Jiisas Kraistnoj ejemba kuuya ananaa Poññana kolooñ luae qeñ nonomakeji, Anutunoj Buñä qaaya ii Israel kanageso nonoonoñ ano karo. Buñä iikanooj karo nono iikawaa Oligaa Buñaya jeñ asariñ laligojoñ.

37 Jonoj ejemba uugia kuuñ kokaenj jero, ‘Ojo mono uugia meleeneñgi niinoj oomulu meñ oñomaña.’ Kaeñ jero kawaa gematanooj qaa ii Galili prowinsnoj kanaiñ jegi seiñ kema Judia prowinsnoj keuma kuuya sokono. Ojo ii modaboroju.

38 “Anutunoj Uñä Toroya Nazaret eja Jiisaswaa uutanoj maaro ku-usun buñä qeñ aoj gomañ so liligoñ laligoroti, ii iwo nano kema ejemba kiankomuñ oñono. Kileñaa Toyanoj ejemba esuñjanooj somonjgoñ horoñ oñono kemegiti, iinoj ii kuuya meñ qearjgoñ oñondabororo.

39 Iwoi ii Juuda nonoo gomanooj ano Jerusalem sitinoj ama meñ laligoro gere batuyanoj mondonj qegi komuro. Nono ii kuuya iima nañgoñ jeñ dançunuña kolooñ nanjoñ.

40 Komuñ ero somañä karooj kolooro Anutunoj meñ gbiliro waaro. Waama indiñä mamaga ejemba asuginj oñono.

41 “Iinoj ejemba tuuñ kuuya yoñoojoñ mende asugiroto, Anutunoj waladeenj nono meweengoñ nonono Jiisasnoj koomu-noñga waama laligoroti, kambañ iikanooj iwo qaa amiñ moma nem-

banene aŋgoŋ neŋ laligoninj, mono nonoojoŋ asugiro nono iikawaa qaaya naŋgoŋ jeŋ namake-joŋ.

⁴² Kaen naniŋ Jiisasnoŋ kokaen jeŋ kotoŋ nonono, ‘Anutunoŋ kuuŋ nono niinor ejemba laligojuti ano komugiti, iyoŋoo jenteego Togiaga koloojeŋ. Kawaajoŋ oŋonoŋ mono noo kaniana ii ejemba tuuŋ so yoŋoonoŋ naŋgoŋ jeŋ asariŋ laligowu.’

⁴³ Ejemba daeŋ yoŋonoŋ Jiisas moma laariŋ muŋ qata qamakejuti, Anutunoŋ mono qa ii moma yoŋoo singisongogia mesaŋ songbamakeja. Iwaa kania kaen eji, ii gejatootoo ejemba kuuya yoŋonoŋ naŋgoŋ jeŋ asariŋ oogita eja.” Kiaŋ

*Uŋa Toroyanoŋ waba ejemba yoŋoonoŋ ka-
maaro.*

⁴⁴ Piitonoŋ qaa kaen jeŋgadeeŋ nano Uŋa Toroyanoŋ ejemba geja ama mogiti, iyoŋoo uu-gianoŋ kemero.

⁴⁵ Anutunoŋ Uŋa Toroya kaledja ii waba ejemba yoŋoo uugianoŋ kaanagadeeŋ maaro kemeroti, ii Piitowaa alaurutanooŋ iima aarugi. Juuda ejemba selegianooŋ Anutuwaa aiwese meŋ kotogi uugia meleema Jiisas moma laariŋ Piito otaaŋ kan ragiti, iyoŋonoŋ mono aaruŋ kokaembajon walingogi:

⁴⁶ Yoŋonoŋ kantri tosaanja yoŋoo qaagia morota morota kanain jeŋ Anutu mepeseegi. Kawaajoŋ walingogi Piitonoŋ kokaen qisiŋ oŋoma jero,

⁴⁷ “Yoŋonoŋ Uŋa Toroya ii nononoŋ anij kaanja aŋgoŋ koma buŋa qeŋ aojuti, ii mojoŋ. Kawaajoŋ

ii saanoj oomulu meñ ojonij sokombaa. Ii anij moronoj qotogoj nononaga?”

48 Kaeñ jeñ jeñ kotoj ojono Piitowaa alaurutanoj nama Jiisas Kraistwaa qatanoj Kornilius sumajuruta oomulu meñ ojonjgi. Oomulu meñ ojonjgi Piito aŋgoj koma mugi toroqej ween tosaanja yoñowo laligoro. Kiañ.

11

Piitonoj Jerusalem kema gawoŋaa sunduya jero.

1 Waba kantri yoñonoj kaañagadeej Anutuwaanooj qaa meñ aŋgoj koñgiti, iikawaa bujuya ii aposol ano uumeleenj alaurugia Judia prowins sokoma laligoj mogi.

2 Kawaajoj Piitonoj Jerusalem sitinoj eleema uro Juuda selegianoj Anutuwaa aiwese meñ kotogi uugia meleengiti, iyoñonoj jejewili (jaaliki) ama jeñ mugi.

3 Jeñ muñ kokaen ijogi, “Waba kantri eja Anutuwaa aiwesewo mende laligojuti, gii mono naambaaajoj kema yoñowo ainjoloj rama nembanene nena? Ii mende sokonja.”

4 Kaeñ ijogi kanakanai-yanonjga kanaij iwoi kolooroti, ii korebore areñawo jeñ asarij oñoma kokaen inijoro,

5 “Niinoj Jopa sitinoj laligoj qama kooliwe Pombaa umbeumbenjanoj nuro rama jaameleenj uña moñ kokaen iibe: Siwenoj aantano iwoi somata moñ kamaaro. Iwoi ii opo taaŋa somataa taní kaanja kolooro. Gajoba yoñonoj iwoi iikawaa

wanjoŋa 4 iikanon̄ meŋ naŋgouuyaga, iikawaa tani kaŋa noo kosonanondeeŋ kamaaŋ ero.

⁶ Kamaaŋ ero iwoi iikawaa uutanon̄ tororo ii be oro kania kanianon̄ ragi. Oro tosaanŋa ii namonon̄ kana 4:yanon̄ riŋ kemakeju. Tosaanŋa kawalia geregia wo kolooju. Tosianon̄ wosogianon̄ kondondonŋon̄ kemakeju. Kaŋagadeeŋ kooŋ kania kania kanakeewaŋ elelaon̄ kemakejuti, iwoi iikaŋa ii opo iikawaa uutanon̄ motoon̄ kamaagi injiibe.

⁷ Injiibe qa mon̄ kaŋagadeeŋ koloon̄ kokaeŋ nijoro mobe, ‘Piito, mono waama iwoi koi qeŋ oon̄ newa.’

⁸ “Kaeŋ mobeto, niinoŋ kokaen̄ jewe, ‘Oo Poŋ, nii iikawaajoŋ arokuukuu mojen̄. Iwoi qizimiziŋ aŋgonjorayawo kaŋa ii kambaŋ mon̄gen̄ noo buunanon̄ mende oosiriro. Kawaajoŋ ii mono mende totooŋ nemaŋa.’

⁹ Kaeŋ jewe qa iikanon̄ mombo Siwenon̄ga koloon̄ kokaen̄ nijoro, ‘Anutunon̄ iwoi jeŋ kon̄joratiro eji, giinoŋ iikawaa qata aŋgonjorayawo kaeŋ mende qaba.’

¹⁰ Iwoi kaŋa ii indiŋa karoon̄ kolooro. Kaeŋ kolooro iwoi kuuya ii mombo horogi Siwenon̄ eleema uro.

¹¹ Uma ayayooga kono kambaŋ iikanon̄adeeŋ Korniliusnoŋ Sisaria taonon̄ga eja karoon̄ wasin̄ oŋono noonon̄ kagiti, iyonon̄ miri ranin̄i, iikawaa naguyanoŋ naŋgi.

¹² “Naguyanoŋ naŋgi Uŋa Toroyanoŋ kokaen̄ jeŋ kotoŋ nono mobe, ‘Gii mono uuwoi ezelobezelo yakariŋ yoŋowo kemb̄a.’ Qaa ii mobe uumeleen̄ alauruna 6 yoŋonoŋ kaŋagadeeŋ

Jopa mesaon̄ niwo Sisaria taonoñ kenij. Sisaria keuma kawali galeñ iikawaa mirinoñ unij.

¹³ Uniñ qaa sundu kokaen̄ meñ nonono, ‘Gajoba moñnoñ noo mirinoñ asugiro ii be nama kokaen̄ nijoro: Gii mono Jopa gomanoñ qele ama eja qata Saimon, qata moj Piito ii wama kawu.

¹⁴ Iinoñ kañ Buñā qaa jero gii ano sumanjuruganoñ ii moma laarin̄ uugia meleengi kuuya hamo qeñ oñono letombu.’

¹⁵ “Sundu ii meñ nonono niinoñ kanaiñ Buñā qaa jewe. Ii jewe mogi Uñā Toroyanooñ kanakanaiyanooñ nonoo uunananooñ kemeroti, mono iikawaa so geja ama mogi iyonoø uugianooñ kañgadeen̄ kemero.

¹⁶* Iinoñ kemero ii be iikanondeen̄ Pombaa qaa moj noo momonoñ kouro romoñgowe. Qaa ii kokaen̄, ‘Jonoñ oo tooñnoñ mulu meñ oñonoto, niinoñ Uñā Toroya uugianooñ ama iikanooñ mulu meñ oñomaja.’

¹⁷ Nononoñ Poñ Jiisas Kraist moma laarin̄ muñij Anutunoñ kaleñā nononoti, ano yoñonooñ moma laarigi Anutunoñ kaleñā iigadeen̄ yoñoo uugianooñ kañgadeen̄ ano. Kawaajon̄ ama nii kañjanooñ mono nomaeñ Anutu ku-usuñ Toya batogon̄ qetama mubenaga? Iinoñ kaeñ ama oñonota niinoñ aŋgoñ koma mumambaajon̄ amamaawe.”

¹⁸ Piitonooñ sunduya kaeñ jero moma uugia olomooro bonjoñ kolooro Anutu mepeseen̄ kokaen̄ jegi, “Oñanooñ, nono uunana meleema laaligo kotigaa buñaya koloojoñ mojonto, Anutunoñ kana motoongo ii waba kantri ejemba yoñoojoñ

* **11:16:** Apo 1.5

kaanagadeen ama ojonota eja. Ii mono keteda koi asarij moma kotojoj." Kianj.

Waba kantrinoj uumeleen tuuj mutuya kolooro.

¹⁹*Stiwen qegi komurotiwaajon ama kakasililin kolooro uumeleen ejembanon deema liligoj kema kagi. Kema kagi tosianon kowe goraayanoj Fonia gomanon kengi. Tosianon kowe kotoj wato qata Saiprus kanoj kengi. Tosianon Siria pruwinswaa sitia qata Antiochia kengi. Kaej deema kenjito, ejemba batugianon Jiisaswaa Buñia qaa ii Juuda ejembagadeen injiogi mogi. Waba kantri ii mende injiogi.

²⁰Mende injiogito, Saiprus ano Sairini eja tosianon yonjoo batugianon laligogi. Yonjonon waba balonoj somariiñ Antiochia sitinon kouma balonj toya yonjowo Griik qaanoj amij moma Ponj Jiisaswaa Oligaa Buñia ii kaej Juuda qaago yonjoojon kaanagadeen jej asarij ojonjgi.

²¹Ii jej asarij ojonjgi Ponjona yonjowo laligoro ku-usuñanoj ejemba uugia kuuñ ojono magaga yonjonoj Ponj Jiisas moma laarij uugia meleema iwaanoj qokotaagi tuunjgia somariiñ somata kolooro.

²²Kaej kolooro iikawaa bujuyanon kema Jerusalem kanageso yonjoo gejagianoj kemero mogi. Ii moma Barnabas wasigi Antiochia sitinon keno.

²³Kema keuma Anutunoj kaleñmoriañ ejemba ojono qeañgogiti, ii jaayanon iima moro uro aisoon qambañmambanña kokaej jero,

* **11:19:** Apo 8.14

“Oňo mono korebore uugia meň kululuuň kotiňj
Pombo qokotaan nambu.”

²⁴ Barnabasnoj eja awaa kolooro Uňa Toroyanoj uuta saa qero uuwoi yakariň gema qeň uuta kuuya kanoň Jiisas moma laarin muň ɬaligoro. Kawaajon ejemba mamaganon uugia meleema Pombaa tuuňnoň toroqegi somariiro.

²⁵ Barnabasnoj Antiokia mesaon Sool mongamambaajon Tarsus taonoň keno.

²⁶ Kema mokoloon wano Antiokia sitinoj kari. Kaň iikanon motoonjgara gbani motoongo kuuya laligon zioz gawoň meň uugia meleengiti, ii tuuňa tuuňa kuma ojoni ejemba mamaganon momo meň uu wombogianoň angi. Antiokia ejembanon mutuya kanaiň gowoko qagia Kraistwaa ejemba (kristen, Kraistwaa buňa) qama laligogi. Kiaň.

Waba kantriwaa uumeleeň yononoň Juuda naňgoň ojonygi.

²⁷ Kamban kanoň gejatootoo ejemba tosianon Jerusalem mesaon Antiokia sitinoj kamaan kougi.

²⁸* Yononoňga moň qata Agabus ii waama Uňa Toroyanoj sololooro buju qaa kokaeň inijoro, “Bodi somatanon koloon gomaňa gomaňa sokoma ewaa.” Kaeň jero iikawaa so Siisakij qata Kloodius iwaa galeňkoňkoň kambanjanon kolooro.

²⁹ Ii kolooro gowoko yononoj mindirin uumeleeň alaurugia Judia prowinsnoj laligogiti, ii naňgoň ojoma kulukululuuň nanduň somata angi kembattiwaa qaa somoňgogi.

* **11:28:** Apo 21.10

30 Qaa ii somon̄gogi ano iikawaa so oñanōj aŋgi. Yon̄onōj monej ano iwoi mej kuluuŋ Barnabas Sool yoroo borogaranoj ama wasiŋ oron̄gi Jerusalem kema uumeleenj kanageso yoñoo jotamemeurugia iñiima oñoni. Kian̄.

12

Herodnoj Jeims qeñ Piito kapuare mirinoj ano.

1 Kamban̄ iikanōj kiñ Herodnoj* uumeleenj kanageso sisiwerowero mej oñomambaajōj moma jero uumeleenj ejemba tosaanja oñoma somon̄gon̄ oñon̄gi.

2 Kiñnoj jeñ kotoro Jombaa data Jeims ii manjawaa soo somatanoj kian̄gi.

3 Kaeñ jeñ kotoro qegi komuro Juuda ejemba tosianoj ii mogi awaa kolooro iiro. Ii iima kawaajoj toroqen̄ jero Piito kaanjagadeej mej somon̄gogi. Iwoi ii bered yiistya qaawaa kendōj kamban̄janōj jero kolooro.

4 *Kawaajoj kiñnoj kokaen̄ jero, “Niinōj kian̄komu kendōj† tegoro Juuda yoñoo qaa jakeyanoj oomanja.” Kaeñ jeñ jeñ kotono kapuare mirinoj oon̄gi. Oon̄gi manjaqeqe eja 16 yoñonōj batugianoj tuuŋ 4 koma kamban̄ utekute aŋita eja 4:yanōj asaga gomantiijā suulaŋ nama galeñ mej muñ laligogi.

* **12:1:** Kiñ Herod Agripa I (mutuya) iinoj gbani 37-44 kanon̄ Palestain kuuya galeñ koma oñoma laligoro. * **12:4:** Eks 12.1-27

† **12:4:** Kian̄komu kendōj ii Inglis qaanoj Passover. Ananaa qaanoj qata moj ii goukoŋkoj kendōj. Israel ejemba yoñonōj lijipt laligoj nagugia sanōj morigi Anutuwaa gajobanoj iñiima koboon̄ ujuugun̄ mutu meragia mende uñuro komugi.

5 Piito kaen̄ galeñ menj muñ laligogi kapuare mirinoñ eroto, uumeleen̄ kanageso yon̄onoñ suulan̄ iwaajoñ ama Anutu kaparañ koma qama koolin̄ laligogi. Kiañ.

Siwe gajobanon̄ Piito isama wama kamaaro.

6 Qama koolin̄ laligogi kiañkomu (Passover) kendoñ tegoro gomantiin̄a kanoñ manjaqeqe eja woianon̄ Piito gbado (tape) woinon̄ kotakota somongori batugaranoñ gaoñ ero ano eja waagiawo tosianoñ nagu gematanon̄ nama kapuare miri galen̄ megı. Kiñ Herodnoñ gomañ ano Piito wama qaa jakeyanon̄ oomambaajoñ romon̄goñ aren̄ ano gaoñ egi.

7 Gañ egito, Pombaa gajoba moñnoñ uulañawo asugin̄ Piitowaa kooron̄janon̄ nano kasa miri-waa uuta asaridabororo Piitowaa maron̄janon̄ qen̄ ijoro, “Mono uulañawo waaba.” Kaeñ ijoro gbado (tape) woianon̄ iikanondeen̄ Piitowaa borianon̄ga eeñ suni.

8 Suni gajobanon̄ ijoro, “Mono opoga somon̄goñ kana esuga mouba.” Ijoro moma iikaen̄ ano. Ii ano toroqen̄ ijoro moro, “Mono malekuga mouma nii notaan̄ kawa.”

9 Kaeñ ijoro moma miri uuta mesaon̄ otaaro. Ii otaan̄ kenoto, gajobanon̄ iwoi anoti, ii oñjanon̄ kolooro me qaagoti, Piitonon̄ iikawaajoñ moro sisau kolooro. Inon̄ gañ en̄ gañ iiroti, iikawaaa tanitani moro kolooro.

10 Miri uuta mesaon̄ nagu mutuyanoñ galeñ menj naniti, ii uruugun̄ nagu moñnoñ keuma uruugun̄ kotoñ kema kapuare miri seliaa aeñ kiropoyanoñ keuri. Keuri nagu somata kotakota

iikanon̄ mono aŋodeen̄ eej tano seleen̄gen̄ siti kana qaa ootanon̄ kemerı. Kemeŋ kana somata striit moŋ toroqen̄ keni gajobanoŋ uulanjawo Piito mesaon̄ aliro.

¹¹ Aliro Piitowaa uuta tooro kokaeŋ jero, “Oo Poŋnoŋ mono gajobaya wasiro kaŋ Herodwaa boronon̄ga metogoŋ nonja, ii mojeŋ. Juuda ejem-banɔŋ noo selenanoŋ iwoi koloowaatiwaajon̄ mambonjuti, iinon̄ mono iwoi kuuya iikanon̄a noo waŋna somon̄goja. Niinon̄ keteda koi ii oŋjanon̄ moma kotojeŋ.”

¹² Kaeŋ moma kotoro asariro Jombaa nemun̄a Mariawaa mirinon̄ baagen̄ keno. Jon iikawaa qata moŋ Maak qagi. Miri iikanon̄ ejemba maganon̄ ajoroon̄ Anutu qama kooliŋ laligogi.

¹³ Kaeŋ laligogi Piitonon̄ kaŋ toomaanoŋ nama nagunoŋ qero. Nagunoŋ qero weleŋqeqe emba qata Roda iinon̄ kaŋ “Gii moronon̄?” jeŋ qisiro.

¹⁴ Qisiŋ nama Piitowaa aroya moma kotoŋ “Ii-ia kajaŋ!” jeŋ aisooŋ luguŋ nagu mende horon̄ uulanjawo miri uutanon̄ uma inijoro, “Piitonon̄ kaŋ nagunoŋ nanja.”

¹⁵ Inijoro moma iwaajon̄ “Uuga sooro jejan̄,” jegi. Jegito, iinon̄ waŋ qeŋ “Qaa oŋia jejen̄!” inijoro. Kaeŋ inijoro jegi, “Ii mono Piitowaa gajobayanon̄ nanja.”

¹⁶ Kaeŋ amiŋ mogito, Piitonon̄ nagu qengadeen̄ nano horon̄ iima aarugi.

¹⁷ Aarugi borianon̄ sare ama oloŋ ambutiwaajon̄ jero. Jeŋ Poŋnoŋ kapuare mirinon̄ga wama seleen̄gen̄ kamaaroti, sundu ii inijoro, “Ono buju koi mono bisop Jeims ano uumeleen̄ alaurunana

tosaanə ii inijogi mobu.” Kaeñ inijonq oñomesaoñ gomañ moñgeñ keno. Kiañ.

Piitononq kapuare miri mesaoro kiñ Herodwaa iriña soono.

¹⁸ Gomañ ano manjaqeñe eja yoñonoñ Piito moñgama “Daeñ ilinjolq koma aliñ kenja?” jeñ kawaajonq konjiliñ ano majakaka somata mogi.‡

¹⁹ Herodnoñ kaañagadeen Piito mokoloowutiwaajon jero moñgama bimbimgoñ mende mokoloogi eja waagiawo Piitowaa galenq megiti, ii qaa jakeyanoñ oñooma mamaga qisiñ oñoma jeñ tegonq uñuama uñugi komuwutiwaajon jeñ kotonq oñono. Kawaa gematanon Judia prowins mesaon Sisaria taonoñ kemeñ kanoñ laligoro. Kiañ.

Anutunoñ kiñ Herod iroñia muro komuro.

²⁰ Fonisia prowinswaa taoñ qagara Taia ano Saidon yoñonoñ nene gawongia mewombaa-joñ amamaañ kiñ Herodwaa kantri yoñoonoñga nene iwoigia sewañia meñ laligogi. Kaañia laligogi Herodwaa iriña soono Taia Saidon kere ama oñoma nembanene oñombutiwañ soñgo ano. Kawaajonq yoñonoñ kululuñ jotamemeurugia wasiñ oñongi tuuñ meñ kiñ Herod iibombaajon kenji. Kenji jawiñia qata Blastus jinkaronq miriaa galeñanor ii wala injiiro. Injiiro ijogi, “Nono qaa jeñ solañaniniñ luae koloowaatiwa qisiwombaa-joñ kajon.” Kaeñ ijonq jeñ meñ loorinq mugi injjoro, “Saanon qaagia kotiñgonq gemagianonq namañia.”

‡ **12:18:** Room gawman gawombaa arenja kokaeñ: Kapuare ejanoñ oloñ konagati eenj, eja waagiawo ii mono uñugi komuñkegi. Kawaajonq konjiliñ ama majakaka somata mogi.

21 Kaeñ inijoro kinjnoj qaa meleema oñjomambaajon kamban menj oñono kanon ajoroogi iyanja selia menjerengon kin ej a poj malekuya mouma jinkaron duñ rarayanoj rama korisoro qaa inijoro.

22 Inijoro ejemba tuuñ yoñonoj moma kokaeñ jeñ qagi, “Qaa ii Anutuwaanoj qaaga. Ii balon ejawaa qaaya qaago.”

23 Kaeñ qagito, kinjnoj kaeñ ama Anutuwa qabuñaya qakooma mende mepeseen iyanjaajon moro uro. Kawaajoj Pombaanoj Siwe gajoba moñnoj iikanondeen qero doonoj kin kin kema kiro komuro.

24 Kaeñ kolooroto, Anutuwaanoj Buñ a qaa ii jeñ laligogi toomoriañawo koloñ seiro.

25 Antiokia siti yoñonoj Barnabas ano Sool nañgonango misin gawoñ moñ§ oronjiti, iyoronoj ii Jerusalem laligoñ metogori. Ii metegeñ Jon qata moñ Maak qagiti, ii wama motoon Jerusalem mesaonj Antiokia sitinoj eleema kagi. Kianj.

13

Barnabas Sool yoronoj misin gawoñ kanañ meñ keni.

1 Antiokia sitinoj tosianoj uugia meleema uumeleenj kanageso koloogi jotamemegia kokaanjonoj gejatootoo qaa jeñ kuma oñoma laligogi: Qagia Barnabas ano Simeon moñ

§ **12:25:** Antiokia yoñonoj nañgonango moneñ ii menj kema Jerusalem uumeleenj kanagesowaa jotamemerugia yoñoo borogianoj ani. Kawaajoj qata nañgonango misin gawoñ moñ jejoñ. Apo 11.30

Injaŋa (Griik qaanoŋ Naija) ano Lusius (Sairini gomambaaajoŋ), Manaiŋ (ii poŋ gawana Herod* iwo motooŋ laligoŋ somariiri) ano Sool.

² Uumeleeŋ kanageso yoŋonoŋ Pombaa waeya meŋ mepeseen nene singi laligogi iikanooŋ Uŋa Toroyanoŋ kokaŋ inijoro, “Niinoŋ Barnabas ano Sool gawoŋ qaita moŋ mewaotiwaaajoŋ meweŋgoŋ oroombe. Kawaajooŋ oŋonoŋ mono ii jeŋ tegooŋ wasin oronŋgi kembao.”

³ Kaeŋ inijoro qama kooliwombaajoŋ nene singi laligoŋ borogia waŋgaranoŋ anŋi Pombaa kuusunjanooŋ turuuŋ orono wasin oronŋgi keni. Kianj.

Saiprus watonoŋ kema gawoŋ megı.

⁴ Uŋa Toroyanoŋ kaeŋ wasin orono gomaŋ qata Selusia kanoŋ kemerı. Kanooŋ kemeŋ waŋgonooŋ uri opo sel horooŋ morororŋgogi haammonoŋ naŋgoro kema wato Saiprus kawaa ween koukoutanoŋ keugi.

⁵ Keugi siti qata Salamis kanoŋ kema Juuda ejemba yonjoo qamakooli miria miria kanoŋ uma Anutuwaa Buŋa qaa jeŋ uu kuuŋ oŋoni. Eja qata Jon ii kaanagadeeŋ wani yorowo kema kaŋ ala ilailaagaraga laligoro.

⁶ Kaeŋ laligoŋ wato kuuya liligoŋ kotoŋ leegę ween kemekemetanoŋ Pafos sitinoŋ keugi. Kanooŋ keuma Juuda eja qata Barjiisas mokoloogi. Iinoŋ oweŋ jenaŋ ejaga koloonŋ gejatootoo eja takapolakaya laligoro.

* **13:1:** Herod Antipas iinoŋ gbani 4 B. C. – 39 A. D. kanoŋ Galili ano Perea prowins woi ii galeŋ koma ojomaa laligoro.

7 Owej eja ii wato kawaa kiapya qata Sergius Pool iwaa mirinon rama laligoro. Kiap iikanon momakooto ejaga laligoro. Kaanjä laligoj Anutuwaanona Buñä qaa momambaa siñä ej muro Barnabas Sool koma horon orono iwaanoj kari.

8 Karito, Elimas, (owen memewaaajoj qata Griik qaanoj kaej jenkegit,) iinoj kiapnoj Anutu moma laarij mubabotiwaajon tuarenjej ama oroma kiap uuta qaanoj enkaloloj memambaaajoj aŋgobato mero.

9 Aŋgobato mero Sool, qata moj Pool qagiti, Unja Toroyanoj iwaa uuta saa qero Elimas tororo iima kotoro.

10 Iima kotoj kokaej jej muro, “Yei! Umbuqumbuli ej, gii mono Kileñaa Toyaa mera koloojaŋ. Satanon uuga osonkakale amembmo menj gono selenon kuukuu kania kania ama laligonkejan. Qaa dindiña kuuyaa kereya koloon Pombaanoj kana dindiña meeranجونa dogonkeji, ii mono mesaowaga me?

11 Kawaajoj moba! Pojnoj mono boria qaganon ano esunjanon turuŋ gono jaaga gooro ween asasaga iimambaajoj amamaawaga. Iinoj kamban merotiwa so mono jinjauŋ qej laligowa.” Jej muro iikanondeen pangamanon qaganon kamaan tururo umuŋ koma titou kuuŋ ilinjwalij qej kema kaŋ borianoj mewutiwaajon qisiŋ borianoj koromojoroj ano.

12 Iwoi ii kolooro kiapnoj ii iima Pombaao Buñä qaa momoyaajon walŋgon moma laarij muro. Kianj.

Pisidiawaa Antiokia taonoj misin gawoŋ megı.

13 Poolnoj neñauruta yoñowo Pafos gomañ mesaonj wañgononj ugi opo sel horonj mororongogij haamononj nañgoro kema laligoñ Pamilia prowinswaa siti qata Perga kanoñ keugi. Kanoñ keuma nama Jonoñ oromesaonj eleema Jerusalem sitinonj karo.

14 Eleema karoto, yoronoñ Perga siti mesaonj toroqenj kema Pisidia prowinswaa taonj qata Antiokia kanoñ keuri. Kanoñ keuma Sabat kendonorj qamakooli mirigianonj uma rari.

15 Rari qamakooli miriwaa galeñ yoñononj Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo yoñoononj Buju Tere weenqonj welen aŋgi kamaañ kokaeñ qisiñ oronqgi, “Alawoinana, oroononj qaa moñ kanageso uunana kuwaotiwaaqoj eji eeñ, ii mono saanoñ jeri mobonja.”

16 Kaeñ qisiñ oronqgi Poolnoj waama boro kuma kokaeñ jero, “Israel wabaurunana ano balonj toya nonowo Anutu waeya meñ mepe-seenkejuti, oño mono geja ama mobu.

17 *Israel ejemba tuuñ ananaa beñnana ii Anutu. Iinoñ bemunjaleurunana meweengonj oñono ambosakonjurunananoñ Iijipt gomanonj kema waba koloñ laligogi. Anutunoñ kamban kanoñ Israel ejemba tuuñ ii toomoriañ oñono seiñ qabuñagiawo koloogi. Kaeñ koloogi Anutunoñ aŋgoletu meñ ku-usuña qendeema iikanonj uñuano Iijipt kantri mesaonj seleengeñ kagi.

18 *“Kañ laligoñ balonj qararanjkonjkonjanonj kotonj kañ nanamemeñ bologa ama meñ laligogi

* **13:17:** Eks 1.7; 12.51 * **13:18:** Jañ 14.34; Dut 1.31

Anutuwaa irinjə soono gbani 40:waa so uubooli moma laligoro.

19 *Moma laligoroto, kileŋ kaŋ laligoŋ Keinan gomanoŋ kougi. Kougi iikanooŋ kanageso tuuŋ 7 konjoma kondeema oŋoma balonŋia meŋ mendeema isiurunana toya toya koloowutiwaajon buŋa qeŋ oŋono.

20 *“Kaeŋ kolooro gbani 450 kawaa so keno. Iikawaa gematanooŋ Anutunoŋ jenteegowaa eja poŋa poŋa (Judge) kuuŋ oŋono. Ii kuuŋ oŋono laligoŋ kougi Samuelnoŋ kolooro. Iinoŋ jenteegowaa eja poŋ konoga koloŋ gejatootoo ejaga laligoro.

21 *“Samuelnoŋ koloŋ laligoro kamban iikanooŋ kiŋ pombaajon Anutu welema mugi eja qata Sool oŋono. Sool iinoŋ Benjamin isi yonoonoŋga eja qata Kiis iwaa meriaga kolooro ano gbani 40:waa so kiŋ pongia laligoro.

22 *Ii laligoroto, Anutunoŋ Sool utegoŋ kitianooŋ eja qata Deiwid kiŋ eja pongia koloowaatiwaajon meweeŋgoŋ kuuro. Kuuŋ kania jeŋ asariŋ kokaeŋ jero, ‘Niinoŋ Jesiwaa meria Deiwid mokolooŋeŋ. Iwaa uuta gosiŋ mobe saanooŋ sokoma nonja. Iinoŋ nanamemeŋa kuuya kanoo noo jena teŋ koma laligowaa.’

23 Anutunoŋ wala eerjanooŋ Hamoqeqe Toya wasiŋ nonombaatiwaajon jeroti, soomoŋgo qaa iikawaa oŋanoŋ mono kokaeŋ kolooro: Deiwid-waa gbiliuruta yonoonoŋga eja qata Jiisas kolooro

* **13:19:** Dut 7.1; Joos 14.1

* **13:20:** Poŋ 2.16; 1 Sml 3.20

* **13:21:** 1 Sml 8.5; 10.21

* **13:22:** 1 Sml 13.14; 16.12; Ond 89.20

Anutunoŋ ii Israel tuuŋ nonoo Hamoqeqe Tonana koloon laligowaatiwaajoŋ kuuro.

24 *“Jiisasnoŋ mende asugiro waladeen iikanooŋ Jonoŋ kaŋ kokaen jeŋ laligoro, ‘Oŋo mono uugia meleembu. Uugia meleengi niinoŋ oomulu meŋ oŋomaŋa.’ Kaeŋ jeŋ Israel ejemba tuuŋ kuuya uu kuuŋ oŋoma laligoro.

25 *Kaeŋ laligoroto, iinoŋ gomaŋlili gawoŋa mendaboromambaajoŋ ama iikanooŋ kokaen injijoro, ‘Oŋo noojoŋ nomaen romongoju? Iwoi romongojuti, niinoŋ ii qaagoto, mobu, noo gemananooŋ eja moŋ kawaa. Iinooŋ karo niinoŋ iwaas kooroŋjanooŋ kamaaŋqeqeta laligojeniwaajoŋ wayangesoya besaaŋ kana esu kasia isamambaajoŋ moma bimbiŋgomaŋa.’

26 “Oo alauruna, Aabrahambaa gbiliuruta ano balooŋ toya oŋonoŋ nonowo Anutu waeya meŋ mepeseenŋkejuti, Anutunoŋ hamo qeŋ nonombaatiwa Buŋaya ii ano nonoonooŋ kaja.

27 Iikawaa kania ii kokaen: Jerusalem toya ano galeŋjurunana yoŋonoŋ Jiisaswaa kania mende moma kotogi. Gejatootoo yoŋoonooŋ Buju Tere Sabat kendoŋ so weenŋgoŋkejuto, iikawaa kania ii mende moma asariŋkeju. Kaanja tompiŋ laligojuto, kileŋ galeŋkonŋkoŋ ejaurunananoŋ Jiisas komuwaatiwa qaaya jeŋ tegogi gejatootoo ejemba yoŋoonooŋ qaa ii iikaanja kanoŋ hoŋawo kolooro.

28 *Yoŋonoŋ Jiisas koomuwaa buŋa koloowaatiwa so qaa kania moŋgama moŋ

* **13:24:** Maak 1.4; Luuk 3.3 * **13:25:** Mat 3.11; Maak 1.7; Luuk 3.16; Jon 1.20, 27 * **13:28:** Mat 27.22-23; Maak 15.13-14; Luuk 23.21-23; Jon 19.15

mende mokoloon kileŋ “Kozigen!” qagi. Qama Pailotnoŋ jeŋ tegoro komuwaatiwaajoŋ qama weleŋgi.

29 *“Iwaajoŋ qaa kuuya oogita ej, yoŋonoŋ mono iikawaa so aŋgi hoŋa koloodabororo Ji-
isas gerenoŋga metogoŋ kamaaŋ qasirinoŋ kema
jamo kobaan uutanoŋ aŋgi.

30 Aŋgito, Anutunoŋ ii koomu-nongoŋ meŋ
gbiliro waaro.

31 *Waaro iwo Galili prowinsnoŋga Jerusalem
sitinoŋ kagiti, ii mono ween boria mamaga
asuginj oŋono. Alauruta asuginj oŋonoti, iyoŋonoŋ
kambaŋ kokaamba ejemba batugianoŋ daŋgunu
kaaŋa nama kania naŋgoŋ jeŋ asariŋ laligoju.

32 Anutunoŋ Juuda ambosakonjurunana yoŋowo
iwoi amambaa qaa jeŋ somongorota nono iyoŋoo
gbiliurugia kolooniŋ qaa walaga iikawaa oŋanoŋ
mono kambaŋ kokaamba nonoojoŋ kokaen
kolooro: Iinoŋ Jiisas meŋ gbiliro waama laligoja.
Kawaajoŋ nononoŋ iikawaa Oligaa Buŋa ii jeŋ
asariŋ oŋonjoŋ.

33 *“Anutunoŋ Jiisaswaajoŋ qaa jero Deivid-
noŋ moro Ondino (Buk song) jaŋgo woi kanooŋ
kokaeŋ oorota eja,

‘Giinoŋ neenaa meranaga koloojanji, ii kete
ejemba qendeema oŋombe iima kotoju.’
Iinoŋ qaa iikawaa so Jiisas meŋ gbiliro waaro.

34 *Jiisas meŋ gbiliro koomunoŋga waama kotiŋ
laligoŋ kanagen mombo mende komuwaa.
Iikawaa qaaya Anutunoŋ kokaeŋ jerota eja,

* **13:29:** Mat 27.57-61; Maak 15.42-47; Luuk 23.50-56; Jon 19.38-42

* **13:31:** Apo 1.3 * **13:33:** Ond 2.7 * **13:34:** Ais 55.3

‘Nii kaleñmorianā kiñ Deiwid muñ laligowe soraaya kolooñ powowoñ kotiñ nanoti, iikawaa so ii mono oñoojoñ togoñ oñomanya.’

- ³⁵ *Deiwidnoñ iikawaa qaaya ii Ondino (Buk song) moñnoñ kañagadeen kokaen anota eja,
‘Geengaa wombo ejaga soraaya ii mende mesaona koomuwaa roñnoñ mende gisaawaa.

³⁶ Nono kiñ Deiwidwaa kania mojoñ: Iinõj laaligoya laligoñ Anutuwaajeta otaañ gawoñ muroti, ii medaboroñ goroñ qeñ komuro. Komuro ambosakonjuruta yoñoo kosogianoñ roñ kongi qamoyanoñ eñ gisaanq qaoño.

³⁷ Deiwidnoñ gisaanq qaoñoto, Anutunoñ eja meñ gbiliro waaroti, iinõj mende gisaaro.

³⁸ “Eja alauruna, kawaajoñ qaa koi mono mobu: Anutunoñ Jiisaswaajoñ ama siñgisonñgogia mesaonq soñgbambaa. Nononoñ iikawaa Buñaya jeñ asariñ oñonjoñ.

³⁹ Wala ‘Mooseswaanoñ Kana qaa otaañ iikañja kanoñ solaña koloowoñja,’ jeninto, iikanoñ iinõj woinoñ osiñ amamañ laligonin. Kaeñ laligoninto, kambañ kokaamba daenq yoñonoñ Jiisas moma laarin iwo qokotaawuti, Anutunoñ mono kuuya yoñoo qaagia jeñ tegoro solañaniwuya.

⁴⁰ Gejatootoo ejembanoñ qaa jeñ oogita ej, Anutunoñ iikawaa so ironja meleeno qagianoñ ubabotiaajoñ mono toogia moma galenqia meñ aowu. Qaa kañja moñ ii kokaen,

* **13:35:** Ond 16.10

41 *“Niinoŋ oŋoo laaligo kambaŋanŋoŋ
aŋgolet⁹ qaita moŋ memaŋa.

Moŋnoŋ iikawaa buju qaa jero mobuyaga, ii
qaa hoŋa koloowaatiwaajon mende moma
laariwuyaga.

Kawaajon qaa ii meŋ kamaanŋ ama jejew-
ili amakejuti, oŋo mono eeŋ uuŋ iima
waliŋgoŋ tiwilaawu.”

42 Poolnoŋ kaen jero Barnabaswo qamakooli
miri mesaoŋ kamaari tosianon qokaeŋ qisiŋ
orongi, “Nono qaa koi mombo mobombaajon
mojoŋ. Kawaajon ii Sabat kendoŋ moŋ eukanoŋ
saanoŋ toroqen jeri mobonaga.”

43 Qamakooli mirinonŋa kamaanŋ deenŋi
ejemba mamaganoŋ Pool ano Barnabas
kanagaranoŋ orotaagi. Tosianon Juudaga koloogi
ano tosianon waba kantrinoŋa koloogito, Juuda
yonowō toroqen laligogi. Yononon orotaagi
amiŋ moma qambaŋmamban qaa kokaeŋ oŋoni,
“Anutunon kaleŋmoriaŋ oŋonoti, iikanon mono
bon qeŋ nambu.”

44 Sabat kendoŋ moŋ kaŋ kuuroti, iikanon taon
balon iikawaa ejembaya ii kololoon “Anutuwaa
Buŋa qaa mobonja,” jeŋ kouma ajoroogi.

45 Kouma ajoroogi Juuda yononon ejemba
tuuŋa tuuŋa injiima iriŋgia soondabororo.
Soondabororo Poolwaanoŋ qaa qewombaajon
jenonkooli ama niinongiinoŋ jeŋ mepaqepae ama
orongi.

46 Kaeŋ ama orongi Pool Barnabas yoronoŋ
awasaŋkaka kotiŋ nama qaa kokaeŋ jeri, “Anu-

* **13:41:** Hab 1.5

tunoŋ gawoŋ noronotiwa so Buŋaya wala Juuda ejemba iŋijoniŋ sokonagato, ono ii gema qeŋ laŋ kokaen jeju, ‘Nono laaligo kotiga uutanoŋ keubonjatiwa so qaago.’ Kawaajoŋ mobu, noronoŋ mono oŋomesaoŋ waba kantria kantria yoŋoonoŋ eleema kembota.

47 *Poŋnoŋ iikawaa qaaya kokaen jeŋ kotoŋ nonono,

‘Niinoŋ kuuŋ gombe waba kantri yoŋoo asasagiaga koloŋ hamoqeŋewaa kania jeŋ asariŋ laligona baloŋ goraaya kuuya sokondabororo leelee eu emu yoŋonoŋ letoma Siwewaa buŋa koloowuya.’”

48 Kaeŋ jeri baloŋ toyā Juuda mende laligogiti, iyonoŋoŋ moma uugia qeŋgoro Pombaa Buŋaya mepeseegi. Mepeseen laaligo kotigaa buŋa koloowutiwaajoŋ Anutunoŋ moma gosiŋ oŋonoti, iyonoŋoŋ iikawaa so uugia meleema Jisaswaa Buŋaya moma laarigi.

49 Moma laarigi Pombaa Buŋa qaa jeŋ seigi prowins kuuya sokoma keno.

50 Saanorŋ kenoto, Juuda yoŋonoŋ taombaa eja geria ano emba uuta Anutu goda qeŋ laligogiti, iyonoŋ uugia qaanoŋ osoŋ kuuŋ Pool Barnabas motoonŋ sisiwerowero ama oroma gomaŋ miriganonŋa orotaagi.

51 *Kembaotiwaajoŋ ama telambelaŋgia qendeema kokaen injiori, “Noro onjoo balonoŋ kari sububuŋ kana tambonaranooŋ mokotaaji, ii mono qesaari onjoaŋgiaaŋen eleema kemebaa.” Kaeŋ

* **13:47:** Ais 42.6; 49.6 * **13:51:** Mat 10.14; Maak 6.11; Luuk 9.5; 10.11

injiori kaniagara solanja moma kotogi kema Gale-sia prowins uutanoŋ siti qata Aikoniam kanon keuri.

⁵² Keurito, gowokourunana Antiokia taonoŋ laligogiti, Uŋa Toroyanoŋ iyonjoo uugia saa qero honoŋa mende aisoon laligogi. Kianj.

14

Aikoniam sitinoŋ uugia kuuri.

¹ Pool Barnabas yoronoŋ Aikoniam sitinoŋ keuma kaanjadeeŋ Juuda yoŋoo qamakooli miri-non ūma Buŋa qaa jeri. Jeri Juuda ano waba kantri ejemba yoŋoonoŋa tuuŋ seiseiya yoŋonoŋ uugia meleema Jiisas moma laarigi.

² Moma laarigit, Juuda ejemba mende moma laarigit, iyoŋonoŋ baloŋ toya Juuda mende laligogiti, iyonjoo uugia osoŋ aposol uunonkeeme ama orombutiwaajoŋ uugia kuugi.

³ Kuugi kileŋ kamban̄ koriga kanon laligoŋ Poŋ moma laarin̄ awasaŋkaka nama Buŋaya jeŋ laligori. Poŋ kaleŋmoriaŋaa qaaya jeŋ asariri qaagara naŋgoŋ ku-usuŋa borogaranon̄ ano ai-wese aŋgoletō meri asugiro.

⁴ Kaeŋ asugiro taombaa kanagesoyanoŋ juma deenŋgi. Tosianon̄ Juuda jotamemeya yoŋowo motoŋ somoŋgogi tosianon̄ aposol yorowo toroqen̄ naŋgi.

⁵ Kaeŋ aroŋ qeŋ naŋgi baloŋ toya ano Juuda ejemba wabaya yoŋonoŋ waama jotamemeurgia yoŋowo uumotooŋ ama wasiwasi eja aposol ii “Jamonon̄ giliŋ uruwon̄ja!” jeŋ romoŋgogi.

6 Kaeŋ romoŋgogi moma oloŋ koma togoŋ Likaonia prowinsnoŋ keni. Kanoŋ kema taŋ qagara Listra ano Derbe ano gomaŋ liligoŋ oroma rama keŋgit, iikanoŋ keuri.

7 Kanor keuma Oligaa Buŋa jeŋ asariŋ uukuukuu meŋ oŋoma laligori. Kiaŋ.

Listra taonoŋ Pool Barnabaswaajon beŋ qagi.

8 Listra taonoŋ eja moŋ kanawoita koomuya laligoro. Ii nemuŋ goror uutanonja meeŋ-dançoya kolooŋ kamban moŋgeŋ kana mende riŋ eej ramakero.

9 Poolnoŋ Buŋa qaa jero moma raro uuŋ kania kokaen iima romoŋgoro, “Iwaa uutanonj momalaaria ej murotiwaajon ama saanor qeaŋgowaɑ,” kaen jero.

10 Kaeŋ romoŋgoŋ qa somata qama ijoro, “Mono waama namba.” Kaeŋ ijoro porazak waama kema kaŋ nano.

11 Poolnoŋ kaen ano ejemba tuuŋ yoŋonoŋ ii iima Likonia qaagianon kokaen silama qagi, “Beŋ yoronoŋ letoma eja selewo kolooŋ batu-nananoŋ asugiŋ nonoonoŋ kamaŋ laligojao.”

12 Kaeŋ jeŋ Barnabas qata beŋ wangia qata Zuus qagi ano Poolnoŋ jetanoŋ meŋ qaa jeroti-waajon ama beŋ qata Hermes qagi.

13 Kaeŋ qagi beŋ Zuus iwaa jiwowoŋ jigoya taŋ batanoŋ eroti, iikawaa jigo gawoŋ galenjanon bul-makao ejia uŋuamä karo. Kaeŋ kaŋ ila kasasorōŋ meŋ kaŋ taŋ kiropo naguyanoŋ nama ejemba tuuŋ yoŋowo jakenoŋ ama siimoloŋ ooŋ orom-bombaajon aŋgi.

14 Kaen aŋgi aposolwoi yoronoj ii moma “Mende sokonja,” jeŋ qotogoj selekopaagara menjurama uulanjəwo ejemba tuuŋ uutanooj kema qari.

15 *Qama kokaeŋ jeri, “Ejaurunara, oŋo mono nomaembajooj ama iwoi kaanja anju? Noro kaanjaqadeej oŋo kaanja balooj eja tooŋga koloojo. Noro Anutuwaa Oligaa Buŋa jeŋ asarin oŋonoj. Kawaajooj ono mono beŋ omaya gema uujuwu ano uugia meleema Anutu laaligo Toyaanoj qokotaawu. Anutu laaligo Toyanoj Siwe, namo, kowe ano iwoi kuuya iikawaa uutanooj eji, ii mokoloon oŋonota laligoju.

16 Gomaŋa gomaŋa kuuya yoŋonoj wala eenjanooj laligoj kougti, Anutunoj ii mende aŋgoj koma oŋono iyanqiaa jaajaa ilinwaliŋ laligogi.

17 “Mende aŋgoj koma oŋonoto, kileŋ tompinj mende laligogi. Qaagoto, Anutunoj iwoi awaa awaa ama oŋoma laligoro. Iinooj jero koŋ kiro ween qero toomoriaŋjanooj kambanja kambanja kolooro neŋkorisoro ama iikaanja kanoj uugia kuuŋ oŋono laligogi. Kaen laligogi aŋaa kania mobutiwaajooj kaleŋa ii qendeema oŋoma iikaanja kanoj daŋgunuya ano laligogi.”

18 Yoronoj kaen jeŋ ejemba tuuŋ siimoloj ooŋ orombutiwaajooj jarambaraŋ riiŋ jeŋ susugoŋ oŋoni loorin mesaogi. Kiaŋ.

19 Listra yoŋonoj Pool Barnabas oromesaogito, Juuda ejemba tosianooj Antiokia taoŋ ano Aikoniam siti woi iikanooja kouma ejemba tuuŋ

* **14:15:** Eks 20.11; Ond 146.6

uunoŋkeeme ama oŋoŋgi. Ama oŋoma yoŋowo ororoŋ luguŋ Pool jamonoŋ qeq “Mono komuja!” jegi. Kaŋ jeŋ ororaŋ taoŋ gematanon kamaŋ mesaogi ero.

20 Eroto, gowoko yoŋonoŋ kouma liligoŋ mugi waama kema taonoŋ uro. Kanon uro eri gomanjano Barnabaswo Derbe sitinoŋ keni.

Siriawaa Antiokia sitinoŋ eleema kari.

21 Derbe sitinoŋ Oligaa Buŋa jeŋ asarin uugia kuuŋ oŋoni mamaganon uugia meleema Jiisawaa gowokouruta koloogi. Kaeŋ koloogi Derbe taoŋ mesaon Listra, Aikoniam ano Antiokia taoŋ iikanon eleema kema injiri.

22 Injima rama gomanj so liligoŋ Jiisawaa gowokouruta yoŋoo uugia naŋgoŋ meŋ kotiiri. Poŋ moma laarigit, iwo qokotaŋ nambutiwaa qambaŋmamban qaaya oŋoma kokaen injiori, “Nono mono konajiliŋ qaganon (lombo kania kania mokoloŋ) laligoŋ papaŋgoŋ Anutuwaa bentotonon eu keubonja.”

23 Uumeleeŋ kanageso so jotamemeurugia meweŋgoŋ galen laligowutiwaa kania kuma oŋoma kuuŋ oŋoni. Kuuŋ oŋoma Anutuwaaajoŋ nene singi laligoŋ gowoko tuuŋ yoŋoojoŋ qama kooliŋ Poŋ moma laarigit, iwaa boronoŋ oŋooni.

24 Oŋooma oŋomesaoŋ Pisidia prowins kotoŋ kema Pamfilia prowinsnoŋ keuri.

25 Kanon keuma Perga sitinoŋ rama Buŋa qaa jeŋ uugia kuuŋ oŋoma Atalia taonoŋ kemerri.

26 Kanon kemeni waŋgonon uri opo sel horonj morororŋoggi haamonoŋ naŋgoro kema laligoŋ

Antiokia sitinoŋ keuri. Antiokia uumeleenŋ kanageso yoŋonoŋ ii Anutuwaa kaleŋmoriaŋ uu-tanoŋ misin gawoŋ mewaotiaaŋ wala Anutuwaa boronoŋ ama oronŋgi oŋomesaoŋ keni. Kema liligoŋ gawoŋgara ii medaboroŋ mombo iyanjaraa sitinoŋ eleema kari.

²⁷ Kanon kaŋ uumeleenŋ kanageso koma horoŋ oŋoni. Koma horoŋ oŋoni ajoroogi qaa sundugara kokaenŋ inijori, “Anutunonŋ norowo laligoŋ angoletō somasomata ama meŋ laligoro. Iinon nemuŋ koma norono gawoŋ meri waba kantria kantria yoŋonoŋ Jiisas moma laariwutiwa nagu horoŋ oŋono uugia meleengi.”

²⁸ Sundugara kaeŋ inijoŋ gowoko tuuŋ yoŋowo kambaŋ koriga qeŋ korin rama laligori. Kiaŋ.

15

Waba kantri yoŋoojoŋ ama zioznoŋ deemambaaajoŋ ano.

¹* Antiokia laligorito, Judia prowinsnoŋga ejemba tosianonŋ kamaaŋ kaŋ kanaŋ uumeleenŋ ejemba kokaenŋ kuma oŋonŋgi, “Oŋo Mooseswaanooŋ Kana qaawaa so Anutuwaa aiwese meŋ selegia mende kotowuti een, iikaŋja mono Siwewaa buŋa koloowombaajon amamaawuya.”

² Kaeŋ kuma oŋonŋitiwaajon ama aŋgowowo kolooro Pool Barnabas yoronoŋ tuarenjenŋ ama oŋoma geriawo jeŋ oŋoni. Jeŋ oŋoni uumotooŋ mende ama qaa kokaenŋ somonŋgoŋ jegi, “Nono mono Pool, Barnabas ano jotamemeya tosaanŋa

* **15:1:** Lew 12.3

wasiŋ ojoniŋ Jerusalem sitinoŋ uma qaa ii meŋ aposol ano Jerusalem uumeleenŋ kanagesowaa jotamemeya yoŋonoŋ kema inŋiowu.”

³ Qaa kaeŋ somoŋgoŋ jegi uumeleenŋ kanageso yoŋonoŋ ii wasiŋ ojoniŋ kananoŋ keŋgi. Kema laligonj Fonisia ano Samaria prowins woi ii kotoŋ kananoŋ kanagesoya kanagesoya inŋiigi. Inŋima waba kantri tosaanŋa yoŋonoŋ uu-gia meleengitiwaa bujuya jeŋ uumeleenŋ tuuŋ yoŋoojoŋ korisoro somata ama ojoniŋgi.

⁴ Ama ojoma kema kema Jerusalem sitinonj keugi. Keugi aposol ano jotamemeya yoŋonoŋ uumeleenŋ kanageso yoŋowo koma horonj ojoniŋgi. Koma horonj ojoniŋgi sundugia kokaeŋ jegi, “Anutunoŋ nemuŋ koma nonono misin gawoŋ meniŋ nonowo laligoŋ aŋgoletō somasomata ama meŋ laligoro.”

⁵ Sundu ii jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonŋkonj) tuuŋnoŋga uumeleenŋ eja tosianonj waama kokaeŋ jegi, “Waba kantri yoŋonoŋ uu-gia meleengiti, iyoŋoojoŋ mono kokaeŋ jeŋ kotowoŋa: Yoŋonoŋ mono Anutuwaa aiwese meŋ selegia kotoŋ Mooseswaanŋ Kana qaa kuuya otaaŋ laligowu.” Kiaŋ.

Jerusalem ajoajoroo ama aŋgowowo qaa mindiŋgogi.

⁶ Kaeŋ jegi aposol ano jotamemeya yoŋonoŋ qaa ii jeŋ gosiwombaajoy ajoroogi.

⁷ *Ajoroonj niinonŋgiinŋ qaa mamaga jeŋ jenoŋkooli aŋgi. Ii aŋgi Piitononj waama kokaeŋ inŋiijoŋ, “Alauruna, Anutunoŋ wala batunananonj

* **15:7:** Apo 10.1-43

gawoŋ mendeema meweengoŋ noma noojon kokaen jero, ‘Gii mono waba kantrinoŋ kema Oligaa Buŋa qaa jeŋ asariŋ oŋona yoŋonoŋ uugia meleema Poŋ moma laariwu.’ Oŋo qaa ii moju.

⁸ *Anutunoŋ ejemba kuuya uunana moma koṭoji, iinooŋ kania qendeema Uŋa Toroya Juuda ejemba nonoojoŋ wasiro kamaaroti, iikawaa so mono waba kantri ejemba yoŋoojoŋ kaŋiadeen ii wasiro uugianoŋ kemero.

⁹ “Wasiro kemero iikaŋa kanoŋ Juuda ejemba mende injisosoroŋ kantri tosia mende sureen oŋono. Qaagoto, yoŋonoŋ Anutu moma laarigi singisoŋgogia mesaŋ uugia soŋgbano soraaya koloogi.

¹⁰ Kawaajoŋ oŋo mono naambaajoŋ Anutu aŋgobato meŋ mubuyaga? Naambaajoŋ gowoko gbilia yoŋoo arogianoo qaqan toroqen anii aŋgowuyaga? Qaqan kaŋa ii ananaa ambosakonananoo me nononano kaŋjagadeen aŋgowombaas so mende kolooŋ laligonin.

¹¹ Kaeŋ qaagoto, kokaen moma laarijoŋ: Poŋ Juisaswaa kaleŋmoriaŋanoo mono Anutu nemuŋ koma muro hamo qeŋ nonono Siwewaa buŋa koloowoŋa. Waba kantri yoŋonoŋ kaŋjagadeen kana motoongo iikayadeen otaaŋ letoma Siweewaa buŋa koloowombaajoŋ moma laariŋkeju.”

¹² Kaeŋ inijoro tuuŋ yoŋonoŋ kuuya qaa mongama qaa bo ragi. Ragi Pool Barnabas yoronoŋ qaa sundugara kokaen jeri, “Anutunoŋ nemuŋ koma norono waba kantrinoŋ kema batugianoo misin gawoŋ meri aiwese aŋgoletu soma-

* **15:8:** Apo 2.4; 10.44

somata asugiro.” Kaeñ jeri geja ama mogi. Kianj.
*

Bisop Jeimsnoj qaa ijijoro.

¹³ Pool Barnabas yoronoj sundugara jedaborori mogi Jeimsnoj qaa kokaeñ jero, “Alauruna, niinoj qaa jewe mono geja ama mobu.

¹⁴ Anutunoj kambanj mutuya waba kantri ejemba jaasewanj qeñ oñoma batugianojga ejemba iyanjaajoj meweengoj oñono qata bosima kanagesoya toroqegi. Anutunoj kaeñ ama kaniaya qendeema nononoti, Saimon Piitononj iikawaa qaaya ninijoro.

¹⁵ Qaa kaañia ii gejatootoo ejemba yoñononj kaañagadeenj nañgon jenkeju. Yoñononj qaa moñ kokaenj oogita eja,

¹⁶ *‘Kawaa gematanonj niinoj eleema kañ kiñ Deiwidwaa kantri totoñia mombo meñ waamañia.

Iinoj wala lijkaroj kuuña qeñ ambosakonana galenj koma oñono kuuñanoj boratiñ riij kamaaroto, niinoj ii mombo meagonj kuuve kantrinoj qeañgoj nambaa.

¹⁷ Ii kokaenj koloowaatiwaajoj amanja: Ejemba tuuñ tosaañia kuuya yoñononj Poñ moñgambuya.

Waba kantri kuuya neenaa buñana koloowutiwaajoj oñoombeti, iyoñononj Poñ nii moñgama nombuya.

* **15:12:** Bisop, Griik qaanoj episkopos, ananaa qaanoj jaagalej me inspeka. Iinoj zioz gawoñ kuuyaa mindimindiri galenja kolooja. Jeims koi kanoj Jiisawaa gowokoya qaagoto, Jiisawaa koga. * **15:16:** Aam 9.11-12

Poŋ niinoŋ kaeŋ jejen ano iikawaa so kantri-gia meŋ qeaŋgomanaŋa.

18 Kaeŋ amakejeŋi, ii mono monowaa monoyanoŋga moma kouma laligoju.'

19 "Kawaajoŋ Jeims niinoŋ qaa ii gosiŋ momonanooŋ kokaŋ romoŋgoŋ jejen: Waba kantri ejemba uugia Anutuwaanoŋ meleenjuti, nononoŋ mono lombo qaqaŋ somata iyooŋoo qagianooŋ anii mende sokombaa.

20* Kaŋ qaagoto, iyooŋoojoŋ tere kokaŋ ooniŋ sokombaa: Yoŋonoŋ oro busuya beŋ lopiombaa nanduŋ buŋa qeŋ kanagianooŋ aŋgi esuŋgianooŋ tururoti, ii mende newu. Serowiliŋ mende ambu. Oro aroya qoosoŋaa busuya ano sa ii mende newu. Iwoi 4 ii mesaowutiwaajoŋ jeŋ kotiiwonaga.

21 Mooseswaa Kana qaa ii monowaa monoyanoŋga gomaŋ so jeŋ asariŋ kouma laligojon. Ii Sabat kendoŋ so qamakooli mirinananoŋ weenŋgoŋ momakejoŋ. Kawaajoŋ qaa 4 ii saanooŋ mende mesaowoŋa." Kiaŋ.

Jerusalem ajoajoroonoŋ waba kantri yoŋoojoŋ tere oogi.

22 Jeimsnoŋ kaeŋ jero aposol ano jotameme yoŋonoŋ kanageso kuuya yoŋowo qaa ii mogi sokono. Mogi sokono batugianooŋga eja tosaŋa meweengooŋ oŋoma Pool Barnabas yorowo motooŋ Antiokia sitinooŋ wasin oŋombombaajoŋ jegi. Kaeŋ jeŋ eja qata Juudas qata moŋ Barsabas ano Sailas meweengooŋ oronŋgi. Eja woi ii uumeleen tuumbaa jotameme ejaga koloori.

* **15:20:** Eks 34.15-17; Lew 17.10-16; 18.6-23

23 “Eja ii wasiŋ oromboŋa,” jeŋ tere moŋ kokaenj ooŋ borogaranooŋ angi,

“Momalaariwaa waba alaurunana, Antiokia siti ano Siria ano Silisia balonoŋ laligojuti, nononoŋ oŋoo joloŋgia jejoŋ. Aposol nononoŋ momalaari kanagesowaa jotamemeya yoŋowo oŋoo uumeleen alaurugiaga kolojoŋ. Kaeŋ oŋowo qaa amiŋ mobombaajoŋ tere ama oŋonjoŋ.

24 Ananaa ejemba tosaanja mende jeŋ kotoŋ oŋoniŋ angio nonomesaoŋ oŋoonoŋ kaŋ uugia kuuŋ qaa morotanoŋ lolowawa meŋ oŋongi uu momogia sisau kolooro moniŋ.

25 Kawaajooŋ nono korebore ajoajoroo ama uumotoon anij sokono. Sokono eja woi meweengooŋ wasiŋ oroniŋ wombø alawoinana Barnabas Pool yorowo oŋoonoŋ kawuya.

26 Barnabas Pool yoronoŋ ananaa Poŋ Jisias Kraistwaa qataajoŋ ama laaligogara qeleeni tosianoŋ urugi komuwowaajoŋ ani.

27 Nono Juudas Sailas wasiŋ oroniŋ kaŋ qaa iikayadeeŋ toroqeeŋ jegaranoŋ jeri mobuya.

28 Uŋa Toroya ano nononoŋ qaa kokaembabaajoŋ uumotoon anij sokonja: Oŋoo qagianoŋ lombo qaqaŋ mende toroqeeŋ amboŋja. Qaa wanja 4 iikayadeeŋ mono otaawu. Ii uugugi juma deembombo.

29 Qaa 4 ii kokaenj: Oro busuya beŋ lopimbaa nanduŋ buŋa qeŋ kanagianoŋ angi esunŋgianoŋ tururoti, ii mono mende newu.

Kaañagadeen sa me oro aroya qoosoñaa busuya ii mende newu. Serowiliñ mono mende ambu. Iwoi 4 ii mesaño gema qegi uumotoñoñ anijoñ Anutunoñ kotuegoñ oñono qeanjgoñ laligowu. Mono uu bonjoñ laligowu.” Kianj.

Qaa meñ keñgi Antiokia siti yoñonoñ aisoogi.

³⁰ Tere kaenj ooñ wasiñ oñonjgi keñgi. Kana kema kemeñ Antiokia sitinoñ keugi. Keuma uumeleenj kanageso koma horoñ oñonjgi ajoroogi. Ajoroogi tere ii oñonjgi weenjoggi.

³¹ Ii weenjoggi iikawaajonj afaanjgoñ uluñkoleñ qaganooñ moma aisoogi.

³² Juudas Sailas yoronoñ iyanjgoro gejatootoo ejaga laligoñ qambañmambaj qaa mamaga oñoma uuwaña nañgonanjo qaa jeñ meñ kotiñ oñoni.

³³ Meñ kotiñ oñoma kambaj tosaañja kanooñ toroqenj laligori. Laligori tegoro uumeleenj alaurugara yoñonoñ “Luaewo kembao,” jeñ wasiñ oronjgi. Jerusalem laligori wasiñ oronjiti, Juudasnoñ yoñoonoñ eleeno.[†]

³⁴ (-)

³⁵ Pool ano Barnabas yoronoñ toroqenj Antiokia sitinoñ laligoñ ejemba tosaañja mamaga yoñowo Pombaanoñ Buña qaa kuma oñoma uugia kuunj oñoma laligogi. Kianj.

Pool ano Barnabas yoronoñ deeni.

[†] **15:33:** Tosianoñ toroqenj jawo 34 kokaeñ anju: Eleenoto, Sailasnoñ qaaya somonjgoñ toroqenj kanooñ laligoro.

36 Kaeñ laligogito, kambañ tosaanña tegoro Poolnoñ Barnabas kokaen ijoro, “Anara taon ano gomañ kuuya liligoñ Pombaanoñ Buña qaa jeñ asariñ laligoriti, mono iikanon eleema uumeleen alaurunaranoñ nomaen laligojuti, ii saanoñ kema injiima mobota.”

37 Kaeñ ijoro Barnabasnoñ Jon qata moñ Maak qagiti, ii kañagadeen wama motoon kembombaaajoñ moro.

38 *Kaeñ moroto, Jonoñ wala Pamfilia taonoo loorin oromesaon yorowo toroqen gawoñ mende mero. Kawaajoñ Poolnoñ ii wama kembombaaajoñ moro mende sokono.

39 Mende sokono aŋgowowo ama uugara gere jero deeni. Deema Barnabasnoñ Maak wama kemeñ waŋgonon uri opo sel horoñ mororongogi haamonoñ naŋgoro Saiprus watonoñ keni.

40 Kenito, Poolnoñ eja qata Sailas meweengoro uumeleen alaurugara yoñonoñ Pomba boronoñ ama oroma kaleñmoriajanon sopa somongoñ orombaatiwaajon jegi mesaon keni.

41 Kema laligoñ Siria ano Silisia prowins woi ii kotoñ lligori. Liligoñ Poolnoñ uumeleen kanagesoya kanagesoya injiima meñ kotiñ oñoma laligoro. Kian.

16

Timotinoñ Pool ano Sailas yorowo toroqero.

1 Poolnoñ lligoñ kema laligoñ taon qagara Derbe ano Listra kanoñ keuro. Listra keuma

* **15:38:** Apo 13.13

kanoj gowoko moj qata Timoti mokolooro. Ne-muñanor Juuda uumeleeñ embaga kolooroto, mañanor Griik ejaga.

² Poolwaa eja alaurutanoj Listra ano Aikoniäm laligogiti, iyonjonor Timotiwaa kania jeñ qearngogi moro.

³ Kaen jegi moma wama motoon kemambaajon moro. Ii moroto, Timotiwaa mañanor Griik ejaga laligoroti, ii kuuyanor modaborogi ano miri gomañ kanoj Juuda ejemba mamaga laligogi. Kawaajon yonjonor Pool jeñ mububotiwaa-jon Timoti wama Anutuwaa aiwese meñ selia kotoro.

⁴ Kotoro kema taoj ano gomañ so keugiti, iikanor Jerusalem mindimindiri ajoajoroowaa qaaya jegi. Aposol ano Jerusalem uumeleeñ kanagesowaa jotamemeya yonjonor qaa somonjogn kotiigiti, ii otaawutiwaajon jeñ kotoj onjongi.

⁵ Kaen liligogi Jiisaswaanor kanagesoya kanagesoya gomañ so laligogiti, iyonjoo momalaarigianor kotiiro. Kaen kotiij Buñä qaa jegi tosianor uugia meleema ween so kañ toroqegi tuñgiasa jañgoyanor somariij uro. Kianj.

Anutunoj Pool gaonoj kotoj kondooro Yeurop keñgi.

⁶ Liligon laligon “Eisia prowinsnoj kema Buñä qaa jeñ asariwoña,” jegito, Uñä Toroyanor soñgo ama añgoñ koma onjono. Kawaajon yonjonor toroqej kema Frigia ano Galesia prowins woi ii een kotoj uruugun keñgi.

⁷ Kema laligon Misia gomañ goraayanor keuma Bitinia prowinsnoj keubombaajoñ mogito, Ji-

isaswaa Uŋa Toroyanoŋ iikanon̄ kembutiwaajon̄ uumotoon̄ mende ano.

8 Uumotoon̄ mende ano mesaon̄ kema Misia gomaŋ eej kotoŋ kowe goraayanoŋ kemeŋ Troas taonoŋ keugi.

9 Troas keuma gomantiijan̄oŋ gaoŋ egi Anutunoŋ Pool kotoŋ kondooro jaameleen̄ uŋa moŋ kokaeŋ iiro: Yurop eja moŋnoŋ Masedonia leegeŋ nama ooma kokaeŋ jeŋ qama kooliŋ muro, “Gii mono kowe kotoŋ Masedonia gomanon̄ kaŋ ilaŋ nonomba.”

10 Poolnoŋ jaameleen̄ uŋa ii iiro nono iikawaa kania kokaeŋ moma kotoŋ jeniŋ, “Anutunoŋ mono nonooma kowe kotoŋ Yurop uutanoŋ kema Oligaa Buŋa Masedonia prowinsnoŋ jeŋ asarin̄ oŋombombaajon̄ jeja.” Kaeŋ jeŋ iikanondeeŋ mesaon̄ kembombaajon̄ romon̄goŋ afaaŋgoniŋ. Kianj.

Filipai emba Lidianoŋ uuta meleeno.

11 Nononoŋ afaaŋgon̄ kemeŋ waŋgonon̄ unij opo sel horoŋ mororongogi haamonoŋ naŋgoro Troas siti mesaon̄ kema dindiŋagadeen̄ Samotres watonoŋ keuniŋ. Keuma eŋ gomaŋ ano toroqen̄ kema Neapolis sitinoŋ keuniŋ.

12 Kanon̄ keuma waŋgonon̄ga kamaan̄ kana kema Filipai sitinoŋ keuniŋ. Room ejemba yonjonoŋ eeŋan̄oŋ kaŋ Filipai siti ii meŋ kanon̄ laaligo raragia aŋgi Masedonia prowinswaa siti

somata kolooro.* Nono Filipai keuma weej tosaanja kanoj laligonij.

¹³ Kanoj laligoj Sabat kendonoj siti kiropo seleŋgej keniŋ. Kanoj kema 'Juuda yoŋonoj apu sakasiŋanoj ajorooj Anutu qama kooliŋkejuti,' kaej romongoj kemen roonqeqe moŋnoj keniŋ. Kema emba ajorooj ragiti, ii iŋiima rama amin moma Anutuwaanoj Buŋa qaa ii jeniŋ mogi.

¹⁴ Mogiti, iyonojoo batugianoj emba moŋ qata Lidia raro. Iinoj Taiataira sitinoŋga Filipai kaŋ opo osoga nezongbalā akadamuyawo meŋ kululuŋ sewanja mewutiwaajoj ama laligoro ano Anutu waeya meŋ mepeseeŋ laligoro. Poŋnoj uuta meŋ afaaŋgoro Poolnoj qaa jeroti, iikawaajoj siiŋa kolooro geja ama moma aŋgoj kono.

¹⁵ Aŋgoj kono iyanja ano sumanjuruta oomulu meŋ oŋoniŋ qisiŋ nonoma kokaŋ ninijoro, "Oŋo noojonj 'Poŋ moma laarija,' jejuti eej, mono saanoj kaŋ noo mirinoj uma rama nene neŋ ewu." Kaej jeŋ kaparaŋ koma qisiŋ nonono. Kianj.

Pool Sailas yoronoj kapuare mirinoj rari.

¹⁶ Nono kambaŋ moŋnoj qamakooli roonqeqejanoj kemebombaajoj kana somatanooj keniŋ welenqeqe emba moŋnoj mokoloonj nonono. Embar ii andoleiŋawo laligoj ejemba kaniagia asuganoj jeŋ mokoloombambaajoj moro. Ii moma gejatootoo

* **16:12:** Masedonia prōwinswaa siti waŋa ii Tesalonaika. Distrik mutuyaa siti waŋa ii Amfipolis ano siti somata qatawo moŋ Filipai. Room yoŋonoj Filipai ii Itali kaanja galeŋ koma oŋoŋgi. Griik gomaŋ toya yoŋonoj iyanjiaa balonoj waba kaanja koloŋ laligogi.

qaa aasanjgoya jeŋ koloon iikaanja kanoŋ moneŋ iwoi ii mamaga horoŋ laligoro touruta yoŋoo borogianoŋ kemero.

¹⁷ Iinoŋ Pool ano nono niniima nonoo gemananananoŋ kaŋ kokaen jeŋ qaro, “Eja koi yoŋonoŋ Anutu uuta somataa welenja qeŋ Siwewaa buŋaya koloowombaa kania jeŋ asariŋ oŋomakeju.”

¹⁸ Kaeŋ jeŋ somaŋa mamaga qama laligoro. Ii laligoroto, Poolnoŋ togoŋ iikawaajon siimbobolo moro. Ii moma kambaŋ moŋnoŋ eleema omeya kokaeŋ jeŋ koton muro, “Nii Jiisas Kraistwaa qatanon gijojeŋ: Gii mono emba kokawaa uutanonqaa kouma kemba!” Kaeŋ jeŋ koton muro iikanondeej kouma mesaŋ keno.

¹⁹ Ii kenoto, emba tourutanoŋ ii moma moneŋ iwoi horowombaa kania juguroti, ii mokoloŋ iringia soono. Iringia soono Pool Sailas oroma somonqon maaket sombeŋjanon horoŋ oronqi galeŋ eja yoŋoo jaagianon keŋgi.

²⁰ Kema qaa jake galeŋ yoŋoo jaagianon orooma selegaranon qaa kokaen kuuŋ jegi, “Nono siti koi kanoŋ luaeŋoŋ laligojonto, eja woi koi yoronoŋ kaŋ eŋkaloloŋ ama nonomakejao. Yoronoŋ Juuda ejaga koloojao

²¹ ano Juuda siligia kuma nonomakejao. Nono Room mindimindiri kantriwaa totoŋ toya koloojony. Kawaajon nono siligia ii saanɔŋ mende moma aŋgoŋ komboŋa. Ii meŋ otaawombaa sonqo ero amamaajoŋ.”

²² Selegaranon qaa kaeŋ kuuŋ jeŋ oronqi ejemba tuuŋ yoŋonoŋ kaaŋagadeej waama

mindiriñ kotiiñ qotogoñ orongi. Qotogoñ orongi galeñ yononoñ kuuñ oñongi selekopaagara horoñ menjuqen-jurañgi ano jeñ kotoñ oñongi arawambunoñ urugi.

²³ Mamaga urugi tegoro kapuare mirinonj oroomombaajonj uruama eja waayawonon awaagadeenj galeñ meñ orombaatiwaajoñ jeñ kotoñ mugi.

²⁴ Kaeñ jeñ kotoñ mugi moma uruama kapuare miri biwianonj miri uuta moñnoñ kema kanawoigara gere ozozopan[†] batugaranoñ ama kasanoñ somongoñ miri uuta iikawaa naguya woi ii kii kuñgi kiro rari. Kiañ.

Kapuare miri galenjanonj uuta meleeno.

²⁵ Pool Sailas yoronoñ kaeñ rari. Rama gomañ ruuñjanonj kolooro kanoñ Anutu qama kooliñ rii qama mepeseenj rari kasa eja kuuyanoñ geja ama mogi.

²⁶ Kaeñ aنجi iikanondeenj uulañawo nañ somata meñ giliro kapuare miriwañ tandoya kuuya wanjsanwanjsanq qegi. Kaeñ qegi iikanondeenj nagu kuuya taنجi kasa eja kuuya yoñoo aeñ gbadogianonj (tape) lolooñ kamaaro.

²⁷ Kaeñ kolooro kapuare miri galeñ iinoñ gaonj uutanonja waaro. Waama kapuare miriwañ naguya kuuya tandaborogiti, ii iima jero, “Yei! Kasa ejanoñ togoñ kendaboroju me nomaen?” Kaeñ jeñ romongoñ jeneña ororo manjawaa soo

[†] **16:24:** Gere ozozopanoñ kanagara melanjiro amamaañ rari. Uñaya iiba.

somata ii kopiŋanonoŋga horoŋ iyanja aomambaa-
joŋ ano.[‡]

²⁸ Aŋa aomambaajoŋ anoto, Poolnoŋ gbaŋgbao
terenŋoŋ kokaenj jero, “Nono korebore koi rajon.
Mono geenŋaa selega eeŋ mende tiwilaawa.”

²⁹ Kaeŋ jero moma kiwa mubutiwaajoŋ qisiro
mugi uulaŋawo kapuare mirinoŋga uruama kamaaŋ
jeneŋa ororo Pool Sailas yoroo kosoga-ranoŋ
kema simiŋ kuma orono.

³⁰ Simiŋ kuma oroma kapuare mirinoŋga
uruama kamaaŋ kokaeŋ qisiŋ orono, “Eja somata
woi, nii mono nomaeŋ ambe Anutunoŋ hamo qeŋ
nono letombenaŋa?”

³¹ Qisiŋ orono ijori, “Mono uuga meleema Poŋ
Jiisas moma laariŋ muna gii ano sumajuruganoŋ
kaaŋagadeeŋ letoma Siwewaa buŋa koloowu.”

³² Kaeŋ ijori mirianooŋ keŋgi kanagesouruta
kuuya yoŋowo ajoroogi Anutuwaanoŋ Buŋa qaa
jeri mogi.

³³ Jeri moma gomantiiŋaa aua iikanondeeŋ
uruama kema wijigara soŋgbano. Soŋgbano
iikanondeeŋ ii ano sumajuruta kuuya ii oomulu
meŋ oŋoni.

³⁴ Oomulu meŋ oŋoni uruano nene mirinoŋ
uma nene ooŋ ama orono. Oroma iyanja ano
sumajuruta yoŋonoŋ kuuya Anutu moma laarig-
itiwaajoŋ korisoro aŋgi. Kiaŋ.

Kapuare mirinoŋga konjoma oronŋgi kamaari.

^{‡ 16:27:} Kasa ejanoŋ oloŋ kono galeŋa ii qaa jakeyanoŋ ama
qeqi iroŋa siimbobolo moma komuŋkegi. Iyanja gamuya moma
aonaga, kaeŋ afaanŋoŋ komunaga.

³⁵ Gomañ ano qaa jake galeñ (majistreit) yonjonoñ opotoro wasiñ oñongi kapuare mirinoñ kañ kokaen jegi, “Eja woi ii mono isama orona kamaawao.”

³⁶ Kaen jegi eja waayawonoñ kañ buju ii Pool kokaen ijoro, “Majistreit galeñ yonjonoñ qaa kokaeñ aŋgita kaja: Oro mono kasagara isambe kamaawao. Kawaajoñ oronoñ mono keteda koi mesaon kamaañ luaenoñ kembao.”

³⁷ Kaen ijoroto, Poolnoñ opotoro ii kokaen inijoro, “Room mindimindiri gawmanoñ sopa somongoñ noroma kawaa (jenkooto) paaspoot noroñgi laligojo. Kawaajoñ yonjonoñ qaanara mende gosiñ jeñ tegoñ kileñ asuganoñ ejemba jaagianoñ eeñ lañ arawambu koobinoñ nuruñ kapuare mirinoñ noroñgi. Ii gamuyawo. Kaen noroñgi rari keteda koi nomaembaaajoñ wasiñ noroñgi eeñ oloñ kamaaworaga? Ii mende sokonja. Noro qaago totooñ kamaawoto, yonjonoñ mono aŋgio kañ nuruanđgi kamaaworaga.”

³⁸ Poolnoñ opotoro ii kaen inijoro qaa ii men majistreit galeñ yonjonoñ kema inijogi. Ii moma Room gawmambaa (jenkooto) paaspoot men laligoriti, ii moma aaruñ sombugia mogi.

³⁹ Sombugia moma kapuare mirinoñ kañ bonjoñ susugoñ kele ama kuuñ oroñgi kemeri. Kemeri Filipai siti mesaowaotiendañ welema oroñgi.

⁴⁰ Welema oroñgi Pool Sailas yoronoñ kapuare miri mesaon Lidiawaa mirinoñ keni. Kanoñ kema uumeleen alaurugara injiima uuwaa naŋgonanđo qaa jeñ oñomesaoñ keni. Kiañ.

17

Tesalonaika gawoŋ megisisiwerowero aŋgi.

¹ Kema laligoŋ Amfipolis ano Apolonia siti woi ii kotoŋ Tesalonaika sitinoŋ keugi. Siti waŋa iikanon Juuda yoŋonoŋ qamakooli mirigia megisanoŋ.

² Poolnoŋ nanamemeŋa ama laligoroti, iikawaa so qamakooli miriganon ūma Sabat kendoŋ karooŋ kanon yoŋowo Uumeleembaa Buŋa Tere weenŋoŋ kania amiŋ moma laligogi.

³ Kaeŋ laligoŋ Buŋa Terewaa kania jeŋ asariŋ kokaeŋ jero, “Anutunon areŋ ama Hamoqeqe Toyanoŋ siimbobolo moma komuŋ koomunoŋga waabaatiwaajoŋ jero.” Kaeŋ jeŋ iikawaa kania Buŋa Terenoŋga qendeema uugia kuuŋ kokaeŋ inijoro, “Eja Jiisas jeŋ asariŋ oŋonjeni, iinon mono Hamoqeqe Toya Kraist kolooja.”

⁴ Kaeŋ inijoro Juuda kanageso yoŋoonoŋga tosianon moma laariŋ uugia meleema Pool Sailas yorowo toroqeqe naŋgi. Griik ejemba tosianon Anutu waeya meŋ mepeseegiti, iyoyoonoŋga kaŋagadeeŋ tuuŋ somatanoŋ yoŋowo toroqeqe ūno emba uuta qabuŋagiawo yoŋoonoŋga mamaganon uugia meleengi.

⁵ Uugia meleenqito, Juuda eja geria yoŋonoŋ uugia soono uunon motoqoto moma gemaqeqe qaa jegi. Kaeŋ jegi injarere ejemba roonqeqenon laŋ laligogiti, iyoyoonoŋ kema eja doogoya tosaanŋa oŋongi. Ii oŋoma mindiriŋ ejemba tuuŋ uugia kuuŋ horon oŋongi ajoroogi. Ajoroon laŋ qagi qemburuŋ gujubaju kolooro siti sokondabororo. Laŋ qama luguŋ eja qata Jeison iwaa miri

rijugoŋ Pool Sailas ejemba tuuŋ jaagianoŋ ama orombombaajoŋ moŋgama oronŋgi.

⁶ Moŋgama oronŋito, mende mokoloŋ oroma Jeison ano uumeleeŋ alauruta tosaanŋa somoŋgoŋ horoŋ oŋoma sitiwaŋ galeŋkoŋkoŋ eja yoŋoo jaagianoŋ keuma kokaen qagi, “Yei! Eja baloŋa baloŋa liligoŋ gomaŋ so uu kuuŋ oŋonŋgi kaa-maa qeŋ soonkejuti, iyonŋonoŋ mono koi kanon kaanŋagadeen kari.

⁷ Koi kanon kari Jeisonoŋ ii oroma aŋgoŋ koma orono. Ejemba kaŋa kuuya yoŋonoŋ kokaen jeŋkeju, ‘Eja moŋ qata Jiias iinon kiŋ Poŋnana kolooja.’ Kaeŋ jeŋ Room Siisa-kimbaa jeŋkootoya qotogoŋ meŋ kamaaŋ amakeju.”

⁸ Kaeŋ qagi ejemba tuuŋ ano galeŋkoŋkoŋ eja yoŋonoŋ mogi uugianoŋ kamaaŋ raidimboŋ kaŋa sisau kolooro.

⁹ Sisau kolooro Jeison ano uumeleeŋ alauruta tosaanŋa kuuŋ qisiŋ oŋonŋgi moneŋ ama waŋ taraagara megi kamaaŋ keŋgi. Kiaŋ.

Berea keŋgi Baibel stadi ama qaagara gosigi.

¹⁰ Kamaaŋ keŋgito, uumeleeŋ alaurugara yoŋonoŋ Pool ano Sailas iikanondeen wasiŋ oronŋgi mesaon gomantiŋa kana gomaŋ qata Berea kanon keni. Kema keuma Juuda yoŋoo qamakooli mirigianoŋ uri.

¹¹ Qamakooli mirigianoŋ uma Buŋa qaa jeriti, ii siiŋa somata moma aŋaliŋ aŋgoŋ koŋgi. Juuda kanageso Berea laligogiti, iyonŋonoŋ Tesalonaika kanageso uŋuugun awaa soro koloogi. Qaa tororo jeri me qaago, ii weeŋ so Buŋa Terewaa qaanoŋ

gosiŋ weenŋoŋ amin moma laligogi.* Sili awaa kaanjia otaan Juuda ejemba Tesalonaika laligogiti, ii haamo ama oŋŋoŋgi.

¹² Buŋa qaa jeri Juuda yoŋoonoŋga kelemalelenjanon moma laariŋ uugia meleenŋgi. Griik ejemba yoŋoonoŋga kaanjagadeen mamaganoŋ Jiisas moma laarigi batugianon emba uuta qabunŋagiawo ii mamaga laligogi.

¹³ Jiisas moma laarigit, Poolnoŋ Berea kanon kaanjagadeen Anutuwaanoŋ Buŋa qaa jeŋ asariŋ laligoroti, iikawaa bujuyanoŋ seiŋ Tesalonaika kema Juuda jotamemeya yoŋoo gejagianoŋ kemero. Gejagianoŋ kemero moma waama Berea kaŋ kaanjadeen ejemba uugia osoŋ kuugi.

¹⁴ Kuugi uumeleeŋ alaurugara yoŋonoŋ ii moma iikanondeen Poolwasigi kowe goraayanon kemero. Kemeroto, Sailas Timoti yoronoŋ toroqen Berea laligori.

¹⁵ Eja Pool ooŋgiti, iyoŋonoŋ toroqen wama kema Atens sitinoŋ keugi. Keugi kokaeŋ jeŋ koton oŋono mogi, “Oŋo mono eleema Sailas ano Timoti jegi uulanŋawo noonon kawao.” Qaa ii moma mesaon keŋgi. Kiaŋ.

Poolnoŋ Atens sitinoŋ gawoŋ mero.

¹⁶ Poolnoŋ Atens sitinoŋ rama Sailas Timoti yoroosoŋ mamboma laligoŋ liligoro. Liligoŋ siti ii tando lopioŋa lopioŋa kanon saa qegi kana goraaya goraaya naŋgi inŋima awawaliŋ temboma uuta gere jero.

¹⁷ Poolnoŋ Juuda yoŋoo qamakooli mirigianoŋ uma Juuda waba ejemba ano balon toyā Anutu

* ^{17:11:} Berea yoŋonoŋ Baibel stadi awaa aŋgi.

waeya meñ mepeseegiti, iyoñowo nama aminj mogi. Poolnoj weenj so roonqeqe sombeñgia so kema ejemba mokoloonj oñoma yoñowo aitonjognj aminj mogi.

18 Aminj mogi Epikuros ano Stoik momo jake woi kanonja boi tosianonj kañ Poolwo qaa silia siliaa jeñ niinongjiinoj ama jenoñkooli amigi.[†] Tosianonj toroqenj Poolwaa qaaya moma kokaenj jegi, “Momo kitia kitia zezenjgo kaanja usuma uuñ monjama lanj meñ kululuñ motoonjgo woi mokoloonj bimbimgoñ meñ kaja. Ii meñ kañ sosoñae kaanja lanj jejato, qaayaa hoñja naama jemambaañ moji, ii mende mojon.”

Poolnoj Jiiaswaa Buñaya jeñ asarij uugia kuuñ koomunonja waaro[‡] jero. Kawaajonj tosianonj toroqenj kokaenj jegi, “Beñ wabaya meñ kañ yoroo kanagara jeñ asarija, iikawaa tania kaañ kolooro iijon.”

19 Kaeñ lansañ jegi Pool wama maaket sombenj somata qata Areopagus[§] iikanonj uma kaunsol yonjoo jaagianoñ añgi nano kokaenj jegi, “Gii momo areñ gbilia asuganoñ kuma nonomakejanji, iikawaa kania ii nomaeñ? Ii saanoj jena moboñja.

[†] **17:18:** Momakooto boi qata Epikuros iinoj keraqeeanjo mobombaa kania kuma oñono. Stoik momo jake (akademi) kawañ boiya qata Zeno iinoj siñ awaa ano bologa qowogonj boñ qenj kotiiñ nambombaa kania kuma oñono. [‡] **17:18:** Jiias ano Koomunonja waawaataa qaa woi ii mende moma asarij tompij nama kokaenj jegi, ‘Iinoj mono beñ ejá ano emba yoroo qagara kaeñ qaja.’ [§] **17:19:** Areopagus qaa iikawaa kania ii manjaqegeewaa beñja qata Ares iwaa baanja.

20 Giinonj waba kantri yojoonoj qaa mrota meñ kañ jena gejanananonj kemero mojonj. Kawaajoj goo qaa arenja a kania ii tororo mobombaajoj mojonj.”

21 Atens toy aano waba iikanonj laligogiti, iyonjononj kuuya een lansañ laligonj momo qaa dologa dologa nuuguna guuguwe ama jeñ moma uugia iikanonj ama kambançgia tiwilañ laligogi. Kianj.

Poolnoj Areopagus sombenonj nama qaa jero.

22 Poolnoj waama Areopagus sombeñ bii-wianonj kema kaunsol yonjoo jaagianonj nama kokaenj jero, “Atens ejauruna, niinonj koi kañ iwoi kuuya iima kaniagia kokaenj ero mojenj: Onjo benjurugia goda awaa qeñ mepeseenj oñoma laligoju.

23 Niinonj liligonj oñoononj miri kowoga kowoga iima iikawaa batuyanonj alata tereyawo moñ mokoloowe. Iikanonj kokaenj oogita ero iibe, ‘Beñ kania mende mojonj, iwaajoj koi meninj.’ Kawaajoj onjo beñ moñ kania mende moma kilenj waeya meñ mepeseenjkejuti, niinonj mono iwaakania injsaama jewe mobu.

24 *“Beñ Anutunoj Siwe namo ano iwoi kuuya iikawaa uugaranoj eji, ii mokoloonj oñono. Iinoj Siwe namowaa Poñaga kolooja. Iinoj ji-wowonj jigo boronoj memeta kanoj mende rama laligoja.

25 Iyanj laaligowaa kania kolooja. Ii ano anana balonoj laligowonjatiwaajoj sele, kokooso ano iwoi tosaanjä kuuya nonono sewañ aason

* **17:24:** 1 Kinj 8.27; Ais 42.5; Apo 7.48

horonkejon. Kaeñ nonomakejiwaajoñ ama aŋo nembanene me iwoi mombaajoñ mende amamaŋkeja. Kawaajoñ ejemba anana ii wagiwombaajoñ amamaajoñ. Anana boronananon iwoi mende meñ nanduñ ama muniñi eej, iinon mende komuwaa. Iinoñ baloñ eja kaanja mende laligoja. Qaago.

26 “Iinoñ wala eja motooŋgo mokolooro iwaanonga seiŋ deema gbala injaŋa ano sele tosaanq koloon baloñ baloñ kuuya sokoma laligojoñ. Iinoñ kambanana kuuya tororo areŋgoñ nonono iikawaa so laligojoñ ano miri gomaŋ daenqen daenqen eŋ rama laligojoñi, iikawaa goraaya ano aasoya ama jeŋ kotoro iikawaa so laligojoñ.

27 Anana mono Anutu iyanq moma moŋgama mubombaajoñ iwoi kuuya ii areŋgoñ nonono. Iinoñ korebore kosonananondeen laligojato, kileñ koromojoror ama Anutu moŋgama laligoñ mokoloowonaga me qaago?

28 Oŋoŋgiaa Griik momo ejembanooñ qaa kota areŋgoñ oogiti, iyonoonoŋga woiyanoñ kaanjaqadeen qaa kota moŋ kokaen jeri,

‘Nono kaanjaqadeen iwaa gbiliuruta koloon laligojon.’

Eja kaanja moŋnoñ qaa kota moŋ kokaen ooro,

‘Iinoñ mono meñ letoma nonono iwaa aoŋjanon laaligonana laligoŋkejon, kananana kema kaŋkejon ano eŋ

waawaanana amakejoŋ. ”**

29 Qaa iikawaa so anana Anutuwaa gbiliuruta kolooŋ laligoŋ kosianooŋ nanjoŋ. Kosianooŋ nangjonto, kileŋ iwaa kania moma soon jinjauŋ qewombo. Uŋa meme eja (artist) yoŋonoŋ momo qaganoŋ nama beŋ mombaa tania romongoŋ goul, silwa me jamo kowonjiŋ meŋ uroroon tando lopionja sogoŋ menjerengooŋ meŋkejuti, iinoŋ mono iikawaa tani mende kolooja.

30 Ejembaŋoŋ poumapou ama jibijabu laligoŋ kougi Anutunoŋ kambaŋ kanooŋ nanamemeŋgiaajoŋ moma boliŋ iroŋa mende meleema laligoroto, kambaŋ kokaamba qaaya injisaama kokaen injijoja, ‘Ejemba korebore gomaŋgia so rama kenjuti, oŋo mono uugia meleema noonooŋ kawu.’

31 “Anutunoŋ kambaŋ somata ano kaŋ kuuwaa. Iinoŋ kambaŋ iikanooŋ ejemba gomaŋa gomaŋa kuuya laligoŋ kenjuti, ii meŋ kululuuŋ nonoma qaanana gosiŋ tororo jeŋ tegowaa. Iinoŋ eja moŋ qaanana jeŋ tegowaatiwaajoŋ meweengoŋ jenteegowaa ku-usuŋa borianoŋ ano. Iinoŋ eja ii meŋ gbilliro koomunongoa waaro iikaanja kanooŋ ku-usuŋa somata ii ejemba kuuya qendeema nonono iima mojoŋ. Eja koomunongoa waaroti, iinoŋ mono jenteego Tonanaga kolooja.”

32 ‘Anutunoŋ eja moŋ koomunongoa meŋ gbilliro waaroti,’ tosianooŋ qaa ii moma mepaqepae aŋgi. Kaeŋ aŋgi, tosianooŋ kokaen jegi, “Qaa jejanji,

** 17:28: Momo eja somata Pool iinoŋ momo jakeya jakeya uma Griik yoŋoonooŋ buk morota morota weenŋooŋ moma koton iikanondeen qaa kota kota afaaŋgoŋ meŋ asuganoŋ jero.

nono ii mombo mobombaajon mojon. Kawaajon gii saanor kamban menjnoj qaa ii toroqen jej asariwa.”

³³ Kaen aŋgi Poolnoj yoŋoo batugianoŋga waama oŋomesaoŋ keno.

³⁴ Kenoto, tosianor kaŋ Jiisas moma laarin iwo toroqegi. Moma laarigit, iyoŋoo batugianoŋ Areopagus kaunsol tuuŋ yoŋoo jotamemeya eja moŋ qata Dionisius laligoro. Kaŋagadeen emba somata moŋ qata Damaris ano tosianor yorowo toroqen moma laarin uugia meleengi. Kian.

18

Poolnoj Korint sitinoj keno uugia meleengi.

¹ Iwoi ii kolooro Poolnoj Atens siti mesaon Griik siti moŋ qata Korint kanoj keno.

² Korint kema Juuda eja moŋ qaya Akwila mokolooro. Akwila iinoj Eisiawaa prowinsya qata Pontus kanoj koloon kanageŋ mindimindiri siti Room kema laligoro. Kanor laligoro Si-sakin qata Kloodius iinoj jeŋkootoya kokaeŋ ano, “Juuda ejemba oŋo mono korebore Room siti mesaon deembu.” Kaen jeŋkooto anotiwaaajon ama Itali kantri mesaon Griik kemeŋ kamban kanoj Korint kouro. Kouro Poolnoj mokoloon ii ano embia qata Prisila yoroonon keno.

³ Laaligogara naŋgowaotiwaajon opo kuunja kuunja meri. Poolnoj kaŋagadeen opo sel kuunj meme ejaga. Kawaajon yoroonon keno gawoŋgi ororor ero yorowo laligon ej opo sel kuunj gawoŋ motoon megı.

⁴ Meñ laligogi Sabat kendoñ so qamakooli miriñoñ uma Juuda ano Griik ejemba yoñowo Jiisaswaa kania amiñ mosoma uugia meleembutiwaajon kuuñ oñoma laligoro.

⁵ Kuuñ laligoro alawoita Sailas Timoti yoronon Masedonia prowinsnoñga kouri Jiisaswaa Buñaya kambanç so jeñ asariñ laligoro. Kaeñ laligoñ Jiisasnoñ Hamoqeqe Toya Kraist kolooji, iikawaa kania asuganoñ qendeema qaa iikanon Juuda ejemba uugia kuuro.

⁶ Uugia kuuroto, Pool tuarenjen ama uuqeqe qaa tokoronkota jeñ mugi borianon jaagianon kuuñ sububuñ qesaaro kamaaro kokaenj injijoro, “Niinoñ koposo mende ambe oñjo tiwilañ iikawaa irona ii mono noo qananon ambombaajon amamaawuya. Ii oñosañgio bosimbu. Oñjo Buñña qaa qotogogi niinoñ saanon oñomesaoñ kete nama ubaati, iikanon waba kantri ejemba yoñoonoñ eleema kemañja.”

⁷ Kaeñ injijoñ oñomesaoñ qamakooli miri goraayanoñ eja moñ qata Titus Jastus iwañ mirinoñ uma laligoro. Iinoñ Juuda ejaga qaagoto, kileñ Anutuwaa waeya meñ mepeseenj laligoro.

⁸ Goraayanoñ kenoto, qamakooli miriwañ galeñ qata Krispus ano iwañ embameria yoñonoñ kuuya uugia meleema Poñ moma laarigi. Kaañiadeenj Korint ejemba tosañja Poolwaanon qaa mogiti, iyoyoonoñga mamaganon Jiisas moma laariñ uugia meleengi oomulu meñ oñonji.

⁹ Poolnoñ gomantiinjä moñnoñ gaonj ero Poñnoñ kotoñ kondooro jaameleenj uña iiro

kokaen ijoro, “Gii toroko mende mobato, Buŋa qaa mono kotaŋ jeŋ laligowa.

¹⁰ Siti kokanoŋ ejemba tuuŋ mamaga yoŋonoŋ noo buŋa kolooju. Kawaajoŋ niinoŋ giwo laligowe moŋnoŋ iwoi moŋ mende kanaŋ meŋ bolin gombaa.”

¹¹ Kawaajoŋ Poolnoŋ kambanja meŋ korinj yoŋoo batugianoŋ gbani motoongo ano koiŋ 6 kawaa so laligoŋ Anutuwaanooŋ Buŋa qaa kuma oŋoma laligoro.

¹² Kuma oŋoma laligoroto, Room yoŋonoŋ eja Galio kuugi Akaia prowinswaa kiap gawana laligoroti, kambanj iikanoŋ Juuda jotamemeya yoŋonoŋ mindiriŋ Pool tuarenjeŋ ama muŋ horoŋ qaa jakeyanooŋ oongi.

¹³ Qaa kokaembajooŋ ooŋgi, “Eja koi kanoŋ ejemba enŋkaloloŋ meŋ oŋomakeja. Room yoŋonoŋ jeŋkootogia aŋgi eji, iinooŋ ejemba kana ii uuguŋ Anutuwaa waeya meŋ mepeseewutiwaajoŋ uukuukuu meŋ nonomakeja.”

¹⁴ Qaa kaeŋ selianoŋ kuuŋ jegi Poolnoŋ qaa kitia jemambaajoŋ ano kiap gawana Galio iinooŋ Juuda ejemba ii kokaen inijoro, “Juuda ejemba oŋoo batugianoŋ moŋnoŋ eja qero komunaga me qinji bologa totooŋ moŋ anagati eeŋ, iikawaajoŋ niinoŋ saanoŋ qaagia geja ama mobenaga.

¹⁵ Kaanto, oŋoo batugianoŋ momalaariwaa qaa kolooro qa morota morota qama aŋgowowo ama jeŋkootogia nomaen ambuti, ii mono oŋoaŋgiaa lombogiaga. Niinoŋ iwoi kaaŋa ii gosiŋ jeŋ tegomaŋatiwaa so qaago.”

16 Kaeñ inijoñ qaa jakeyanonja oñotaaro kamaagi.

17 Kamaaq iyanjiodeen mindiriñ motoonj lugun qamakooli miriwaal galen qata Soostenes ii qelanjin meñ kañ qaa jakeyaa kana qaa ootanoñ ama qegi. Qegi kiap gawana Galiononj ii iima kawaajon jaaya soonjoro hoñja moñ mende kolooro. Kianj.

Poolnoñ añaagomanoñ Antiokia sitinoñ eleeno.

18* Poolnoñ kileñ toroqenj Korint sitinoñ ween mamaga laligoro. Laligodaboron uumeleenj alauruta yeizozogia jeñ oñomesaoñ Prisila ano Akwila uruama kowenonj kemeñ wançowaajon mam-boma ragi. Wala Anutuwaa jaanoñ kokaenj jero, “Niinoñ Anutuwaa gawonja pondanj kaparañ koma memaña.” Qaa kaeñ jeñ ii jojopanj qaanoñ somongoñ laligoro. Kambañ ii tegoro kowenonj gomañ qata Senkria kanonj kemeñ jojopanj qaayaajonj jero wanjuya motogi. Wanjo moñ Siria prowinsnoñ kemambaajonj anoti, ii mokoloonj iikanonj uma opo sel horonj mororongoggi haamonoñ nañgoro keñgi.

19 Kema Efesus taonoñ keuma Poolnoñ Prisila ano Akwila oromesaoroto, aña qamakooli mirinonj uma Juuda yoñowo Jiisaswaa kania aminj mogi.

20 Amiñ moma kokaenj qisiñ mugi, “Gii saanonj kambanj koriga nonowo laligowa.” Kaeñ qisiñ mugito, Poolnoñ iikawaa uumotoonj mende ano.

21 Kawaajonj yeizozo kokaenj inijoro, “Anutunoñ iikawaajonj ‘Oon,’ jewaati eenj, mono

* **18:18:** Jañ 6.18

saanoj eleema ojooonoj kamaŋa.” Kaeŋ inijoj waŋgo moŋnoŋ ugi opo sel horoŋ morororongogi haamonoŋ naŋgoro Efesus mesaaoŋ keŋgi.

²² Kema taoŋ moŋ qata Sisaria kanoŋ keuma waŋgo mesaaoŋ baloŋ kana Jerusalem uro. Uma eleema uumeleeŋ kanageso joloŋgia inijoro. Ii inijoj rama waama kemeŋ Antiokia sitinoŋ keno.

²³ Antiokia sitinoŋ kema laligoro sonda tosaaŋa tegoro ojomesaŋ kanaŋoŋ keno. Kanaŋoŋ kema Galesia ano Frigia prowins woi ii uuguŋ gomaŋ so liligoŋ gowoko kuuya injiima koma gbiliŋ ojono kotiigi. Kianj.

Apolosnoŋ Efesus ano Korint gawoŋ mero.

²⁴ Kambaŋ kanoŋ Juuda eja moŋ qata Apolos ii Efesus karo. Apolos iinooŋ Iijiptwaa siti qata Aleksandria kanoŋ kolooŋ laligoŋ momo mirinoŋ uro tegoro Buŋa Tere Walagaa qaaya awaagadeen moma kotoro. Ii moma kotoŋ kania jero qaayaaa tania kawaajoŋ ejemba gomaŋ so aiŋa mamaga moma aisoogi.

²⁵ Pombaa kania otaawombaa kania kuma mugi Anutuwaanooŋ gere bolanjanooŋ uutanooŋ jero. Jiisaswaa kania tororo dindinjaa kuma oŋoma Jonooŋ oomulu men ojonoti, iikawaa kania saanoŋ moma sorogoŋ jero. Ii jeroto, iikawaa batuya moŋ mesaoro. Uŋa Toroyanoŋ mulu men nononji, ii mende moro.

²⁶ Iinoŋ kaŋ qamakooli miri uutanoŋ kanaŋ qaa esunjumumu-yawo jero. Jero Prisila Akwila yoronoŋ qaaya moma nama wani yoroo mirinooŋ keŋgi. Kema Anutuwaa kania awaagadeen toroqen jeŋ asariŋ ijori moro.

²⁷ Apolosnoj Griik kantriwaa bakaya qata Akaia kanoj kemambaajoj moro Efesus uumeleenjala yoñonoj kotoñgon mugi. Kotoñgon muñ Akaia gowokourugia yoñoojoj tere kokaeñ oogi, “Eja koi mono koma horoñ mubu.” Apolosnoj tere ii meñ Akaia prowinsnoj kema ejemba Anutuwaa kaleñmoriañña moma asariñ uugia meleeneñgiti, ii mamaga ilaan ojono.

²⁸ Ilaan ojoma “Jiisasnoj Hamoqeqe Toya kolooja,” jeñ iikawaa kania ii Buñña Terewaa qaaya qaaya weenjoj kanoj qendeema ojono mogi. Juuda yoñonoj qaa ii moma jenoñkooli angí niinoñgiinooj kolooroto, Apolosnoj Anutuwaa kusuñ qaganooj nama qaagia asuganoj qewagoro kamaagi. Kiañ.

19

Poolnoj Efesus laligoñ gawoñ mero.

¹ Apolosnoj Korint sitinoj laligoro Poolnoj Antiochia siti mesaonj prowins tosaañja* uuguñ kema kowe goraayanoj Efesus sitinoj keuro. Keuma kanoj gowoko tosaañja mokoloonj injiro.

² Injiima kokaeñ qisiñ ojono, “Oño moma laarinj uugia meleeneñgiti, Üñña Toroyanoj mono kambaj iikanooj uugianooj kemero me qaago?” Kaenj qisiñ ojono kokaeñ meleema jegi, “Üñña Toroyanoj laligoji, nono iikawaa qaaya ii mende totooñ moninj.”

³ Meleema jegi kokaeñ inijoro, “Oño mono naa oomuluga meñ oñongita laligoju?” Kaenj inijoro

* **19:1:** Balon ii kambaj kokaamba kantri qata Tooki (Turkey) kawaa uutanooj eja.

meleengi, “Nono Jonoŋ oomuluwaajoŋ jeŋ laligoroti, mono iikaya meŋ nonoŋgi meniŋ.”

⁴*Kaeŋ meleengi Poolnoŋ jero, “Jonoŋ Jiisawaaajoŋ qaa jeŋ ejemba tuuŋ uugia kuuro kokaŋ mogi, ‘Noo gemananoŋ eja moŋ kawaati, oŋo mono ii moma laariŋ uugia meleembu.’ Kaeŋ jero moma uugia meleengiti, Jonoŋ ii oomulu meŋ oŋoma laligoro.”

⁵Kaeŋ jero mogi Poolnoŋ Pon Jiisawaa qatanaoŋ oomulu meŋ oŋono.

⁶Meŋ oŋoma boria waŋgianoŋ ano Uŋa Toroyanoŋ uugianoŋ kemero kantri tosiaa qaa morota morota kanaŋi jeŋ gejatootoo qaa jegi.

⁷Eja ii mindiriŋ 12 kawaa so laligogi.

⁸Poolnoŋ qamakooli mirinoŋ uma nama Anutuwaa bentotombaa kania amin moma awasaŋkaka nama kawali kaŋa uugia kuuro qaaya qewagowombaajoŋ amamaaŋ laligogi. Kaeŋ laligogi koir karoon tegoro.

⁹Qewagowombaajoŋ amamaagito, tosianooŋ yaŋgiseŋ ama mende moma laariŋ Pombaanoŋ kania asuganoŋ jeŋ bolin ejemba jaagianoŋ qaa kisama jeŋ naŋgi. Kaeŋ jeŋ naŋgi Poolnoŋ gosiŋ mendeema oŋoma oŋomesaoŋ gowokouruta uŋuano korikori keŋgi. Korikori kema eja qata Tiranus iwaa qenjaaro momo jakenooŋ ween so (aua 5 ajoroon) kuma oŋono amiŋ momo ama laligogi.

¹⁰Kaeŋ ama laligogi Pomba Buŋa qaayanoŋ seiro gbani woi tegoro. Ii tegoro Buŋa qaa ii Eisia prowins uutanoŋ goman toya ano Juuda ejemba

* **19:4:** Mat 3.11; Maak 1.4, 7-8; Luuk 3.4, 16; Jon 1.26-27

kuuya yonjoo gejagianon kemero modaborogi. Kianj.

*Sewa meraurutanon omejiilan konjombombaa-
jon amamaagi.*

¹¹ Anutuwaa ku-usuñanona Poolwaano keuro gawoñ meñ boria ejemba wañgianon ano Anutunon aŋgoletu morota morota mero asugiro.

¹² Kaeñ laligoro ejemba ji injro laligogiti, tosianon Poolwaa selianonja nogo motomoto ano opo jokanja tosaanja kaañagadeen meñ kema kañ qagianon aŋgi jigia oñomesaoro omejiilanjurugia kouma kenji qeañgogi.

¹³ Juuda sele galen tosianon liligoñ omejiilan oñotaan kema kañ laligogiti, iyonjonon kaañiadeen kanañ omenon kokojinjiñ meñ oñongiti, iyonjoo qagianon Pon Jiisawaa qata qama esuña koma horowombaajoñ aŋgobato meg. Aŋgobato meñ kokaen jegi, “Poolnoñ Jiisawaa qata qama uukuukuu meñ nonomakeji, niñoñ mono Pon iikawaa qatanon omejiilan kouma togowutiwaajoñ jeñ kotoñ oñonjeñ.”

¹⁴ Jiisawaa qata kaeñ qagiti, iyonjoo batugianon Juuda jigo gawoñ galen waña qata Sewa iwaa merauruta 7 yonjonon kaañagadeen laligogiti.

¹⁵ Yonjonon ome moñ kaeñ jeñ kotoñ mugito, iinoñ meleema kokaeñ jeñ oñono, “Nii Jiisas moma mujenjano Pool moma mujento, oñono mono moroga?”

¹⁶ Kaeñ jeñ oñoma eja uutanoñ nanoti, iinoñ mono luguñ qagianon uma qelanjiñ oñono. Kaeñ korebore haamo ama japalelen meñ oñoma selegia motoqoton opo malekugia menjuqenjurano.

Menjuqenjurano aŋa aŋa selegianoŋ sagorogoro kamaaŋ nano togoŋ kesagia meŋ miri uuta ii mesaonŋ selegia tomaŋa kamaaŋ kemaligi.

¹⁷ Kaeŋ kolooro Juuda waba ano baloŋ toy Efesus laligogiti, kuuya yoŋonoŋ iikawaa bujuya moma mamaga aaruŋ awawaligi. Awawaligi tosianonŋ Ponŋ Jiisawaa qata kaparaŋ koma mepe-seegi akadamuyawo kolooro.

¹⁸ Moma laariŋ uugia meleenjiti, iyonoŋoonoŋga mamaganonŋ kema siŋgisonŋogia injsaama jeŋ koloogi.

¹⁹ Tosianonŋ suuqanŋgoroŋ hamoqeqe meŋ laligogiti, iyonoŋoonoŋga mamaganonŋ buk papiagia meŋ kaŋ meŋ kululuŋ ejemba kuuya yoŋoo jaagianoŋ nama asuganonoŋ gerenoŋ giligi jero. Buk papia iikawaa sewanŋia weenŋoŋ kululuugi mindimindiri janŋogia ii silwa moneŋ (Kina) 50,000 kawaa so kolooro.

²⁰ Tani kaeŋ aŋgi Pombaa Buŋa qaaya ii esuŋmumuyawo seiŋ kotiŋ keno. Kianj.

Poolnoŋ gawoŋaa areŋa ano.

²¹ Iwoi kuuya ii koloodabororo Uŋa Toroyanoŋ Pool sololoŋ muro qaaya somoŋgoŋ kokaŋ jero, “Nii kowe kotoŋ Griik kantriwaa leegeŋa woi Masedonia ano Akaia kanonŋ liligowe tegoro mesaonŋ Jerusalem sitinoŋ kemaŋa.” Kaeŋ jeŋ toroqero, “Kanonŋ kema rama Jerusalem mesaonŋ Room siti kaanjadeen kema iimaŋa.”

²² Kaeŋ jeŋ neŋawoita Timoti ano Erastus wasiŋ orono Masedonia keni aŋa toroqenŋ kambanŋ tosaanŋ Eisia prowins uutanoŋ laligoro. Kianj.

Efesus yoŋonoŋ manja kareŋ aogi.

²³ Efesus sitinoŋ Pombaanoŋ kana otaagitiwaajonŋ kambanŋ kanonŋ eŋkaloloŋ gujubaju somata qatawo kolooro.

²⁴ Silwa gawoŋ meme eja moŋ qata Demitrius iinoŋ silwa ooro bolbolgoro qokotaanŋ beŋ emba qata Artemis iwaa jiwowoŋ jigowaa so uŋa busubuuusu meŋ laligoro. Ii mero sewaŋa meŋ laligogi moneŋ uuta hororo koŋkororo alaurutanonŋ mendeema megı.

²⁵ Megi Demitrius ano tuuŋ tosianonŋ gawoŋ kaanja meŋ laligogiti, ii motoonŋ oŋoono kaŋ ajoroogi kokaeŋ inijoro, “Alauruna, nono gawoŋ koi meniŋ sewaŋa awaa koloonŋ kaŋkeji, ii mojon.

²⁶ Ii mojonto, Pool eja iikanonŋ Efesus koi kanonŋ kouma ejemba uugia osoŋ ii ano Eisia prowins kuuya sokoma ejemba tuuŋa tuuŋa kuuŋ oŋono jinjauŋ koloojuti, ii kambanŋ kokaamba saanonŋ iima kotoju. Iinonŋ kokaeŋ jeŋkeja, ‘Beŋ borononŋ memeta ii beŋ hoŋa qaago.’

²⁷ “Kaeŋ jeŋ laligoro nono komahooro gawonana meŋkejonji, iikawaa qata meŋ boliro jejewili ambubotiwa uulombo kolooja. Ano iikayadeenŋ qaagoto, uulombo moŋ kokaeŋ eja: Ejemba kuuya Eisia prowins uutanoŋ ano balonŋa balonŋa kuuya kanoŋ beŋ emba uuta Artemis waeya meŋ mepeseenŋkejuti, iwaa beŋ qabuŋaya somatanonŋ tiwilaanŋ esuŋanoŋ kamaawabo ano jiwowoŋ jigoyaa qatanonŋ boliŋ ejemba jaagianonŋ kamaanŋ omaya koloowabo. Uulombo kaeŋ eja. Kawaajoŋ majakaka moma qaa koi jejen.”

²⁸ Demitriusnoŋ kaeŋ jero gawoŋ alaurutanonŋ ii moma iriŋgia soono kokaeŋ jeŋ qa gigilaagi,

“Efesus nonoonon Artemis ii uuta!”

²⁹ Qa gigilaagi eŋkaloloŋ gujubaju kanoŋ seiŋ kema siti kuuya sokono. Kaeŋ kolooro Masedonia eja woi qagara Gaius ano Aristarkus Poolwaa neŋjwoita ii qelanjiŋ uruama ororaaŋ oroma kulukululuu mirinoŋ kema ajoajoroo megi.

³⁰ Ajoajoroo megi Poolnoŋ kaaŋagadeen ejemba tuuŋlelembə yoŋoo batugianoŋ kemambaajoŋ moroto, uumeleen ejembanooŋ ii aŋgoŋ koma mugi.

³¹ Eisia prowinswaa galeŋkoŋkoŋ eja tosianoŋ Poolwaa alauruta koloogiti, iyononon kaaŋagadeen qele ama kokaen welema mugi, “Kulukululuu mirinoŋ ajoajoroo mejuti, gii mono geenga iikanoŋ mende asugina giibu.”

³² Ajoajoroo megiti, iikanooŋ ejemba mamaganooŋ nama ajoroogitiwaa kania moŋ mende mogitiwaajoŋ aŋa aŋa lansaŋ qa gigilaan sisau eŋkaloloŋ somata megi seiŋ keno.

³³ Kaeŋ keno Juuda yoŋonoŋ eja qata Aleksander kuuŋ naŋgogi tuuŋ yoŋonoŋ horoŋ kana megi qaitanoŋ eu uma nano. Uma nama ejemba jaasewaŋgianoŋ qaa kitia metogoŋ jemambaajoŋ moma boro aran kuma aiwese meŋ oŋono.

³⁴ Aiwese meŋ oŋonoto, Juuda ejaga kolooji, iikaya moma kotoŋ iikanondeen buugia mindirin kuuyanoŋ kanaiŋ qaa kokaen qagi, “Efesus nonoonon Artemis ii uuta!” Kaeŋ qama silama naŋgi aua woiwaa so keno.

³⁵ Qama naŋgi siti (klaak) poŋ qereweŋjanooŋ ejemba tuuŋ uugia meŋ kamaaro gorooŋ qegi nama kokaen inijoro, “Efesus ejemba, nono

ananaa siti kokanoŋ Artemis uuta ii mepeseen laligojoŋ. Nono iwaanooŋ jiwowoŋ jigo ano jamo uŋaya kowoga Siwenonja kamaaroti, ii galen koma laligojoŋ. Qaa ii ono kuuya saanoŋ moju.

36 Ii moŋnoŋ qakoombaatiwaa so qaago. Kawaajooŋ ono mono uugia osoŋ men kamaan ama bonjoŋ laligowu. Gejajojombaŋ iwoi moŋ mende ambu.

37 Eja woi koi jiwowoŋ jigonooŋ uma iwoi moŋ mende luluumma qeŋ men boliri. Beŋ embanana mende mepaegoŋ muri. Ono kileŋ ii uruaŋgi koi nanjao.

38 “Demitrius ano iwaa komahooro alaurutanoŋ tosia yoŋowo aŋgowowo ama qaa jeŋ aowuyagati eeŋ, kiap mono raju ano qaa jakewaa ajoajorooya ajoajorooya ii qaa mindiŋowombaŋoŋ amakeju. Kawaajooŋ mono saanoŋ iikanooŋ kema qaa jakeyanoŋ ama aoŋ arooŋ qeŋ naŋgi sokombaa.

39 Ono iwoi moŋ toroqeqi jewombaajoŋ mobuyagati eeŋ, siti kokawaa toya tosianooŋ saanoŋ kanageso horoŋ onjorŋi qenjaaro sombenooŋ ajoroon qaa gosiŋ jeŋ tegowoŋa.

40 Kete eŋkaloloŋ gujubaju somata koi kania qaato, kileŋ tondu kolooji, ii Room gawman yoŋonoŋ moma kokaeŋ jewubo, ‘Efesus yoŋonoŋ Room mindimindiri gawman qetama manja kareŋ anju.’ Kaeŋ jeŋ qaa jakeyanoŋ nonoombubo. Kawaa ulombota kolooji, ii moŋen. Qaa jakeyanoŋ nonooma kareŋ koi kawaa kaniaajoŋ qisiŋ nonombuyagati eeŋ, nono mono kitia meleema aŋgoŋ koma jewombaa so mende mojoŋ.”

41 Efesus siti poŋ qereweŋjanon qaa kaeŋ jeŋ ejemba tuuŋ kondeema oŋono zololongon deema kenŋgi. Kiaŋ.

20

Poolnoŋ Masedonia ano Griik kema gawoŋ mero.

1 Efesus kanoŋ gujubaju kanoŋ zololongodabororo Poolnoŋ gowokouruta oŋoono kagi uuwaa naŋgonanqo qaa qambaŋmamban onoma yeizozo jeŋ onomesaoŋ Masedonia prowinsnoŋ keno.

2 Masedonia kema gomaŋa gomaŋa kotoŋ liliqon kanoŋ qambaŋmamban qaa mamaga jeŋ laliqon Griik kantrinoŋ karo.

3 Griik kaŋ koiŋ karooŋ laligoro. Ii laligoro tegoro waŋgo meŋ kowe kotoŋ Siria kemambaaŋ moro. Kaaŋa moroto, Juuda jotamemeya yoŋonoŋ kananoŋ qewombaa aŋgonanq angi gejianon kemero moro. Ii moma kawaajoŋ Masedonia prowins kotoŋ balon kana gomaŋanq eleemambaa qaaya uutanonq somonjgoro.

4 Qaaya somonjgoro neŋauruta kokaŋjanon iwo kenŋgi: Berea eja qata Soopater Piruswa meria, Tesalonaika eja woi qagara Aristarkus ano Sekundus, Derbe eja qata Gaius, Timoti ano Eisia prowinsga eja woi qagara Tikikus ano Trofimus.

5 Yoŋonoŋ waladeen Troas kema kanoŋ nonooŋon mamboma laligogi.

6 Troas kema laligogito, Luuk nii ano tosaŋa nononoŋ bered yiistya qaawaa kendoŋ ii Filipai sitinoŋ raniŋ. Ii raniŋ tegoro waŋgonon uniŋ opo

sel horoŋ morororŋgogi haamononj naŋgoro kema weenj 5 kolooro Troas yoŋoononj keuniŋ. Troas keuma kanoŋ weenj 7 toroqeqeŋ laligoniŋ. Kianj.

Poolnoŋ kamban konoga Troas laligoro.

⁷ Weenj 7 laligoniŋ tegoro Poolnoŋ weenj 8 kanoŋ oŋomesaoŋ kemambaajoŋ moro. Ii moma gomantiŋa konoga Sondameraanoŋ ajoroonj Jisias romonŋgoŋ samoŋ kowoga motowombaajoŋ raniŋ. Kaeŋ raniŋ Poolnoŋ yoŋowo amiŋ moma qaaya jeŋ raro raro gomaŋ ruuŋjanonj keno.

⁸ Nono miri uuta mombaa qaganonj eu uma ajoroonj raniŋ lambe mamaganonj jeŋ asarigi.

⁹ Ajoroonj raniŋ eja gbaworo moŋ qata Yutikus iinoŋ jengenanoŋ raro. Raro Poolnoŋ qaa jeŋ raro moro kamban koriro gaŋjaajoŋ moma eŋ gbororo motoŋ kanakeewanonŋa tama uuta mende moma miri uuta karoŋ uugun balononj kemeŋ qero. Kemeŋ qero lugunj kemeŋ meŋ waaniŋ komuroti, iiniŋ.

¹⁰ Kaeŋ iininto, Poolnoŋ kemeŋ kepelaŋ muŋ jero, “Mombo sewaŋ aasoŋ ama gbilija. Kawaaŋjoŋ mende awawaliwu.”

¹¹ Kaeŋ jeŋ mombo eleema miri uutanoŋ eu uma samoŋ kowoga motoŋ nero. Neŋ yoŋowo kamban koriga qaa jeŋ raro gomaŋ anogo oŋomesaoŋ kananoŋ keno.

¹² Keno eja gbaworo ii waŋgi gbiliŋ laligoroti, ii iima uluŋkoleŋ somata moma keŋgi. Kianj.

Poolnoŋ Troas mesaŋ Miletus keno.

¹³ Yoŋononj keŋgito, Poolnoŋ aŋa balonj kana kemambaajoŋ moma kokaeŋ Luuk nii ano tosia jeŋ kotoŋ nonono, “Oŋo mono waladeeŋ kowe kana

gomaŋ qata Asos kanoŋ keŋgi aitoŋgoŋ nuanggi waŋgonon uboŋa.” Kawaajoŋ nononoŋ mesaon waŋgonon uniŋ opo sel horoŋ mororongogi haamonoŋ naŋgoro kema Asos kanoŋ keuniŋ.

¹⁴ Asos keuma nonowo aitoŋgoŋ Pool wanin waŋgonon uma gomaŋ qata Mitilini kanoŋ keninj.

¹⁵ Mitilini kema kanoŋ opo sel mombo horoŋ mororongogi haamonoŋ naŋgoro kema laligoŋ eŋ waama wato qata Kios kawaa kosianoŋ keuniŋ. Keuma toroqeŋ kotoŋ kema eŋ waamago gomaŋ qata Samos kanoŋ kemeŋ mombo kema eŋ waama gomaŋ qata Miletus kanoŋ kokaembabaajoŋ keuniŋ:

¹⁶ Poolnoŋ “Yambuyambu dologa (Pentekost) ii batogon kema Jerusalem sitinoŋ ramaŋa,” jeŋ kambaŋ tiwilaawombotiwaajoŋ uulaŋawo kembombaajon moro. Kawaajoŋ Eisia prowinsnoŋ kambaŋ koriga tiwilaawombotiwaajoŋ moma waŋgonon uma Efesus siti uuguwombaa qaaya somoŋgoro laligoninj. Kiaŋ.

Poolnoŋ Efesus yoŋoojoŋ qaa konoga jero.

¹⁷ Miletus keuniŋ Poolnoŋ Efesus yoŋoojoŋ qele ama uumeleeŋ kanagesowaa jotameemeurgia yoŋonoŋ kamaaŋ kawutiwaajoŋ koma horoŋ oŋono.

¹⁸ Koma horoŋ oŋono gomaŋ qata Miletus kanoŋ kougi iŋjima kokaen iŋijoro, “Niinonj kambaŋ mutuya Eisia prowinsnoŋ kaweti, iikanonjadeeŋ kanaŋ kambaŋ kuuya oŋowo laligoŋ kouma gawoŋ meweti, ono iikawaa tania saanoŋ moma yagoju.

19 Niinoj Pombaa jaanoj uuna mej kamaaq aodaboronj gawoŋa nomaenj mej kouma laligoweti, oŋo ii saanoj moju. Gawoŋa mej ejemba oŋoojoŋ saama jauŋna kamaaro laligowe. Juuda yoŋonoŋ uugia mende meleengiti, iyoŋonoŋ kambanj tosaanq kanoŋ selenon kuukuu ama nuwombaajoŋ aŋgonaj ama laligogi. Kaeŋ ama laligogitiwaajoŋ ama aŋgobato morota morota mokoloŋ siimbobolo moma laligowe.

20 “Niinoj Buŋa qaa mej qeaŋgoŋ oŋomakeji, ii jeŋ asariŋ oŋoma laligowe. Ii qenjaarononj ajoroonj ano miria miria kanoŋ uma kuma oŋoma laligowe. Niinoj kawaajoŋ kokodunduŋ koma gawoŋ mende mesaowe.

21 Gawoŋ mende mesaoweto, Juuda waba ano balonj toyā oŋoojoŋ kaanjagadeenj qaa kota kokaenj naŋgoŋ jeŋ laligowe, ‘Oŋo mono uugia meleema Anutuwaanoŋ qokotaanj Poŋnana Jiisas Kraist moma laarinj mubu.’ Oŋo ii kuuya saanoj modaboroju.

22 “Mobi, kete Uŋa Toroyanonj nii Jerusalem sitinoŋ kemambaajoŋ kuuŋ nonja. Kanoŋ kembe naa iwoiga kolooŋ nombaati, ii mende mojenj.

23 Moŋ kokaenj mojenj: Niinoj taoŋ daenj daenj kema laligoweti, Uŋa Toroyanonj iikanonj saŋe nuŋ kokaenj naŋgoŋ nijoro moma laligowe, ‘Gii kakasililiŋ moma laligona kapuare mirinonj goonŋgi rabaga.’

24* Kaeŋ nijoro moma laligoweto, ii kileŋ. Niinoj toroqeŋ laligowenaga me komuwenaga, ii

* **20:24:** 2 Tim 4.7

qaa moŋ mende koloŋ nonja. Ii qaago toonto, Poŋ Jiisasnɔŋ gawoŋ nonoti, niinɔŋ mono ii meŋ yagomambaajoŋ moma kotiijen. Iinɔŋ kokaeŋ nijoro, ‘Anutunoŋ kaleŋmoriaŋa ejemba oŋomambaajoŋ moji, gii mono iikawaa Oligaa Buŋaya jeŋ asariŋ laligowa.’ Kawaajon balonɔŋ laligomaŋjati me komumajaŋti, ii iwoi omaya totooŋ koloŋ nonja. Ejemba aaŋgolenɔŋ kuuwaajon kenjuti, moŋnoŋ iikanoŋ batuyanoŋ kotoŋ haamo mende ambaa. Niinɔŋ mono iikawaa so gawoŋa meŋ batuyanoŋ kotoŋ mesaomambotiwaajoŋ esuŋna kuuyanoŋ kaparaŋ koma kema laligomaŋja.

25 “Kaeŋ laligomaŋjato, mobu, niinɔŋ oŋoo batugianoŋ kema kaŋ Anutu bentotonjaa kania jeŋ asariwe mogiti, oŋo noo jaasewana ii mombo mende iibuya. Oŋoonoŋga moŋnoŋ moŋ mende niibaati, kete kaeŋ mojeŋ.

26-27 Kawaajon niinɔŋ oŋo Anutuwaa jeta kuuya otaawutiwaajon jeŋ uukuukuu meŋ oŋoma laligowe. Ii mende kokodunduŋ koma mesaowe. Kawaajon oŋoonoŋga moŋnoŋ moŋ siŋgisongoyaajoŋ ama soon̄ komuŋ gere sianoŋ kemebaati eeŋ, oŋo nii jeŋ nombombaajoŋ amamaawuya. Niinɔŋ ii kete oŋoojoŋ asuganɔŋ naŋgoŋ jeŋ kotiijen.

28 “Poŋnoŋ iyanjaa saya maama iikananoŋ kanagesouruta sewaŋgia mero buŋaya koloodaboro-juti, oŋo mono ii lama kaŋaŋ galeŋ koma kalaŋ koma oŋoma laligowu. Uŋa Toroya aŋo gawoŋ ii oŋono. Kawaajoŋ oŋo mono oŋoŋgia aŋo Pombaanoŋ lama tuuŋ yoŋoojoŋ galenŋgia meŋ aŋo laligowu.

29 Niinoj kembe iikawaa gematanon ejemba kanjaŋgiawo ii kasu kawalia kaŋa oŋoo batugianon asugiwuya. Yoŋonoj asugiŋ lama tuuŋ oŋoojoŋ mende moma titikota koloon laŋ kaŋ injwuyati, ii mojen.

30 Oŋoanġiaa batugianon ga eja tosianon waama nama Jiisas gowokourutanoŋ goraayanoŋ kembutiwaajoŋ horoŋ oŋoma qaa qoloŋmolongoŋoya jeŋ laligowuya.

31 Kawaajoŋ oŋo mono uugbiligbili laligoŋ qaa koi uu kononjianoŋ ama romoŋgowu: Niinon gbani karoombaa so asaga gomantiŋia qambaŋmamban qaaya qaaya ii oŋo motomo-toŋ pororo kuma oŋoma laligowe jauŋna kamaŋkero.

32 “Niinon kete oŋo Anutuwaa boronoŋ oŋooma kokaeŋ inijoŋeŋ: Iwaa Buŋa qaayanoŋ mono kaleŋmoriaŋa inisaama kalaŋ koma oŋomakeba. Anutunon kotiŋ uugia naŋgoŋ meagoro saanoŋ kotikotii mokoloŋ metulanŋoŋkebu. Oŋo Anutuwo rapiŋgogi alauruta kuuya tak kotoŋ oŋono soraaya koloojuti, mono iyoŋoo batugianon keuma duŋ raragia meŋ oyaŋboyan koloon laligowu.

33 Nii oŋoonoŋga mombaa maa suan me moneŋ opo ii mende buŋa qeŋ aomambaajoŋ moma laligowe.

34 Nii ano neŋauruna iwoiwaajoŋ amamaŋ laligoninji, ii neenaa borona koi kanon gawoŋ meŋ mokoloŋ laligowe.

35 “Ii kuuya ama meŋ sili awaa qendeema oŋoma laligowe. Oŋo mono kaŋiadeeŋ gawoŋ

meñ laligowu. Kaeñ laligoñ ejemba loorinj gawoñ mewombaajoñ amamaawuti, ii saanoñ kalañ koma oñoma laligowu. Gawoñ megi hoñña kolooro Poñ Jiisawaanooñ qaa koi mono romoñgowu: Inoñ añó qaa moñ kokaenj jero, ‘Hina iwoi buñja qenj aogi jañgonj qaono eej laligowuyato, tosaanja yonjoojoñ iwoi kaleñgiaga oñongi Anutunoñ kitia meleeno oyanþoyañ mokoloowuya.’ Kianj.”

³⁶ Poolnoñ qaa kaeñ jeñ kamaañ siminj kuma kuuya yonjowo Anutu qama kooliro.

³⁷ Qama kooliro kuuya yonjonoñ amburerenj meñ urusaanj qenj añgoñ muñ buuta kitonj negi.

³⁸ Poolnoñ wala qaa moñ kokaenj injijoro, “Oñjo noo jaasewana mombo mende iibuya.” Qaa kaeñ moma kawaajoñ wosobiri uuta moma nama wama wanþonooñ uma yeizozo jeñ oonjgi. Kianj.

21

Poolnoñ Jerusalem keno.

¹ Yeizozo jeñ nonomesaogi opo sel horoñ mororongogi haamonoñ nañgoro kema wato qata Koos iikaanj baageñ dindiñagadeenj kema keuniñ. Keuma ej waama toroqenj wato qata Rodos kanoñ keniñ. Iikanona toroqenj Lisia prowin-swaagomajña moñ qata Patara kanoñ keuniñ.

² Keuma nama wanþo moñ Fonia gomanooñ kemambaaajoñ anoti, ii mokoloonj kanoñ unij opo sel horoñ mororongogi haamonoñ nañgoro keniñ.

³ Kema laligoñ wato moñ qata Saiprus iikawaa kosianoñ kañ iima misiñgoñ Saut waageñga uuguñ toroqenj haamonoñ nañgoro Siria prowins

waageñ keniñ. Kema "Waŋgowaɑ̄ hinaya ii Taia taonoñ kema waŋgononja meñ ambonja," jegitiwaajoñ iikanonj keniñ. Iikanonj kema waŋgo mesaonj kemeninj.

⁴ Kemeñ gowoko tosia mokoloonj oñoma yoñowo toroqenj weenj 7 laligonij. Kanonj laligonij Uŋa Toroyanoñ solołooñ oñono Pool Jerusalem sitinoñ kembabotawaajoñ galeñ meme qaa jegi.

⁵ Ii jegito, nono weenj 7 ii yoñowo laligonij tegoro oñomesaoñ kana keniñ. Kana kembonja jenij yoñonoñ korebore embamerauru-giawo nonoombonjeñ taoñ mesaonj seleenjeñ kagi. Taoñ seleenjeñ kañ kowe sakasinjanonj kamaañ simiñ kuma Anutu qama kooliniñ.

⁶ Qama koolinj yeizozonana jeñ aoniñ Jerusalem kembombaajoñ waŋgononj uniñ yoñonoñ mirigianoñ eleenji.

⁷ Pool ano neŋauruta nono kaeñ Taia mesaonj toroqenj kema gomañ qata Tolemes kanoñ keuma waŋgo mesaonij. Waŋgo mesaonj uumeleenj alaurunana jolongia jenij ano yoñowo weenj motoñgo laligonij.

⁸ *Laligonj eñ waama oñomesaoñ baloñ kana kema Sisaria taononj kouninj. Jerusalem uumeleenj tuuñ uutanonj uuukuukuu ejá (ewanjelis) sewen metogonj oñonjiti,* yoñoononja moñ qata Filip iinoñ Sisaria laligoro. Nononoñ Sisaria kouma iwaa mirinoñ kema

* **21:8:** Apo 6.5; 8.5 * **21:8:** Aposol gawoñ meme boñ 6 kanonj ejá 7 ii meweengonj oñonjgi naŋgonanjoñ gawoñ ano ewanjelis gawoñ ii mindirinj megí.

rama enij.

⁹ Filipwaa borauruta 4 laligogi. Anutunonj emba saranj yoŋoo uugianonj gejatootoo qaa jeje-waa momo kaleŋ ano laligogi.

¹⁰ *Nononoŋ Sisaria taonj kanoŋ weej mama-ga toroqenj laligonij. Kanoŋ laligonij Juuda prowinsnoŋga gejatootoo eja moŋ qata Agabus kamaaro.

¹¹ Nonoononj kamaaŋ Poolwaanonj iiŋkasa meŋ kanoŋ aŋaa kana boria somoŋgoŋ kokaenj jero, “Uŋa Toroyanonj kokaenj jeja, ‘Juuda jotamemeya yoŋonoŋ iŋkasa kokawaa toya ii Jerusalem siti-nonj kokaenj somoŋgoŋ waba kantriwaa galenj[†] yoŋoo borogianonj ambuya.’ ”

¹² Kaeŋ jero moma nono ano uumeleeŋ alau-runana kanoŋ laligogiti, iyoŋonoŋ kaŋgadeenj Poolnoŋ Jerusalem kembabotiwaajonj welema qotogoŋ muniŋ.

¹³ Qotogoŋ muniŋ kokaenj meleema jero, “Oŋo mono nomaeŋ anju? Saama qaa jeŋ iikaŋa kanoŋ noo uuna menjuranju. Niinoŋ Jerusalem kembe gbadoorŋ nombutiwaajonj jojoriŋeŋ ano iikayadeenj qaagoto, Poŋ Jiisas qataajoŋ ama nugi komuwenagati, niinoŋ mono iikawaajonj kaŋgadeenj jojoriŋ nanjeŋ.”

¹⁴ Kaeŋ jero meŋ looriŋ mubombaajonj amamaaŋ uunana bonjoŋ kono kokaenj jeniŋ, “Ii mono Pombaa uusiŋaa so koloowa.”

¹⁵ Sisaria taonj laligonij kambaŋ ii tegoro afaaŋgoŋ mozozongoŋ oŋomesaoŋ kema

* **21:10:** Apo 11.28 † **21:11:** Waba kantri yoŋoo borogianonj ambuya, ii Room gawman yoŋoojoŋ jeja.

Jerusalem sitinoj unių.

¹⁶ Sisaria iikanonja gowoko tosianon kaanagadeeñ nonoo koipunana kagi. Kagiti, yononoj kokaen jegi, “Oño Saiprus eja qata Naason iwaa mirinoj ej laligowu.” Kaeñ jeñ nunuanji iwaa mirinoj keniñ. Naasonon waladeeñ uuta meleema Jiisawaa gowokoya koloonj laligonj kouro. Kiañ.

Poolnoj Jerusalem sitinoj kouro.

¹⁷ Nononoj Jerusalem keuniñ uumeleeñ alaurunana yononoj nunuama aisoñ jolonana jegi.

¹⁸ Jolonana jegi ej waama Poolnoj nonowo bisop Jeims iibombaajon moma keniñ. Keniñ uumeleeñ kanagesowaa jotamemeya yononoj korebore iikanonj kouma ragi.

¹⁹ Ragi Poolnoj jolonjia jeñ sunduya ano. Anutunoj koipu koloonj nemuñ koma nonono waba kantri yonoo batugianonj kema liligoñ misin gawoñ meniñ hoña kolooroti, iikawaa sunduya kaniawo motogonj motomotoonj ii korebore injijoro.

²⁰ Ii injijoro moma Anutu mepeseegi eja geria moñnoj kokaen jero, “Pool alanana, Juuda ejemba tauseñja tauseñja yononoj Jiisas moma laariñ uugia meleema kileñ korebore toroqen Mooseswaa Kana qaa ii tororo otaawombaajon kaparañ komakeju.

²¹ Kaeñ kaparañ komakejuto, goo bujuga ii kokaen lañ jegi mogi, ‘Juuda ejemba deema waba kantri yonoo batugianonj kema laligojuti, giinonj liligoñ ii kokaen kuma oñoma laligojan, jeñkeju,

“Oňo mono Mooseswaa kana qaa gema qeň Anutuwaanooj aiwese ii mende meň merasisi selegia mende kotowu aňo Juuda nanamemeň tosaanya ii mende otaawu.”

22 “Kaeň jeňkejutiwaajoj ama giinoj kajanji, iyoňonoj ii moma iikanondeen horoň tuuň somata meň ajoroowuyaga. Kawaajoj nono makaka moma mono nomaen anin sokonaga?

23 *Kawaajoj nononoj keteda koi qaa goojoj jewoňati, giinoj mono iikawaa so amba. Eja 4:yanooj iwoi ambombaa qaagia Anutuwaanooj jeň jojopan qaanoj somoňgogi.

24 Ii qaanoj somoňgogito, monembaajoj amamaan mamboma batunananooj koi laligoju. Kawaajoj giinoj mono ii uňuamá yoňowo koma konjoratin aňo yoňoojoj ama nanduň ana sokono saanoj wanjugia motogi qaagia kotiiwaa. Giinoj kaeň ama Mooseswaa Kana qaa teň koma otaaň laligojanji, koreboreyanoj goo kanaga ii tororo iima moma asariwuya. Ii moma asarin goojoj qaa jegi mogiti, ii hoňa moň mende mokoloogi omaya kolooro komuwaan.

25 *Goonoň qaa komuwaato, waba kantri yoňonoj Jiisas moma laarin uugia meleenejgi, nononoj iyoňoojoj qaa kokaen somoňgoň tere oon anin keno, ‘Oro busuya beň lopioň yoňoo nanduň buňa qeň kanagianoj aňgi esuňgianooj tururoti, ii mono mende newu. Kaaňagadeen sa me oro arogia qoosoňa iikawaa busuya ii mende newu. Serowiliň mono mende ambu. Iwoi kajanjaňo 4 ii mono mesaň gema qegi sokombaa.’ ”

* **21:23:** Jaň 6.13-21 * **21:25:** Apo 15.29

26 Jotamemeya yojonoj kaej jegi Poolnoj eja 4 ii ujuama ej waama yojowo koma konjoratiŋ aogi. Aogi jiwowoŋ jigonoj uma eja motomotooŋ yojoojoŋ nanduŋ ama siimoloŋ oogi koma konjoratiŋ kambaŋgia tegowaati, iikawaa kamban bujuya inijoro. Kianj.

Jiwowoŋ jigowaa totoŋ uutanooŋ Pool meŋ somoŋgogi.

27 Poolnoj ii inijoroto, weenj 7 ii tegomambaaŋjanoŋ ano Juuda tosaanja Eisia prowinsnonga kagiti, iyojonoŋ Pool jiwowoŋ jigonoŋ uro iigi. Iima ejemba tuuŋ kuuya uugia kuuŋ oŋongi waaro Pool qelanjiŋ megı.

28 Qelanjiŋ meŋ kokaej qagi, “Israel ejemba, mono ilaaŋ nonombu! Eja koi kanonj balonja balonja liliŋoŋ gomaŋ so kuma oŋoma uugia kokaej kuuŋ oŋomakeja: Oŋo kuuya mono Israel ejemba tuuŋ qotogoŋ meŋ bolinj nonombu. Ananaanoŋ Kana qaa mesaŋ jiwowoŋ jignonananoŋ laŋ uma jeulalaŋ ama laligowu. Kaej kuma oŋoma laligoro ano kete Griik eja Anutuwaai aiweseya qaa ii kaanjiadeenj wama jiwowoŋ jigonoŋ uro miri kowoga koi kanonj mono totowiŋ kokojinjiŋawo koloowabo.”

29 *Ii kokaembaaŋj qagi: Efesus eja Trofimus iinoŋ wala siti kananoŋ Poolwo keno iriima kokaej romoŋgogi: Poolnoj ii wano motooŋ jiwowoŋ jigonoŋ ubaobo.

30 Kaej qagi ejembanooŋ eŋkaloloŋ ama esunŋiagadeenj luluma kaŋ ajoroonj qemburuŋ somata meŋ guju megı siti kuuya sokono.

* **21:29:** Apo 20.4

Kaeñ kolooro Pool qelanjiñ somoñgoñ jiwowowj jigonoñga horoñ seleenjeñ kamaañ iikanondeeñ jigowaa kiropo naguya kuuya ii uulanjäwo koma somoñgogi.

³¹ Pool somoñgoñ qewombaajoñ kaparañ kongi bujuya seij Room manjaqeqe tuumbaa kawali galeñ wañña iwaa gejianoñ qaa kokaeñ kemero moro, “Jerusalem kuuya yoñonoñ kareñ ama manja qeju.”

³² Kaeñ moma iikanondeeñ manjaqeqe eja tuuñ tosia kawali galeñgiawo uñuama luguñ yoñoonoñ kemegi. Kemegi ii injiima Pool qegiti, ii mesaogi.

³³ Mesaogi kawali galeñ wañanoñ batugianoñ kema jeñ kotoro Pool meñ gbado (tape) woinoñ somoñgogi. Somoñgogi kokaeñ jeñ qisiñ oñono, “Eja koi moroga?” ano “Nomaen ano qeju?”

³⁴ Qisiñ oñonoto, ejemba tuuñnoñga qaa morota morota meleema lansañ qagi. Kaeñ lansañ qama guju megitwaajoñ ama kania tororo momambaajoñ amamaaro. Ii amamaañ kawaajoñ jeñ kotoro Pool wama manjaqeqe eja yoñoo aeñ kiropo uutanoñ keñgi.

³⁵⁻³⁶ Wama keñgi ejemba tuuñ somata yoñonoñ kanagianoñ oñotaañ kañ kokaeñ qagi, “Mono qegi komuwa. Yamagen!” Kaeñ qagi manjaqeqe eja yoñoo aeñ kiropo naguyanoñ keuro uulanjäwo kema kañ gujubaju somata megitwaajoñ bimooro. Kawaajoñ manjaqeqe eja yoñonoñ Pool meñ añgoñ keñgi. Kiañ.

Poolnoñ qaayañ kitia kanaiñ meleema jero.

37 Aŋgoŋ kaŋ manjaqeqe eja yoŋoo kiripo uutanoŋ ubombaajon aŋgi Poolnoŋ kawali galeŋ waŋa kokaen qisiŋ muro, “Nii qaa moŋ saanoŋ gjomaja me qaago?” Qisiŋ muro moma kiko ama ijoro, “Oo, gii Griik qaa mojaŋ me?

38 Kawaajon gii Iijipt ejaga koloojan me qaago? Iijipt eja moŋnoŋ indigen tuarenjen eja tiwogiawo 4,000 ii eŋkaloloŋ meŋ oŋoma Room gawman tuarenjen ama manja karen kanaŋ aŋuŋ aŋuwaŋa baloŋ qararaŋkonkoŋjanon keŋgi. Gii galeŋ eja ii koloojan me qaago?”

39 Kaeŋ ijoro Poolnoŋ jero, “Nii Juuda ejaga. Nii Silisia prowinswaa taoŋ qata Tarsus mojanji, mono iikanon koloŋ laligoŋ koube. Kawaajon qisiŋ gomaŋa: Gii saanoŋ jena niinon ejemba tuuŋ koi yoŋoojoŋ qaa jewe mobu.”

40 Kaeŋ jero “Saanon jewa,” ijoro Poolnoŋ donoŋ nama ejemba oŋoojoŋ boro kuno. Boro kuno guju mesaon qaagia bogoro naŋgi Hibruu qaanoŋ qaa kokaen jero,

22

1 Poolnoŋ nama kokaen jero, “Eja alauruna, niinon qaa kitia jemaŋati, ii mono geja ama mobu.”

2 Hibruu qaanoŋ qaa jero moma qaagia kuuya bogodabororo naŋgi toroqeŋ jero,

3 *“Nii Juuda ejaga. Nii Silisia prowinswaa taoŋ qata Tarsus kanoŋ koloowe Jerusalem siti kokanoŋ galeŋ koma noŋgi laligoŋ somariiwe. Laligoŋ somariiŋ kouma boi qata Gamaliel iwaa qaa baatanoŋ rabe iinoŋ Juuda

* **22:3:** Apo 5.34-39

ambosakoŋjurunana yonjoonon Kana qaa ano nanamemeŋ ii tororo kuma nono iikawaa momoya moma laligowe. Kete ojonoŋ korebore Anutuwaa qaa baatanon keuma kaparaŋ koma iwaajoŋ manja qeŋ laligojuti, niinon mono iikawaa so koloŋ laligowe.

⁴ *Kaeŋ laligoŋ ejemba Pombaa kania otaaŋ laligojuti, ii uŋuŋ kondeema sisiwerowero ama onombe siimbobolo moma tosianon komugi. Niinoŋ ejembaya ejembaya uŋuama gbadonon (tape) somongoŋ kapuare mirinoŋ oŋoombe.

⁵ Jigo gawoŋ galeŋ waŋa ano jotamemeya kuuya yonjonoŋ ii saanoŋ moju ano yonjonoŋ kema qisiŋ ojoniŋ ii saanoŋ naŋgoŋ jewuyaga. Yonjonoŋ Juuda eja geria Damaskas sitinon laligojuti, iyonjoojoŋ tere ooŋ nongi meŋ laligowe. Iikanon ejemba Pombaa kania otaaŋ laligojuti, niinoŋ ii kaanjaadeen ‘Iroŋa meleema onombutiwaajon gbadoon oŋoma Jerusalem koi uŋuama kamaŋa, ’jeŋ kananoŋ kembe.”

Poolnoŋ aŋaa uumeleeŋaa kania jero.

⁶ “Kananoŋ kembeto, Damaskas siti dodowiwe kanoŋ iwoi moŋ kokaen kolooro: Ween biiwia kanoŋ asamararan somata moŋ Siwenonŋa oobili kaŋa asugiŋ uulaŋawo kamaŋ turuŋ nono.

⁷ Turuŋ nono tama balonoŋ kamaŋ ewe Siwenonŋa qaa moŋ kokaen kolooro mobe, ‘Sool Sool, gii mono naambaajon sisiwerowero qaganon ama nomakejan?’

* **22:4:** Apo 8.3; 26.9-11; 9.1-19; 26.12-18

8 Ii moma meleembe, ‘Poŋ, gii moronoŋ?’ Kaeŋ meleembe nijoro, ‘Nii Nazaret eja Jiisas, sisikerowero meŋ nomakejaŋi, nii mono ii.’

9 Eja niwo kaŋ naŋgiti, iyoŋononj asamararanj ii iigito, qaa nijoroti, qaa ii zoobooya moŋ mende mogi.

10 Kaeŋ nijoro niinoŋ qisiŋ jewe, ‘Poŋ, nii mono nomaeŋ amajə?’ Jewe nijoro, ‘Gii mono keteda koi waama Damaskas sitinonj kena Anutunonj naa iwoiga ambaagiwaajoŋ jawaati, ii moŋnoŋ gjowwaa.’

11 Asamararanj iikanonj jaana kuuro titou kuuj nambe eja niwo kagiti, iyoŋononj boronanoŋ meŋ nuanggi Damaskas sitinonj keniŋ.

12 “Iikanonj eja moŋ qata Ananaias laligoro. Iinoŋ Anutu goda qeq Mooseswaanoŋ Kana qaa tororo otaaŋ laligoro. Kawaajoŋ Juuda ejemba Damaskas laligogiti, iyoŋononj kuuya godaya awaa qeq muŋ laligogi.

13 Iinoŋ noononj kaŋ kosonanoŋ nama kokaeŋ nijoro, ‘Sool alana, jaaga mono mombo toowa.’ Kaeŋ nijoro aua kambanj iikanondeen jaana tooro uuŋ iibe.

14 Iibe Ananaiasnoŋ nijoro, ‘Giinoŋ nanamemeŋ dindiŋa solaa Toyaga iina qaa jetanoŋ gjoro aro konoŋa mona. Ananaa ambosakonana yoŋoononj Anutu iinoŋ gii meweengoj gono iwaa uusiŋa moma kotowa.

15 Gii naa iwoi iima mojaŋi, mono ii naŋgoŋ jeŋ iwaa jotamemeya kolooŋ baloŋa baloŋa ejemba jaagianoŋ daŋgunu kaaŋa nama laligowa.

16 Kawaajoŋ gii naambaajoŋ ezelobezelo

ama mambonjaŋ? Mono waama iwaan qata qama qama kooliŋ jena oomulu meŋ goniŋ siŋgisonjogoga soŋgbano solanjaniwa.’ Ananaiasnoŋ kaen nijoro.”

Misin gawoŋ waba kantri yoŋowo memambaa-joŋ noono.

¹⁷ “Damaskas siti mesaon Jerusalem sitinoŋ eleema jiwowoŋ jigonoŋ qama kooliwe Pombaa umbeumbenjanon turuŋ nono nama jaameleen uŋa moŋ iibe.

¹⁸ Uŋa iikanoŋ Jiisas iibe noonooŋ kaŋ kokaen nijoro, ‘Gii kantri kokanoŋ noo kaniana ano Buŋa qaana ii pondan mende jeŋ laligowa. Ii naŋgoŋ jena telambelan ama gema qewuya. Kawaa-joŋ Jerusalem siti koi mono uulaŋawo mesaon kemba.’

¹⁹ “Kaeŋ nijoro jewe, ‘Poŋ, yoŋonoŋ noo kanana moju. Niinoŋ wala liligoŋ ejemba gii moma laariŋ gonjiti, ii qamakooli miria miria kanoŋ uma mokoloŋ oŋoma somongoŋ ooli waayawonoŋ oŋootiŋ tosaanŋa kapuare mirinoŋ oŋooma laligowe.

²⁰* Goonon gawoŋ ilailaa eja Stiiwenon kaniaga naŋgoŋ jero qegi saya kamaaro niinon kamban kanoŋ kaŋagadeen kosogianon nama wamble-llaŋ malekugia galen koma nambe qegi komuro.’

²¹ Kaeŋ jewe Poŋnoŋ nijoro, ‘Niinoŋ wasiŋ gonjeŋa gii mono koriganon waba kantri ejemba yoŋoonoŋ kemba.’ Kiaŋ.”

Room gawmambaa manjaqeqe eja yoŋonoŋ Pool galen koŋgi.

* **22:20:** Apo 7.58

22 Poolnoŋ qaa kitia jeroti, ii ejemba tuuŋ yonjonoŋ geja ama mogito, (Ponjnoŋ waba kantri ejemba yonjonoŋ kemambaajoŋ jeroti,) qaa ii moma iikanondeeŋ kotigagadeeŋ silama qagi, “Yamageŋ! Eja kaŋaŋ ii mono qegi komuwa. II balonoŋ nonowo laligowaatiwaa so qaago.”

23 Kaeŋ silama qama opo kereŋ qetegoŋ giliŋ (kanagianoŋ rimbombongoŋ riŋ) sonjoŋ orasiŋ kanakeewaŋ lansaŋ giliŋ.

24 Kaeŋ aŋgi Room yonjoo kawali galen waŋanoŋ jeŋ kotoro manjaqeqe eja yonjonoŋ Pool wama kema manjaqeqe eja yonjoo aeŋ kiropo uutanoŋ aŋgi. Kiropo uutanoŋ aŋgi Juuda yonjonoŋ ii naambaajoŋ ama guju meŋ qajuti, iikawaa kania momambaajoŋ kokaeŋ jeŋ kotoro, “Onjo mono Pool meŋ ooli waayawonoŋ qeŋ qisiŋ mugi kania asuganoŋ jero moboŋa.”

25 Kaeŋ jeŋ kotoroto, Pool meŋ somongoŋ ooli waayawonoŋ qewombaajoŋ aŋgi Room kawali galen moŋnoŋ kosianoŋ nano Poolnoŋ kokaeŋ ijoro, “Room mindimindiri gawman yonjonoŋ sopa somongoŋ noŋgi borogianoŋ laligojeŋ. Ni-inoŋ iikawaa (jenkooto) paaspoot meŋ laligojeŋ. Kawaajoŋ onjo noo qaana mende moma gosiŋ laŋ jeŋ tegon eeŋ ooli waayawonoŋ nuwuti, ii mono Room jeŋkooto toya yonjoo jaagianoŋ sokombaa me qaago?”

26 Poolnoŋ kaeŋ ijoro kawali galenoŋ moma iikanondeeŋ kawali galen waŋa iwaanoŋ kema buju qaa kokaeŋ ijoro, “Eja iikanooŋ Room gawmambaa (jenkooto) paaspoot meŋ laligoja. Kawaajoŋ gii mono nomaeŋ ambaga?”

27 Kaeñ ijoro kawali galeñ wañanor Poolwaanoñ kema qisiñ muro, “Gii oñanor Room gawmambaa (jenkooto) paaspoot meñ laligojan me qaago? Ii jena momañ.” Qisiñ muro Poolnoñ meleeno, “Oñanor, niinoñ ii meñ laligojen.”

28 Kaeñ meleeno ijoro, “Nii moneñ somata giliñ Room mindimindiri gawmambaa (jenkooto) paaspoot sewaňa mewe noñgi laligojen.” Ijoro Poolnoñ jero, “Ii awaato, noo mañnanor Room gawmambaanoñ paaspoot meñ laligoro niinor iwaa meria koloon iikanonja qa ii meñ laligojen.”

29 Kaeñ jero ejä qisiñ mubombaajon aŋgit, iyonoñon iikanondeen mesañ eleema keñgi. Poolnoñ “Nii Room gawmambaa paaspoot meñ laligojen,” jero kawali galeñ wañanor ii moma Room ejaga gbadoon murotiwaajon ama awawalin sombuya moro.* Kianj.

Poolnoñ jigo kaunsol tuuñ yonoo jaagianon nano.

30 Gomañ ano kawali galeñ wañanor waama Juuda yononoñ naambaaajon Pool qaanoñ ama muñ jegiti, iikawaa kania tororo momambaaajon moma jigo gawoñ galeñ waña ano jigo kaunsol tuuñ kuuya yononoñ ajoroowutiwaajon jeñ kotoñ oñono. Kaeñ ajoroogi jero Poolwaa gbadoya (tape) isañgi wama kamaañ yonoo jaase-wangianon ano nano. Kianj.

* **22:29:** Moñ Room gawmambaa paaspoot meñ laligoroti, ii kasanoñ gbadoon mububotiwaajon soñgo ero. Moñnoñ soñgo ii waleenoti eeñ, ii mono qaa jakeyanoñ oomakegi. Kawaajon sombuya moro.

23

¹ Poolnoj nama jigo kaunsol tuuŋ ii uuŋ iŋiima kokaen jero, “Alauruna, niinoj nanamemena kuuya ii Anutuwaa jaasewaŋjanor ama meŋ laligowe iinoj iima ‘Sokonja,’ jero uunaa gejananor moma qeangoj kouma laligoj kete koi nanjeŋ.”

² Poolnoj kaeŋ jeroto, jigo gawoŋ galeŋ waŋa qata Ananaias iinoj kosianor naŋgiti, ii jeŋ koton ojono uruŋa qetaaligi.

³ *Qetaaligi Poolnoj ijoro, “Anutunoj mono gii qetaaliŋ gomba. Giinoj miri sopa taanja kaaŋa koloojaŋ. Selia mundanoj oogi taanja koloojato, uuta jewoŋ meŋ injaŋa kolooja. Giinoj Mooseswaa Kana qaa meŋ kanoj gosiŋ noma qaana jeŋ tegomambaajon rajanto, kileŋ geenjo Mooseswaa Kana qaa iikayadeen qeŋ jeŋ koton ojona nuju. Ii mende sokonja.”

⁴ Poolnoj kaeŋ ijoro kosianor naŋgiti, iyononoj ijogi, “Gii Anutuwaanor jigo gawoŋ galeŋ waŋa mepaqepae meŋ gamu qeŋ mujan me?”

⁵ *Kaeŋ ijogi jero, “Oo alauruna, iinoj jigo gawoŋ galeŋ waŋa kolooji, ii mende moma jejen. Buŋa Terewaa qaa moŋ kokaen eja, ‘Gii mono kanageso tuuŋgaa eja poŋa mende qasuaawa.’”

⁶ *Kaeŋ jeroto, jigo kaunsol tuuŋ yonoonoŋga tosianor Sadusii (Jigo gawombaa kaparaŋkonŋkon) paati qokotaagi tosianor Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonŋkon) paati ejaga laligogi. Poolnoj ii moma kawaajon

jigo kaunsol tuuŋ yoŋoo jaagianoŋ qaa kokaeŋ qama jero, “Alauruna, niinooŋ Farisii ejaga koloojeŋ. Maŋnanoŋ kaŋjagadeen Farisii paati ejaga. Koomuya yoŋonoŋ gbiliŋ waabuyati, niinooŋ iikaŋ koloowaatiwaajoŋ mamboma jejeromorromooŋ ama laligojeŋ. Kaeŋ laligojeŋiwaajoŋ ama qaa jakeyanoŋ nooŋgi gosiŋ noma jeju.”

⁷ Kaeŋ jero iikanondeen Farisii ano Sadusii paati yoŋoo batugianooŋ aŋgowowo kolooro jigo kaunsol tuuŋ yoŋonoŋ juma tuuŋ woi koloogi.

⁸ *Sadusii (Jigo gawombaa kaparaŋkonŋkon) yoŋonoŋ kokaŋ jeŋkegi, “Ejemba koomuya yoŋonoŋ mende gbiliŋ waabuya. Siwe gajoba mende laligoju. Omejilaŋ ano uŋa ii mende laligoju.” Kaeŋ jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonŋkon) paati yoŋonoŋ qaa karooŋ iikanooŋ qokotaan iikawaa so moma laarin namakegi.

⁹ Tuuŋ woi kaeŋ koloon qagi guju somata kolooro Kana qaawaa boi tosianooŋ Farisii tuuŋ yoŋoo batugianonŋa waama geriawo terenŋooŋ kokaŋ jegi, “Nono eja kokawaa qinjita moŋ mende mokolojoŋ. Siwe gajoba me uŋa moŋnoŋ qaa kotoŋ kondoon iwaa uutanooŋ ano jenaga, ii mono nomaen sokoma oŋonaga?”

¹⁰ Kaeŋ jegi aŋgowowo iikanooŋ mombo gere toon somariiro. Somariiro aworaŋgoŋ Pool leelee horogi kema karo mosoma tagogi. Tani kaeŋ kolooro. Kaeŋ kolooro kawali galeŋ waŋjanooŋ iikawaa toroko moma manjaqeqe tuuŋ moŋ jen kotoŋ oŋono kemeŋ Pool batugianonŋa horon

* **23:8:** Mat 22.23; Maak 12.18; Luuk 20.27

wama manjaqeqe eja yojoo aeñ kiropo uutanonj angi.

¹¹ Añgito, gomantiija kanoñ gaoñ ero Poñnoñ Poolwaa kooroñanonañ nama kokaenj ijoro, “Mono qaqabuñabuñagawo koloonj satiñ laligowa. Noo kanana Jerusalem kokanoñ nañgoñ jeñ laligoniati, iikawaa so mono Room sitinoñ kaañagadeenj kema ii nañgoñ jeñ asariñ laligowa.” Kianj.

Pool qewombaajoñ añgonan̄ meḡi.

¹² Poñnoñ kaenj ijomoto, gomañ ano kanoñ Juuda eja tosianoñ oloñ ajoroonj Pool komuwaatiwaa añgonan̄ meḡi. Yoñonoñ areñ ii angi ano ii jojopañ qaanoñ somon̄goñ kotiñ kokaenj jegi, “Nono Pool komuwaatiwaaajoñ mamboma kamban̄ biiwia kokanoñ nene siñgi laligowon̄a. Siñgi laligoñ qeniñ komuro iikawaa gematanonj saanonj nene me apu moñ mombo newoñja.”

¹³ Eja 40 ano jañgo ii uugugiti, iyoñononj mindirin̄ jojopañ qaa ii somon̄goñ kotiñ jegi.

¹⁴ Ii jeñgo jotamemeya ano jigo gawoñ galen̄ yoñoononj kema kokaenj jegi, “Nono Pool komuwaatiwaaajoñ mamboma kamban̄ biiwia koi kanoñ nene siñgi laligowon̄a. Poolnoñ mende komuwaati eeñ, ejembanonj mono oñanoñ qa-suañ nonongi sokombaa. Kawaajoñ nono mono ajoroonj jojopañ qaa kokaenj somon̄goñ kotiñ laligojoñ: Pool qeniñ komuro iikawaa gematanonj saanonj nene me apu moñ mombo neñ laligowon̄a.

¹⁵ Kawaajoñ ama oño mono keteda koi jigo kaunsol tuuñ yoñowo motoonj mindirin̄ kawali galen̄ wañaañonj kema qaa kokaenj jeñ qisiwu,

‘Nono Poolwaanoŋ qaa kania mombo qisiniŋ jero hoŋa mobombaajoŋ mojoŋ.’ Tani kaeŋ kolooro qisigi saanoŋ Pool wama oŋooŋoŋ kamaawaa. Kamaanagato, kananoŋ kaŋ oŋooŋoŋ koumambaajoŋ ambaati, iikanooŋ mono ii qeniŋ komuwaatiwaajoŋ jojorij laligowonja.”

¹⁶ Kaeŋ jegito, qeniŋ komuwaatiwaa aŋgonaa aŋgitiwaa bujuya ii Poolwaa beetaa gejianooŋ kemero moro. Ii moma manjaqeqe eja yoŋoo aeŋ kiropo uutanoŋ kema Pool raroti, iikanooŋ uma ijoro.

¹⁷ Jero moma kawali galeŋ moŋ qaro karo kokaeŋ ijoro, “Eja gbaworo koi kanoŋ qaa moŋ meŋ kajiwaaajoŋ giinoŋ ii saanoŋ wama kawali galeŋ waŋaanoŋ kena qaa ii ijowaa.”

¹⁸ Kaeŋ ijoro ii wama kawali galeŋ waŋaanoŋ keni jero, “Kasa eja Poolnoŋ noono iwaanoŋ kembe eja gbaworo koi wama goonooŋ kawaatiwaajoŋ qisiŋ nonja. Iinoŋ goojoŋ qaa moŋ meŋ kaja.”

¹⁹ Kaeŋ jeŋ keno galeŋ waŋaanoŋ borianooŋ meŋ wama goraayanoŋ kema qisiŋ muro, “Gii naa qaaga meŋ kajaŋ?”

²⁰ Qisiŋ muro ijoro, “Juuda jotamemeya yoŋonoŋ qaa moŋ qisiŋ gombombaajoŋ somongoŋ goonooŋ kaŋ kokaen jewuya: Nono Poolwaa qaa kania tororo mende moma komujooŋ. Kawaajoŋ gii saanoŋ Pool woraŋ wana jigo kaunsol tuuŋ yoŋooŋoŋ kamaaro mombo qisiŋ muna jero kaniayaah hoŋa moboŋa. Yoŋooŋoŋ kaeŋ koloowaatiwaajoŋ moju.

21 Kaeñ kañ jewuyato, giinon qaa iikawaajon mende wambelaawa. Juuda kanageso yoñoo batugianonja ejá 40 ano jañgo ii uugugiti, iyonoñon mindirij Poolwaajon kokaen jeñ ii jojopañ qaanoñ somongoñ kotaigi, ‘Nono Pool komuwaatiwaajon mamboma kambanji biiwia koi kanoñ nene siñgi laligowona. Siñgi laligoñ qenij komuro iikawaa gematanon saanoñ nene me apu moñ mombo newoña.’ Kaeñ jeñ giinon wambelaawatiwaajon mamboma jojorij embonju.”

22 Kaeñ jero ejá gbaworo ii wasiñ kokaen ijoro, “Buju koi jena mojeni, ii mono moñ mende jena moba.” Kiañ.

Pool wañgi Sisaria taonoñ keno.

23 Kawali galeñ wañanoñ ii moma kawali galeñwoita oroono kari kokaen irijoro mori, “Oro mono tiwo ejá 200, hoos manjaqeñe ejá 70 ano wasa manjaqeñe ejá 200 ii jeñ kotoñ oñoni kete gomantiñaa 9 kilok kanoñ Sisaria kembutiwaajon jojoriwu.

24 Kañagadeen hoos tosaañaa meweengon meagoñ oñoma Pool mombaa qaganon ama kalañ kongi gomantiñaa kokanoñ gawana Fiilikswaanon kemba.”

25 Kaeñ irijoro mori gawanawaajon tere moñ kokaen ooro,

26 “Oo Uuta sorona gawana Fiiliks! Kloodius Lisiás, niinoñ jolongá jejeñ.

27 “Juuda yoñonoñ ejá koi meñ somongoñ qegi komuwaatiwaajon angi. Kaeñ anjito, Room mindimindiri gawmambaa (jeñkooto) paaspoot meñ laligoji, niinoñ

ii moma iikanondeeŋ manjaqeqe tuuŋ
yoŋowo kouma sopa somoŋgoŋ muŋ
metogoŋ waŋa somoŋgowe.

²⁸ Naa qaawaajon qaa jakeyanoŋ anjuti, ni-
inoŋ iikawaa kania momambaajon moma
wama Juuda yoŋoo jigo kaunsol tuuŋ
yoŋoo jaagianoŋ oombe.

²⁹ Oombe qaa jakeyanoŋ uma iyanġiaa Kana
qaawaa kesaawaraŋ qaaya qaaya kawa-
jonq aŋgowowo ano tuarenjeŋ ama jeŋ
mugi mokoloowe. Iikaanq mokolooweto,
iwoi bologa komuwaatiwaa so me kapuare
mirinoŋ aniq rabaatiwaa so ii mende
kolooro. Yoŋonoŋ qaa kaanjaga moŋ mende
jegi mobe.

³⁰ Ii mende mobeto, moŋnoŋ iwaan buju
qaaya ii kokaen nijoro mobe: Tosianoŋ
'Eja ii qeniŋ komuwaa,' jeŋ aŋgonan
aŋgita eja. Buju qaa ii moma keteda
koi kanonqaga wasiwe goonoŋ kaja. Qaa
jakeyanoŋ ama mubombaajon mojuti, ni-
inoŋ ii kaanjagadeeŋ jeŋ kotoŋ oŋombe goo
jaasewaŋganonq kouma qaagia kuuya asug-
anoŋ jeŋ mokoloogi moba."

³¹ Tere kaeŋ ooro manjaqeqe eja jeŋ kotoŋ
oŋoŋgiti, iyoŋonoŋ qaa ii otaaq Pool meŋ wama
paŋgamanonq gomaŋ qata Antipatris kanonq keŋgi.

³² Kema gomaŋ ano manjaqeqe eja hoosgiawo
yoŋonoŋ Pool wama kana toroqeŋ keŋgito, tiwo
eja yoŋonoŋ iyanġio eleema manjaqeqe eja yoŋoo
aeŋ kiropo uutanonoŋ kagi.

³³ Manjaqeqe eja hoosgiawo yoŋonoŋ Sis-
aria taonoŋ keuma tere ii gawana muŋ Pool

kaanjagadeen iwaajaa jaanooj ooñgi.

³⁴ Ooñgi tere weenjooj “Pool ii naa prowin-swaajooj?” jeñ qisiñ oñono. Qisiñ oñono “Silia prowins ejaga,” kaeñ ijogi.

³⁵ Kaeñ jegi moma ijoro, “Qaa jakeyanooj ama gombombaajoj mojuti, iyonjonooj kaanjagadeen kougi iikanooj saanoj qisiñ gomañja.” Kaeñ ijor jeñ kotoro Pool wama kiñ Herodwaa jinkaron miriwaakiropo uutanoj ama jaagalej meñ mugi. Kianj.

24

Pool qaanoj aنجi gawana Fiilikswaa jaanooj nano.

¹ Gawoñ memeya 5 tegoro jigo gawoñ galeñ wañja qata Ananaias iinoj jotamemeya tosaarja ano Kana qaawaa momo eja (looya) qata Tertulus yoñjooj aitoñgoj Sisaria taonooj kemeñ gawana Fiilikswaa jaanooj uma Pool qaa jakeyanooj ambombaa qaaya jegi moro.

² Ii moma Pool koma hororo kouro Kana qaawaa momo eja Tertulusnoj kanaiñ Poolwaa selianoj qaa kuun gawanawaa jaasewañjanooj qaa kokaen jero, “Oo Fiiliks, giinoj galeñ koma nonoma laligonati, nono kamban iikanooj luae somata moma gumbonjonjoj laligonij. Gi-inoj awaagadeen kalañ koma jeñ kotoñ nonona laaligo raranana leelee meagogi kantri koi kanooj utegoj waaro qeañgojon.

³ Oo somatanana Fiiliks, nono ii gomañ so awaagadeen moma kotoñ goojoj aisoon ki-likaluya moñ mende moma dañgiseñ jeñ gonjon.

4 Dañgisen jeñ gonjonto, niinoñ qaa koriga jewe mojoga tiiwabotiwaajon kokaen qisín gonjen: Nono qaa meñ kaniñ toroga jemañati, ii mono awutamban koma nonoma geja ama moba.

5 “Nono eja kokawaa kania ii kokaen iima mokolooniñ: Iinoñ kikekakasililiñ eja torokoy-awo kolooja. Iinoñ baloñja baloñja liligoñ Juuda ejemba uugia osoñ kuun oñono kareñja kareñja gomañ so kolooro gujubaju qama amakeju. Tosianoñ toropere meñ Nazaret eja mombaa qatanon paati anjuti, iinoñ mono iyonjoo somatagia kolooja.

6 Iinoñ jiwowon jigo ii kaañgadeen kaparañ koma meñ totowiñ meñ kamaañ amambaajon ano. Kawaajoñ nono ii meñ somoñgoniñ. Nono qaaya gosiñ ananaanonoñ Kana qaa otaañ jeñ tegowombaajoñ moniñ.

7 (Ii moninto, kawali galen wañja Lisias iinoñ manjaqeqe eja yoñowo kañ ku-usuñ somata kanoñ geriawo boronananonja metogon wañgi.

8 Wama qaa selianon kuun jeñ mujuti, ii goo jaasewañganon koubutiwaajon jeñ kotoñ nonono.) Gii geenjo qisín muna kania ninisaama jewa. Ii jero qaa meñ kajonji, iikawaa hoñja kuuya saanonoñ asugiro moba.”

9 Kaen jero Juuda ejemba yoñonon kaañgadeen “Qaa kuuya ii oñanon,” jeñ wambelaan ii nañgon toroqen selianon kuun jeñ mugi. Kiañ.

Poolnoñ qaa kitia meleeno Fiiliksnoñ moro.

10 Pool jeñ mugi gawananoñ qaa jawaatiwaajon borojuulan kuuro kokaen meleema jero, “Giinon

gbani mamaga ejemba tuuŋ koi kawaa jenteego toya kolooŋ laligona mojen. Kawaajon niinon qaanaa kitia ii goo jaaganon awasaŋkaka jemaŋa.

¹¹ Niinon indigen Anutu waeya meŋ mepe-seemambaajoŋ Jerusalem sitinon ube. Ii ween 12 iikayadeer tegoro kete koi nanjen. Geenjo qisinq oŋonagati eenj, ii saanoŋ naŋgoŋ jewuya.

¹² Niinon jiwowoŋ jigoŋoŋ me qamakooli miri mongen uma eja me emba mombo niinongiinon qaa jeŋ jenoŋkooli ambe iikaŋja mende mokoloŋ noŋgi. Siti uutanoŋ kana me sombeŋ moŋnoŋ ejemba uugia kuuwe orogon liliqon noŋgiti, iikaŋja mende niigi.

¹³ “Kaeŋ mende niima keteda koi qaa selenanon kuuŋ jeŋ nonjuti, yoŋonoŋ iikawaa hona qendeema gombombaajoŋ amamaaju. Qaa omaya jeju.

¹⁴ Ii amamaajuto, qaa moŋ ii oŋanoŋ jokoloŋ gomaŋja: Yoŋonoŋ Nazaret paati qata qajuti, niinon mono iikawaa kana otaaŋ laligoŋ ananaa ambosakoŋurunana yoŋoonoŋ beŋ Anutu ii waeya meŋ mepeseenkejeŋ ano Mooseswaanonoŋ Kana qaa ano gejatootoo yoŋoonoŋ Buju Tere iikanon qaa oogita eji, ii kuuya moma laariŋ kotiijen.

¹⁵ Anutunoŋ ejemba dindiŋa ano doogoya ii korebore meŋ gbilin oŋono koomunoŋga waabuti, Juuda eja koi yoŋonoŋ iikawaaajoŋ mambonju. Niinon yoŋowo toroqen ororoŋ nama kaeŋ koloowaatiwaajoŋ jejeromoŋromoŋ ama mamboma laligojen.

¹⁶ Kaeŋ laligoŋ Anutu ano ejemba jaagianon dindiŋa nambe Anutunoŋ qaana naŋgoŋ jero

uunaa gejianoŋ momakejeŋ. Jeneŋna mende oroja. Mono soraaya kolooŋ laligomambaajon kamban̄ so kaparaŋ koma kotiŋ laligoŋkejeŋ.

17 *“Niinoŋ mongeŋ laligowe gbani tosaŋa tegoro eleema gomaŋ tosaŋa yoŋoonoŋga kaled meŋ indigeŋ kawe. Kaeŋ kaŋ ‘Ii neenaa kanagesourunana wanaya yoŋoojoŋ mendeema oŋomaŋa,’ jeŋ Anutuwaa siimoloŋ ooŋ nanduŋ ama mumambaajon Jerusalem ube.

18 Kanoŋ uma koma konjoratiŋ aoŋ solan̄a laligoŋ jiwowoŋ jigonoŋ ube. Iwoi ii ooŋ Anutu mube mokoloŋ noŋgi. Mokoloŋ noŋgit, iikanoŋ ejemba tosianon̄ mende kaŋ liliŋoŋ orogon̄ noma guju megı.

19 Juuda ejemba tosianon̄ Eisia prowinsnoŋga kaŋ jigonoŋ uma niigit, iyoŋonoŋ mono keteda koi goo jaaganon̄ koi kanoŋ kouma nama qaa moŋ eŋ oŋonagati, ii asuganoŋ selenanoŋ kuuŋ jeŋ noŋgi sokonaga.

20 “Me jigo kaunsol tuuŋ yoŋoo jaagianoŋ nama qaa jeweti, kamban̄ iikanoŋ naa Kana qaaga uuguŋ qinji ambeta qaa jakeyanoŋ noombombaa qaaya mokoloogi? Eja koi rajuti, iyoŋonoŋ mono ii jegi sokombaa.

21 *Niinoŋ yoŋoo batugianon̄ nama qaa motooŋgo jeŋ qaa tokoroŋkota qabe bimooro. Koposo moŋ kaeŋ ambe me qaago? Ii nomaen̄ gosigita eja? Qaa kokaeŋ qama jewe, ‘Koomuya yoŋonoŋ gbiliŋ waabuyati, niinoŋ iikaya moma laarijeniwaajoŋ ama qaa jakeyanoŋ noŋgi kete

* **24:17:** Apo 21.17-28 * **24:21:** Apo 23.6

qaana gosiŋ jeŋ tegonj nombombaajonj anju.' " Kianj.

Poolwaa qaaya mende jeŋ tegonj kapuare mirinoj ooŋgi.

²² Poolnoj kaen jero gawana Fiiliksnoj Jiisawsaaa kania otaanj laligojuti, iikawaa kania saanoj moma sororogoj Poolwaa qaaya batuyanoj kotonj kokaeŋ jero, "Kawali galen waŋa Lisiasnoj kouro kambanj iikanonj Poolwaa qaa ii jeŋ tegomanya."

²³ Kaen jeŋ kawali galen jeŋ kotoro Pool mende somonjogn een jaagaleŋ mero kasa mirinoj raro. Tinitosaurutanonj Pool kalaŋ koma iwoi amamaaroti, ii meŋ mubutiwaajonj mende qotogonj onjono.

Poolnoj qaaya jero Fiiliks ano Drusila mori.

²⁴ Ween tosaanja tegoro Fiiliksnoj embia qata Drusila, Juuda emba somata ii wama kari Poolwaajonj qaa ano karo qaayaajonj geja ano Kraist Jiisas moma laariŋ mubombaa kania jeŋ asariro moro.

²⁵ Ii moroto, Anutuwaa qaa tosia toroqej aminj mogi bimooro. Poolnoj Anutuwaa jaanoj solanjaniwombaa kania jeŋ asariŋ ananaa nanamemenana galen koma aowombaajonj jero ano Anutunoj kambanj moŋ ano iikanonj gosiŋ nonoma qaanana jeŋ tegowaati, qaa karoŋ iikanonj uuta kuuro. Poolnoj qaa iikaan jero aaruŋ lalanjanij bo qosoma jero, "Yamagen! Mono ii mesaowa. Keteda koi saanoj mesaonj kena kambanj moŋ mobe sokombaati, iikanonj saanoj mombo koma horonj gombe kawa."

26 Kaeñ jeñ kileñ toroqen Poolnoñ aña wan-taaya moneñ mutaatiwaa romonjgoro. Kaeñ mamboma jejeromoñromoñ ama indiñ mamaga koma horoñ muro karo qaa qaa jeñ rari.

27 Poolnoñ kapuare mirinoñ raro gbani woi tegoro. Ii tegoro eja qata Porsius Festus iinonj Fiilikswaa mundanaga gawana koloomambaajonj ano. Kaeñ ano Fiiliksnoñ Juuda ejembanonj nisosoroowutiwaajonj moma Pool mende isano kapuare mirinoñ toroqen raro. Kiañ.

25

Poolnoñ gawana Festuswaa jaanoñ qaa kitia jero.

1 Festusnoñ gawana kolooñ prowins uutanonj keuma raro weeñ karooñ tegoro Sisaria taonj mesaonj Jerusalem sitinonj uro.

2 Uro jigo gawoñ galerj wañña ano Juuda jo-tamemeya yoñonoñ jaasewañanoñ kouma Pool qaa jakeyanonj ambombaajonj jeñ aronj qenj nañgi.

3 Aroñ qenj nama kokaeñ jeñ weleñgi, “Oo gawana, giinoñ saanoñ nononoñ moniñ sokombaatiwaajonj jeñ tegona qaa añañ Pool wama Jerusalem sitinonj koi kawu.” Yoñonoñ wala qaa kokaeñ somonjgonj jegi, “Poolnoñ kananoñ karo iikanonj mono qeniñ komuwaa.” Kaeñ jeñ jojorij emboñgitiwaajonj ama kañ kaeñ weleñgi.

4 Kaeñ weleñgito, Festusnoñ kokaeñ meleema oñono, “Pool ii Sisaria taombaa kasa mirinoñ raro galerj komakeju. Nii neeno kambaj mende koriro iikanonj eleema kemambaajonj mojeñ.”

5 Kaeñ jeñ toroqero, “Kawaajon eja iikanon qinjita moñ anagati een, saanoñ oñoo jotamemerugia tosianoñ niwo Sisaria kemeñ kanoñ qaa selianoñ kuuñ jeñ mugi momaña.”

6 Kaeñ jeñ ween 8 me 10 kawaa so Jerusalem sitinoñ yoñowo laligoro tegoro eleema Sisaria taonoñ kemero. Kemeñ eñ waama iikanondeñ qaa jenteegowaa duñ rarayanoñ rama jeñ kotoro Pool wama kagi jaayanon kouma nano.

7 Poolnoñ kouma nano Juuda jotamemeya Jerusalem sitinonga kagiti, iyoñonoñ liligoñ muñ nama kazi qaganon qaa bologa mamaga selianoñ kuuñ jegi. Ii jegito, qaagiaa hoñä ii qendeembombaajoñ amamaagi.

8 Kazi qaa eeñ jeñ nañgito, Poolnoñ ii qewagonj kokaeñ jero, “Niinoñ iwoi bologa moñ mende ambe. Juuda nonoonon Kana qaa mende qotogowe. Jiwowoñ jigo mende meñ totowiwe ano Room Siisakimbaanoñ qaawaajoñ tuarenjen mende ambe.”

9 Kaeñ jero Festusnoñ Juuda yoñonoñ iyanjaajoñ mogi ubaatiwaajon moma Pool kokaen qisiñ muro, “Selenoñ kuukuu qaa koi jejuti, gii saanor iikawaa kitia ii Jerusalem uma kanoñ noo jaasewananoñ nama jewaga me qaago?”

10 Qisiñ muroto, Poolnoñ jero, “Room Siisakiñnoñ jeñ kotoro qaa jake koi kuugita koi nambe gosiñ noma qaana jeñ tegona sokombaa. Nii Juuda ejemba bologa moñ mende ama oñombe. Ii geenjo saanoñ moma yagojañ. Mono naambaaajoñ mombo yoñoonoñ kembenaga?

11 Bologa moñ mende ambeto, Kana qaa moñ uuguñ iwoi moñ ama bolin kawaajoñ koomuwaa

buñā koloowenagati eeñ, ‘Niinoñ komumambo,’ jeñ mende oloñ koma kemañā. Ii qaagoto, yoñonoñ kazi qaa eeñ toontoon jeñ qaagiaa kania qendeembombaajoñ amamaajuti eeñ, qaa omayaajon ama moñnoñ nuama yoñoo boronooñ amambaajoñ amamaawaa. Room Siisakinnoñ mono qaana mindingoñ jeñ tegoro diñgowaä. Kawaajoñ niinoñ mono iwaa jaanoñ kemambaa-joñ kotiiñ qisiñen.”

¹² Kaeñ jero Festusnoñ jawiñjuruta yoñowo qambañmamban qaa moñgama gosiñ kokaeñ meleema muro, “Gii Siisakimbaanoñ kemambaa-joñ moma qisiñan, iikawaajoñ mono saanoñ Room kema iwaa jaanoñ namba.” Kianj.

Poolnoñ kiñ Agripawaa jaanoñ nano.

¹³ Weeñ tosañañ tegoro kiñ Agripa ano naaña Bernaisi yoronoñ Festus iima godagara qendeem- baotiwaajoñ Sisaria taonoñ kari.

¹⁴ Kañ kanoñ weeñ mamaga laligori Festusnoñ Poolwaanoñ qaa ii kiñ pombo amin moma kokaeñ jero, “Filiksnoñ eja moñ mende isano kapuare mirinoñ kokanoñ rama laligoja.

¹⁵ Niinoñ Jerusalem kembe Juuda yoñoo jigo gawoñ galengia wañā ano jotamemeurugianoñ noonoñ kouma kokaeñ qisiñ noñgi, ‘Nono eja iikawaq qaa meñ kaniñ giinoñ mono saanoñ iwaa kania gosiñ qaaya jeñ tegowa.’

¹⁶ “Kaeñ qisiñ noñgito, niinoñ kokaeñ inijowe mogi, ‘Room gawman nonoonoñ kana ii kokaeñ: Mombaa selianoñ qaa bologa kuuñ jejuti, nono ejemba mombaa qaa ii lar mende jeñ tegonkejon. Wala horoñ qaa jakeyanooñ anij kaziurutanooñ

kagi leelee ororon aroŋ qeŋ naŋgi qaa selianonj kuuŋ jeŋ mugi kitia saanonj jewaa. Qaa kitia jero ii gosiŋ hoŋa kolooro iikawaa so saanonj qaaya jeŋ tegonkejon.'

¹⁷ Yoŋonoŋ koi kaŋ ajoroogi niinoŋ kambanj mende koriro eŋ waama iikanondeen jentee-gowaa duŋ rarayanoŋ rama jeŋ kotowe eja ii wama kagi noo jaananonj kouro.

¹⁸ "Kouroto, qaa meŋ kagiti, iyoŋonoŋ liligoŋ muŋ aroŋ qeŋ nama qaa selianonj kuuŋ jeŋ mugi. Kaeŋ aŋgi iwoi bologa totoonj moŋ anagati, kaeŋ jewuyatiwaajoŋ mambombeto, qaa iikaanjaŋ moŋ mende jegi mobe.

¹⁹ Ii mende jegi mobeto, kitianoŋ eja ii qetama iyangiaa momalaarigiaa qaa batuya tosaanjə ano eja moŋ qata Jiisas iwaajonj aŋgowowo megı. 'Jiisasnoŋ komuro,' jegito, Poolnoŋ 'Gbilin laligoja,' jeŋ kaparaŋ koma kottiyo.

²⁰ Kaeŋ jeŋ kazi aŋgi niinoŋ 'Qaa kaaŋa ii nomaen gosiwenaga?' jeŋ kana moŋgama uuwoi mobe. Ii moma nama kokaeŋ qisiŋ mube, 'Selenoŋ kuukuu qaa jejuti, gii saanonj iikawaa kitia ii Jerusalem uma kanoŋ jenaga me qaago?'

²¹ Qisiŋ mubeto, Poolnoŋ Uutananaa jaanoŋ kemambaajoŋ kaparaŋ koma kokaeŋ qisiro, 'Mono jena galerŋ koma noŋgi Siisakimbaanoŋ kembe qaana mindingoro diŋgowaa.' Kaeŋ qisiro eja waagiawo jeŋ kotoŋ oŋombe galerŋ konŋi raja. Era wasiŋ mube Siisa-kimbaa jaasewaŋaŋoŋ kembaa."

²² Festusnoŋ kaeŋ jero Agripanoŋ ijoro, "Niida moŋ eja iikanonj qaaya jero momambaa siŋa

mojeñ.” Ijoro kokaen meleeno, “Woranjo saanoy qaaya mobaga.”

23 Kaeñ meleeno ej waagi kantriwaa jawinj, kawali galeñ somata ano jotamemeya uuta yoñonoñ kañ Agripa ano Bernaisi yoroojoñ jura soronj arogaranoñ mouma korisoro rii qama koma horoñ oronjgi qaawaa jake miri uuta iikawaa uutanoy keugi. Festusnoñ jeñ kotoro Pool wanji iikanoñ kouro.

24 Poolnoñ kouro Festusnoñ waama nama kokaen jero, “Kinj Agripa ano eja somata kuuya nonowo koi rajuti, oño mono eja koi iibu. Juuda ejemba tuuñ kuuya yoñonoñ iwaajoñ ama noo uuna kuugi. Sisaria taoñ kokanoñ ano Jerusalem sitinoñ oñanoñ qaanoñ kuuj noma qa gigilaan kokaen jeñ laligogi, ‘Eja koi kanoñ mono balonoy laligowaatiwaa so qaago. Mono yamageñ!’

25 “Kaeñ qama laligogito, niinoñ gosiwe iwoi moñ koomuwaa buñña koloowaatiwaa so ii mende ano. Niinoñ kania kaen mokoloñ iibeto, añjo Room Uutananaa jaanoñ keno qaaya mindingoro dingowaatiwaañ kaparañ koma qisiro. Kawaañjon qaa somoñgoñ wasiwe Room kembaa.

26 Room sitinoñ kembato, iwaanoñ qaa ii no-maeñ oonj Room eja Poñnaañoñ ambe kenaga? Iwaajoñ qaa lañ jejuto, qaa kaniawo moñ ii tororo mende moma asarijeñ. Kawaañjon jewe wama kañ kinj Agripa goo jaaganoñ ano oño tosañña kinj pombaa gematanoy koi rajuti, oñoo jaase-wanjanoy angi nanja. Oño saanoñ borojañ meñ qaaya gosigi hoñña kolooro mono ii moma saanoñ terenoñ oowenaga.

²⁷ Eja moŋ kasaŋoŋ somoŋgoŋ qaa jakeyanooŋ oombombaa qaaya nomaen jejuti, ii asuganoŋ jewombaajoŋ amamaaŋ kileŋ een wasiwombo. Sili ii noo momonoŋ gejajojombaŋ tani kaŋa kolooja.” Kiaŋ.

26

Poolnoŋ qaayaa kitia kiŋ Agripawaa jaanoŋ jero.

¹ Kaeŋ ragi kiŋ Agripanooŋ Pool ijoro, “Gii saanoŋ geengaa qaa kitia jena momaŋ.” Kaeŋ ijoro Poolnoŋ nama boro kotoŋ muŋ iyanja a qaaya naŋgoŋ kokaeŋ kanaiŋ jero,

² “Oo kiŋ Agripa, Juuda jotamemeya yoŋonoŋ qaa selenanoŋ kuuya jeŋ nonjuti, niinoŋ qaa kuuya iikawaa kitia ii kete saanoŋ goo jaaganooŋ asuganoŋ jemambaajoŋ simbawoŋawo mojeŋ.

³ Giinoŋ Juuda nonoonoŋ nanamemeŋ ano aŋgawowo qaanana kuuya ii tororo moma yagojaŋ. Kawaajoŋ niinoŋ oŋjanooŋ simbawoŋawo mojeŋ. Kaeŋ kolooro qisiŋ gonjeŋ: Qaa jemaŋati, ii saanoŋ moma mokosiŋgoŋ geja amba.

⁴ “Niinoŋ Juuda ejemba tuuŋ uutanooŋ koloŋ kanakanaiyanooŋa kanaŋ neenaa kantri koi ano sitinana Jerusalem kanooŋ laligoŋ koube. Kawaajoŋ Juuda ejemba kuuya yoŋonoŋ laaligona gbaworonganooŋa nomaen kouma laligoweti, ii saanoŋ moma kotoju.

⁵ *Yoŋonoŋ kaniana kambaa koriga moma kotoju. Siŋgia ero ii saanoŋ kokaeŋ naŋgoŋ jewuyaga: Ananaa jigo gawoŋ uutanooŋ Farisii paati

* ^{26:5:} Apo 23.6; Fil 3.5

nononoj asa yojoonoj jigo momo ii tororo toontooj otaaj laligonkejon. Niinoj wala yojo tuuj paatinoj keuma Kana qaa kaparaaj koma otaaj laligowe.

6 Anutunoj ambosakoŋurunanaa yojoojon soomoŋgo qaa anoti, niinoj iikawaa hoŋa koloowaatiwaajon mamboma jejeromojromoŋ ama laligojen. Kawaajoŋ ama kete qaa jakeyanoŋ nooŋgi nanjeŋ.

7 “Ananaa Israel ejemba tuuj 12 nononoj korebore soomoŋgo qaa iikawaa hoŋa koloowaatiwaajon mambomakejon. Ii mamboma jejeromojromoŋ ama asaga gomantiinjä pororo Anutu waeya meŋ mepeseenkejon. Oo Uutana, niinoj jejeromojromoŋ kaaŋ amakejeŋiwaajon Juuda jotamemeya yojoonoj qaa bologa bologa selenanoŋ kuuŋ jeŋ nomakeju.

8 Anutunoj ejemba koomuya meŋ gbiliŋ ojono waabuyati, oŋo ii mono nomaembajon ama mende moma laariju?

9 *“Neeno kaanagadeej kokaenj romongoŋ laligowe, ‘Nii Jiisas Nazaret ejawaa qabuŋaya soŋgbambe qaombaatiwaajon manja mamaga qemajatiwaas so koloojen’ Kaen romongoŋ kazi ama laligowe.

10 Kazi ama Jerusalem kanoŋ ojanoŋ manja qeŋ laligowe. Jigo gawoŋ galerŋ waŋa yojoonoj nemuŋ koma nooŋgi jeŋ kotowe Anutuwaa ejemba soraaya ii mamaga uŋuama kapuare mirinoŋ oŋoomakegi ano tosaajə komuwutiwaas qaa jegi

* **26:9:** Apo 8.3; 22.4-5

niinoj kaañagadeen qaa ii kotoñgoj wambelaanj (wout ama) laligoñkebe.

¹¹ Kambañja kambañja liligoj qamakooli miri so borojanj meñ oñombe uugia meleenjiti, iyoñonoj asugigi. Asugigi Jiisas qakooma mepaegoj mubuttiwaajoj kuunj qaa tokoroñkota jeñ horoñ ureen oñombe. Kaeñ ama oñombe oolinonj geriawo talunjoj uñugi siimbobolo moma laligogi. Uunanonj gere jeñ sorogoro sisiwerowero ama oñomambaajoj koriganoj waba kantriwaa sitia sitia kanoj kema laligowe.” Kianj.

Poolnoj uuta meleenotiwaaj sunduya jero.

Apo 9.1-19; 22.6-16

¹² “Kaiyaka kaeñ ama laligowe kambanj moñnoj jigo gawoñ galeñ wañja yoñonoj niwo uumotoonj ama nemuñ koma noñgi Damaskas sitinoj kemambaajoj kananoj kembe.

¹³ Oo Uutana, niinoj kananoj kembe ween biiwia kanoj Siwenoñga asamararañ moñ uulanjawa kamaaro. Kamaañ oobili kaañja asugij ween jaaya uugunj asariro iibe. Asasaga iikanonj mono nii ano eja niwo keninj, nono turuñ nonono.

¹⁴ Turuñ nonono kuuya tama namonoj kamaañ konij. Kamaañ koma enij noojoj qaa moñ kolooro Hibruu qaanoj kokaeñ niñjoro mobe, ‘Sool, Sool, gii naambaajoj sisiwerowero ama nomakejanj? Gii mono bulmakao ejia kaañja koloowabo. Toyanoj baloñ mozoñgowaatiwaajoj bulmakao ejia kinonjnoj somongoro sosooda hororo sokonjato, lañ horoñ

geriawo yakariṇ horoṇ ureero oolinoṇ qero siimbobolo momakeja. Gii mono iikawaa so ḥan luguṇ geenjaa gemaga eeṇ toontooṇ kotowabo.’

¹⁵ “Ii moma qisiwe, ‘Oo Poṇ, gii moronon?’ Qisiwe nijoro, ‘Nii Jiisas sisiwerowero qaganoṇ ama nomakejanji, mono ii koloojen.

¹⁶ Ii koloojento, gii saanoṇ waama namba. Nii ano iwoi iijaṇi ano kanageṇ toroqen asugiṇ goma qendeemanjati, ii mono naṇgoṇ jeṇ dangunu kaṇja nama noo jotamemena koloṇ welena qeṇ laligowa. Gii gawoṇ ii meṇ laligowa. Niinon kawaajaoṇ ama asugiṇ gonjeṇ.

¹⁷ Niinon mono geenjaa Israel kanageso tuuṇ yonjo borogianonja metogoṇ gomaṇa ano waba kantri ejemba yonjoonon wasiṇ gombe kembagati, iyonoṇoṇ guwubotiwaaajoṇ kaṇagadeen reenjreeṇ koma gomaṇa.

¹⁸ Niinon wasiṇ gombe kema ejemba jaagia metoona uugia meleema paṇgamanonja asasaganoṇ koubuya. Jaagia tooro uugia meleema Satambaa ku-usunoṇja lolooṇ Anutuwaa sopa uutanon kawuya. Kaeṇ kaṇ moma laariṇ noṇgi siṇgisoṇgogia soṇgbama mesaomaṇa. Mesaowe Anutunoṇ alauruta tak kotoṇ oṇono soraaya koloojuti, mono iyoṇoo batugianon keuma duṇ raragia meṇ oyanboyaaṇ koloṇ laligowuya.’ Jiisasnoṇ kaeṇ kotoṇ kondooṇ noma nijoro.”

Poolnoṇ uuwaā gawoṇaa sunduya jero.

¹⁹ “Oo kiṇ Agripa, Jiisasnoṇ kaeṇ nijoro niinon Siwenonja jaameleen uṇa iima kania moma ii kolatin laligomambaajoṇ moma osiwe. Kawaajon

niinoj jaameleenj uŋa iikawaa qaaya ii teŋ koma gawoŋ meŋ laligowe.

20 *Ii teŋ koma liligoŋ Buŋa qaa kokaenj jeŋ seiŋ laligowe: Onjo mono uugia meleema Anutuwaanor eleema kaŋ uumeleengitiwaa hoŋa ii nanamemengianor qendeema laligowu. Buŋa qaa ii wala Damaskas ano Jerusalem siti woi iikanor laligojuti, iyonojoŋ jeŋ asariŋ laligowe. Iikawaa gematanoŋ Juuda kantri kuuya yonoojoŋ jewe ano waba kantri yonoojoŋ jeŋ uugia kuun laligowe.

21 Kania kawaajonj ama Juuda ejemba tosianor jiwowoŋ jigonoŋ uma iikanor qelanjiŋ noma kaparaŋ koma koomuya nuwombaajoŋ aŋgi.

22 “Kaenj aŋjito, uuna meleembeti, iikanorŋa laligoŋ koube Anutunoŋ ilaanj noma laligoro kambanj kokaamba toroqeŋ saanoŋ laligojen. Ilailaanj kawaajonj ano koi nama uuta ano kamaŋqeqeta oŋoo jaanoŋ nama qaana koi jejenj. Mooses ano gejatootoo ejemba yononoŋ iwoi koloowaatiwaajon jegiti, niinoŋ mono yonoonor qaa iikayadeej tororo otaanj qaa kokaenj naŋgoŋ jejenj:

23 *Anutunoŋ areŋ ano Hamoqeqe Toya Kraist iinoŋ siimbobolo moma komuŋ eja mutuya koomunoŋga waabaa. Waama Anutu asasagaan kania ii Juuda tuuŋ ano waba kantri ii injisaama jeŋ asariŋ oŋoma laligomambaajoŋ nijoro.”

24 Poolnoŋ qaayaa kitia kaenj jero gawana Festusnoŋ terengor qaa batuyanoŋ kotoŋ jero, “Pool,

* **26:20:** Apo 9.20, 28-29

* **26:23:** Ais 42.6; 49.6; 1 Kor 15.20

gii kaamaa anjan. Papia miria miria kanoj una momoganoj sein waŋga menj soorota laligojan.”

25 Kaeŋ jeroto, Poolnoj meleeno, “Oo poŋ sorona Festus, niinoj waŋna soosooya mende koloojen. Qaa jejeni, ii momakooto qaa hoŋaga kolooja.

26 Kiŋ Agripanoŋ qaa kokawaa kania moma yagoja, kaeŋ mojen. Iwoi kuuya ii aasanjgoyanoj waŋgoj moŋnoj mende kolooro. Kawaajon buju qaa kuuya ii mono kiŋ pombaa gejianoj kemero modaboroŋi, iikaen moma kotijen. Kawaajon niinoj qaana koi saanoj awasaŋkaka qaganoj nama jewe mojan.

27 Oo kiŋ Agripa, Juuda eja gii gejatootoo yonoonoŋ Buju Terewaa qaaya moma laarijan me qaago? Ii moma laarijanji, iikaen mojen.”

28 Poolnoj kaeŋ jero Agripanoŋ meleema jero, “Oo Pool, giinoj kamban torodaamoŋ kokaamba uuna kuuna niinoj uuna meleema Kraistwaa alia koloowenagatiwaajoŋ mojaŋ me? Kaeŋ romoŋgojaŋ me?”

29 Kaeŋ jero Poolnoj meleeno, “Oo kiŋ, qaa koriga me toroga jewenagati, ii kileŋ. Gi-inondeen qaagoto, keteda koi qaana geja ama mojuti, kuuya oŋonoj kaaŋagadeeŋ Kraistwaa alauruta koloowutiwaajoŋ uusiŋnanoj moma kokaen qama koolijeŋ: Oo Anutu, uugia meleema oŋona niinoj koi laligojeni, mono iikawaa so koloowu. Gbado (tape) iikayadeen oŋoo borgianoŋ ubaatiwaajoŋ mende mojen.”

30 Kaeŋ meleeno kiŋnoj waaro gawana ano Bernaisi yoronoŋ kaaŋagadeeŋ waari ano

yoñowo ragiti, iyoñonoj kuuya waagi.

³¹ Waama mesaon̄ keñgi eja geria yoñonoj iyanjiodeej amij moma kokaen̄ jegi, “Eja koi kanoj bologa moj mende ano naambaaajoj eeñ tooj gbadooñ mugi? Iinoj koomuwaa buñja koloowaatiwaa so mende kolooja, kaeñ mojon.”

³² Kaeñ jeñ amiñ moma Agripañoñ Festus ijoro, “Siisakimbaanoj kembe qaana mindingoñ diñgowaatiwaaajoj mende kaparañ koma qisiñ jenagati eeñ, mono saanoj isaniñ kemenaga.” Kianj.

27

Pool wañgonon̄ ooñgi kanaiñ Room keno.

¹ Eja geria yoñonoj nonoojoj qaa kokaen̄ somoñgogi: “Nono wañgonon̄ uniñ haamonoj nañgoro Itali kantrinoj kembonja.” Qaa kaeñ somoñgogi Pool ano kapuare eja tosaanja ii kawali galeñ moj qata Julius iwaa boronoj nonoonjgi. Julius iinoj manjaqeñe tuuñ bakaya moj qata “Room Siisakimbaa manjaqeñe tuuñ” qagiti, iikanon̄ manjaqeñe eja 100 yoñoo galeñgiaga laligoro.

² Gomañ moj qata Adramitium iikanonja wañgo moj kañ Eisia prowinswaa kowe goraaya metetereeñ wañgo doya motomotoon̄ kanoj kembaatiwaaajoj ama jojoriroti, iikanon̄ uniñ. Uniñ opo sel horoñ mororongogi haamonoj nañgoro kowenoj keniñ. Masedonia prowinswaa siti qata Tesalonaika iikanonja eja moj qata Aristarkus iinoj koipunana kolooro motoon̄ keniñ.

³ Kema eŋ waama kanoŋ Saidon gomanonj keuniŋ. Keuniŋ Juliusnoŋ Pool ala meŋ muŋ jeŋ tegoro waŋgo mesaonj alauruta yoŋoonoŋ kema injiřo naa iwoiwaajoŋ amamaaroti, ii ilaaŋ mugi.

⁴ Iikanonj a mombo kowenoŋ keniŋ haamonoŋ kana kembonj jeninj, iikaanj baagenjə qeŋ gilirotiwaajoŋ bimooro toroqej wato qata Saiprus kawaa aasaŋgoyanoŋ kemeŋ koorongoŋ metetereeŋ keniŋ.

⁵ Keniŋ haamonoŋ naŋgoro kowe kotoŋ Silisia ano Pamfilia prowins woi ii uruuguŋ Lisia prowinswaa siti qata Maira kanoŋ keuniŋ.

⁶ Keuma kanoŋ kawali galenananoŋ waŋgo moŋ mokolooro. Waŋgo iikanonj Iijiptwaa siti qata Aleksandria kanoŋ aŋ Italı kantrinoŋ kemambaajoŋ ama jojoriro. Ii mokoloonj jeŋ kotoŋ nonono iikanonj uniŋ.

⁷ Uma kowenoŋ keniŋ haamonoŋ saanooŋ mende naŋgoro weenj mamaga ii osoŋosoŋ keniŋ. Kaeŋ keniŋ tegoro kanoŋ kupukapa koma kowe kanoŋ Nidas taoŋ kosianonj keuniŋ. Kosianonj keuniŋ haamo kotakota qeŋ kaanj baagenj toroqej kembombaa kania somoŋgoro. Somoŋgoro bimooro Kriit watowaa masuya qata Salmone ii uuguŋ kema wato gematanoŋ kemeŋ koorongoŋ metetereeŋ keniŋ.

⁸ Kowe goraaya kosere metetereeŋ osiqosiwo kema laligoŋ Lasea taoŋ kosianonj gomaŋ qata “Waŋgo suuluya iimasiŋsiŋawo, Fair Hafens” qamakejuti, iikanonj keuniŋ.

⁹ Iikanonj keuma kambaj koriga mesoqesooŋ laligoniŋ. Kaeŋ laligonj siŋgiſoŋgo

sooŋgbambaa kendoŋa qata Yom Kippur* iikawaa kambaŋjanon̄ tegoro haamoqeqe kambaŋjanon̄ mono kaŋ kuuro keuniŋ. Haamoqeqe kambaŋjanon̄ ejemba kowenon̄ kema “Tiwilaawombo,” jeŋ wan̄gogia somoŋgon̄ laligon̄kegi. Kawaajon̄ Poolnoŋ galeŋ meme qaa moŋ kokaeŋ inijoro,

10 “Ejauruna, anana kowe qaganon̄ toroqen̄ kembombo. Kupukapa qaganon̄ kema tiwitiwilaa mokoloowombo. Raidimbonon̄ qero wan̄gonan̄ jaŋgoro esuhinaya sooro nononano kaan̄agadeeŋ komuwombo. Gomaŋ tanianon̄ kaeŋ kolooro iijer̄.”

11 Galen̄ meme qaa kaeŋ jeroto, kawali galenananoŋ Poolwaanoŋ qaa ii qotogoŋ wan̄go toyano melen̄qeleen̄ loqa (steer) galen̄a yoronon̄ “Saanoŋ kembon̄a,” jeriti, kawali galenananoŋ qaagara ii moma laariro.

12 Gomaŋ qata “Waŋgo suuluya iimasiiŋsiŋawo” iikawaa waŋgo doya ii haamoqeqe kambaŋ rarawaa so mende kolooro. Kawaajon̄ ama eja mamaganon̄ kembombaa qaa kotoŋgoŋ kokaeŋ jegi, “Koi rabombaajon̄ mojonana tiija. Saanoŋ opo sel horon̄ mororongogi kowenon̄ kembon̄a. Kema kaparan̄ koma laligon̄ kana kolooro Fiiniks waŋgo donon̄ keubonaga. Iikanon̄ keuma haamoqeqe kambaŋ koi saanoŋ rama laligon̄ tegowaa.” Waŋgo do qata Fiiniks ii Kriit wato kawaa goraayanoŋ ween̄ kemekemetaageŋ eja. Kiaŋ.

* **27:9:** Yom Kippur korisoro kendor̄ ii Septembe tetegoyanoŋ me Oktobe kanakanaiyanon̄ amakeju.

Raidimbonoŋ kowe mero boliro.

13 Kembombaa qaa kaeŋ jegi haamonoŋ osoŋosoŋ kanain Saut waagenja qero. Qero “Saanoŋ kema areŋnana otaaŋ Fiiniks iiboŋa,” jeŋ romongoŋ nama waŋgowaa kasa mindanə mesuŋgi kouro. Kouro waŋgonon lolooro haamonoŋ naŋgoro sosooda nunuano Kriit watowaa goraaya metetereen kosere keniŋ.

14 Kaeŋ keninto, kamban mende koriro haamo esuŋa kotakota qata yoware, Noot Iistwaa raidimboŋ (momosia) kanoŋ mono wato iikawaa qaganonja qeŋ giliŋ nunuŋ karo.

15 Nunuŋ karo waŋgonana galeŋ kombombaa-joŋ meŋ bimbimgogi haamo qeŋ karotiwaagen kemambaajoŋ amamaaro. Amamaaro mesaogi haamonondeen waŋgo kuuŋ meŋ wano aŋo eej keno utugoŋ nonono laŋ keniŋ.

16 Utugoŋ nonono laligoŋ wato melaa moŋ qata Kauda kawaa gematanon Saut waagen keniŋ. Iikanon kema gomba kasanoŋ somonjgogi waŋgo gematanon apu kotoŋ karoti, ii aŋo oron kowenonja horoniŋ mamaga bimooro kileŋ kaparaŋ koma horoniŋ kouro.

17 Gomba ii horoniŋ kouro waŋgo somatanon anin. Waŋgonon utugoŋ jaŋgowabotiwaaajoŋ moniŋ kasa meŋ waŋgo kokosiŋ somonjgogi koti-igi. Kaeŋ kema kema sakasiŋ bambaŋa qata Sirtis[†] iikanon kowe koria koriga mende eja. Nono iikanon kuuŋ osiwombotiwaaajoŋ toroko moniŋ. Kaeŋ moniŋiwaajoŋ ama waŋgowaa

[†] **27:17:** Sirtis ii Afrika kantri qata Libia iikaŋ baagen eja. Sirtis kanoŋ kowe dutanoŋ sakasiŋ bambaŋa bambaŋa eja.

opo sel iwoiya ii metogon kamaaq ama waŋgo galeŋkoŋkoŋ mesaogi. Ii mesaogi haamonoŋ waŋgo kuuŋ naŋgoro eeŋ laŋ keniŋ.

18 Eeŋ laŋ keninto, raidimboŋ iikanon mono geriawo toroqen qeŋ utugoŋ nonono. Kaeŋ utugoŋ nonono gomaŋ ano iikanon kanaŋ waŋgowaŋ esuhina tosaanja meŋ kowenoŋ giliŋ kemero.

19 Weeŋ karoon kolooro kanoŋ waŋgowaŋ ilawoila akadamuyawo ii aŋgio meŋ giliŋ kowenoŋ kemero.

20 Kaeŋ memenjaliŋ kema kema gomantiŋŋa weeŋ mamaga iikanon weeŋ me seŋgelao moŋ mende iiniŋ. Raidimboŋ kanoŋ kaŋagadeen kota kota toroqen qeŋ ero. Qeŋgadeen ero bimooro “Mono qaomboŋa!” jeŋ laaligo soomoŋgowaŋoŋ moma uunananon kamaaro titiboronana tegoro raninj.

21 Raidimboŋ uutanon kambaŋ koriga kaŋ laligoŋ nembanene moŋ mende neninj. Kawaajon amma Poolnoŋ batugianon waama nama kokaeŋ inijoro, “Ejauruna, niinoŋ Kriit wato mende mesaowombaa gejanono inijoweti, oŋo noonon qaa ii otaagi sokonaga. Kaeŋ aniŋ tiwitiwilaa koi kanoŋ mono qanananon mende unaga.

22 Gejanonona mesaogito, keteda koi qambanmamban qaa kokaeŋ oŋonjeŋ: Oŋoonoŋga moŋnoŋ laaligoya mende tiwilaawaa. Ii qaagoto, waŋgogadeen tiwilaawaa. Kawaajon oŋo mono qaqabuŋabuŋagia moma rabu.

23 “Niinoŋ beŋ qata Anutu iwaŋ buŋa koloon weleŋa qeŋ laligojen. Gomantiŋŋa gaŋ ewe iinon

Siwe gajobaya moŋ wasiro noo kosonanoŋ kaeŋ nanja.

²⁴ Nama kokaen̄ nijoja, ‘Pool, gii toroko mende moba! Gii saanoŋ Room Siisakimbaa jaase-waŋjanooŋ kena gosiŋ gombaa. Moba! Anutunoŋ keraqeean̄goya qendeema goma ejemba kuuya giwo waŋgonooŋ motoon̄ laligojuti, iyoŋoo laaligogia mono goo boroganooŋ ano giwo nama moŋnoŋ mende komuwaa.’

²⁵ Siwe gajobanoŋ qaa nijoji, mono iikawaa so koloowaa. Niinooŋ Anutu kaen̄ moma laariŋ mujeŋ. Kawaajooŋ ejauruna, oŋo mono qaqa buŋabuŋagia moma rabu.

²⁶ Kaen̄ koloowaato, haamonoŋ qeŋ utiiŋ nonono wato mombaa goraayanoŋ keuboŋatiwaa so kolooja.” Kian̄.

Gomantiija 14 kolooro baloŋ dodowigi.

²⁷ Waŋgonananoŋ Kowe Baloŋ Batugaranon (Mediterranean Sea) iikawaa bakaya qata Adria Kowe iikanooŋ eeŋ lan̄ keno gomantiija 14 kolooro. Ii kolooro gomantiija biiwia kanooŋ waŋgo gawooŋ meme eja yoŋonoŋ “Mono baloŋ moŋ dodowijoŋ,” jeŋ uugianoŋ kaeŋ mogi.

²⁸ Kaen̄ moma nama keda kasa moŋ aeŋ kitia wo somon̄goŋ giliŋ kemeŋ kowe dusiita oosiriro. Oosiriro kowe koraa jaŋgoya kolooroti, ii 40 miita (120 fiit) kawaa so. Boron̄a moŋ toroqeŋ kema tani motoon̄ ii kaŋjadeen̄ an̄gi jaŋgoya iikanooŋ 30 miita (90 fiit) kawaa so kolooro mokoloogi.

²⁹ Ii mokoloon̄ waŋgonananoŋ jamo toroŋ batuyanoŋ kuuwabotiwaajoŋ toroko mogi. Kaeŋ

moma waŋgowaɑɑ kasa mindaŋɑ 4 ii waŋgo gematanonŋa isama osoŋ meŋ kamaaŋ aŋgi ano gomaŋ asariwaa-tiwaajoŋ mamboma qama kooliŋ ragi.

30 Kaeŋ ragito, waŋgowaɑɑ gawoŋ meme eja yoŋonoŋ mondomondo qaa kokaeŋ jegi, “Nono waŋgo waŋaageŋ waŋgowaɑɑ kasa mindaŋɑ tosaanŋɑ giliniŋ kemebaa.” Kaeŋ mondoŋ jeŋ waŋgo melaa, gomba moŋ waŋgononŋa metogonŋ meŋ kamaaŋ aŋgi kowenoŋ kamaaro waŋgo mesaŋŋ aŋgobato meŋ aasaŋgoyanoŋ oloŋ koma kembombaajoŋ aŋgi.

31 Kaeŋ aŋgito, Poolnoŋ kawali galeŋ ano manjaqeqe eja ii kokaeŋ irijoro, “Yoŋonoŋ waŋgononŋ mende meselatiŋ nambuti een, oŋoo laaligo soomoŋgowaɑɑ kania moŋ mende koloowaa.”

32 Kaeŋ irijoro manjaqeqe eja yoŋonoŋ kema gombaa kasia kotogi aŋjodeen keno gawoŋ meme eja yoŋonoŋ oloŋ koma kembombaajoŋ amamaagi.

33 Wengeraŋ suluro kanor Poolnoŋ korebore nene newutiwaa qambaŋmambanŋ qaa jeŋ kotoŋ oŋoma kokaeŋ jero, “Oŋo mono kambaŋ koriga uuwoi mamboma nembanene moŋ mende kisiriŋ laligogi kete ween 14:ŋa kolooja.

34 Kawaajonŋ nii kokaeŋ jeŋ kotoŋ oŋonjeŋ: Anana laaligonana somoŋgombaaŋ aŋjor orowoŋati, iikanonŋ esuŋnana kamaawabotiwaaŋ monŋ kotiŋ nama qeaŋgoniŋ sokombaa. Kawaajonŋ oŋo mono nembanene newu. Oŋoononŋa moŋnoŋ moŋ selia mende tiwilaawaa. Waŋ jugia melaa moŋ ii mende

totooŋ soowaa.”

³⁵ Kaeŋ jeŋ Poolnoŋ bered men̄ korebore yoŋoo jaasewaŋgianoŋ Anutuwaa daŋgiseŋ jeŋ motoŋ kanaiŋ nero.

³⁶ Kaeŋ nero iima kuuya yoŋonoŋ awasaŋgia kamaaro kaaŋagadeeŋ nene men̄ negi.

³⁷ Nono waŋgo uutanoŋ mindiriŋ jaŋgo 276 kawaa so laligonij.

³⁸ Yoŋonoŋ korebore nene neŋ neŋ timbirinjogogi. Kaeŋ ama waŋgonon̄ afaaŋgowaatiwaajon̄ wiit dumun̄ kota taruyawo men̄ giliŋ kowenoŋ kemero. Kianj.

Waŋgonon̄ kowe toroŋnoŋ kuuŋ osiŋ jaŋgoro.

³⁹ Gomaŋ ano baloŋ iima ii mende moma kotogi. Mende moma kotogito, kowe waŋgon̄a (bay) sakasiŋawo moŋ mokoloŋ iigi. Ii iima “Mono waŋgo meleema batogoŋ iikanon̄ keubonaga,” jeŋ qaa somoŋgogi.

⁴⁰ Qaa kaeŋ somoŋgoŋ nama waŋgowaad kasa mindaŋaa kasia kotogi suno mesaogi kowe dutanoŋ ero. Ii kotoŋ iikanondeeŋ leelee meleŋqeleeŋ (steer) loqa woi eroti, iyoroŋ kasagara isangi lolooro. Ii isama waŋgo bataa opo selya horoŋ mororonggogi haamonoŋ naŋgoro waŋgo meleengi sakasinon̄ baagen keniŋ.

⁴¹ Kaeŋ keninto, waŋgonon̄ kowe toroŋnoŋ kembabotiwaajon̄ somoŋgowombaajon̄ amamaan̄ mesaon̄ giliŋ kema kuuro. Iikanon̄ kuuŋ waŋgo waŋan̄ toroŋnoŋ qeŋ osiŋ kema kamambaajon̄ amamaan̄ raro. Kaeŋ raro kowe

sirinoŋ waŋgo goonjanon̄ kotakota giliŋ qeŋ qosomosono.

⁴² Kaeŋ kolooro jegi, “Kapuare eja yoŋoonoŋga moŋnoŋ apu qeŋ kotoŋ oloŋ koma kembabo.” Kaeŋ jegi manjaqeqe eja yoŋonoŋ kapuare eja nono kuuya nunuwombaajon̄ mogi.

⁴³ Kaeŋ mogito, kawali galenananoŋ Poolwaalaligoya somoŋgomambaajon̄ moma manjaqeqe ejaurutanoŋ kaeŋ ambubotiwaajon̄ angoŋ koma oŋono. Angoŋ koma oŋoma kokaeŋ jeŋ kotoŋ nonono, “Daeŋ oŋonoŋ kowe aotin̄ kekembaa kania mojuti, oŋo mono wala luguŋ kemeŋ kowe aotin̄ kema goraayanoŋ ubu.

⁴⁴ Yoŋonoŋ wala keŋgi tosianoŋ gemagianon̄ palan̄ tapia qelanjiŋ mewu me waŋgowaal kitia kania kania mokoloon̄ iikawaa qaganon̄ eŋ kowe aotin̄ kembu.” Kaeŋ jeŋ kotoŋ nonono tani kaeŋ ama kuuyanoŋ laaligonana somoŋgoŋ kowe goraayanoŋ keudaboroniŋ. Kianj.

28

Malta watonoŋ mamboma laligonij.

¹ Laaligonana somoŋgoŋ kowe goraayanoŋ kouma kanon̄ wato qata Malta qagi moniŋ.

² Kouniŋ konjnoŋ kanaŋ kamaaro gomaŋ olo-mooroto, Malta ejemba yoŋonoŋ ala awaa toontooŋ koloon̄ nonoma gere angi jero nunuanji korebore gere kosianoŋ kema konama raniŋ.

³ Poolnoŋ gere akado meŋ kululuŋ boran̄goŋ gerenoŋ ano. Ii ano jero qato moŋnoŋ gere kukuŋjanon̄ kosuro kouma borianon̄ somoŋgoŋ kiro.

⁴ Mokolenonj kaeñ somonjgoñ borianonj mondoñ kamaañ nano watowaa toya yoñononj iima iyanjgiodeenj amiñ moma kokaenj jegi, “Eja koi kowenonjga laaligoya somonjgonj kouroto, Songorinonj kileñ iroñia meleema laaligoya kotonj muro komuwaa. Kawaajonj mono unjuro koomu ejaga kolooja. Kaeñ moma kotijonj.”

⁵ Kaeñ jegito, Poolnoñ soromaanj utugonj nama giliro gere uutanoñ kemero Poolwaa selianonj tiwitiwilaa moñ mende kolooro.

⁶ Kaeñ jeñ iigigiñ “Selia somariiñ osaawaa me uulañawo komunj balonoñ tama kamaañ kombaa,” kaeñ jeñ akakariñ iima mamboma nañgi. Kambanj koriga mamboma nañgito, Poolwaa selianonj iwoi bologa moñ mende kolooro. Kaeñ kolooro roromongia meleeno jegi, “Oo, eja koi mono beñ ejaga kolooja.”

⁷ Malta sakasinoñ kouma lanj uuñ kosianonj nene gawoñ baloñ koria koria ano bao bulmakaø tuuñia tuuñia egi iiniñ. Ii watowaa eja poñgia qata Publius iwaanoñja ero. Baloñ toya iikanonj koma horoñ nonono mirianoñ unij uukaleñ qaganonj kalañ koma nonono iwo ainjoloñ ranij ween karoombaa so keno.

⁸ Ranij Publiuswaa mañanonj selegere ano kerauru sayawo ji (dysentery) kanoñ kiro duñnondeeñ ero. Ero Poolnoñ iwaanoñ kema qama kooliñ boria wañanonj ama meñ qeanjgoro.

⁹ Kaeñ kolooro iikanondeenj ji ejemba tosaanja kuuya wato iikanonj egiti, iyonjononj kaanjagadeenj kougi Poolnoñ Anutu qama kooliro qeanjgogi.

¹⁰ Yoñononj kaleñ kania kania mamaga nonoma iikaanja kanoñ goda qeñ nonoma laligogi. Kan-

agej waŋgonon ubombaajoŋ aniŋi, kambanŋ iikanon kowe qaganoŋ kana laaligowaa iwoiyaa-joŋ amamaaniŋi, ii meŋ nonoojoŋ waŋgonon aŋgi. Kianj.

Malta mesaon kema Room sitinoŋ keuniŋ.

¹¹ Koiŋ karoon tegoro waŋgo moŋ qata “Beŋ Sunesune” mokoloogi. Waŋgo iikawaa waŋjanon sunesune beŋwoi qagara Kastor ano Poluks yoroɔ uŋagara menjereŋgoŋ aŋgi nani. Waŋgo kanon Iijipt kantriwaa siti qata Aleksandria iikanonja karo wato kanoŋ somoŋgoŋ haamoqeqe kam- banja ii ragi. Ii ragi tegoro unij opo sel horoŋ mororongoggi haamonoŋ naŋgoro mesaon kenij.

¹² Kema kema siti qata Sairakyus kanoŋ keuma balonoŋ kamaaŋ weenj karoon raniŋ.

¹³ Rama waŋgonon unij opo sel horoŋ mororongoggi kema Regium sitinoŋ keuniŋ. Keuma eŋ waama haamo Saut waagenja kanaŋ qero. Qero kema weenj boria woi kolooro kanoŋ Room leegeŋ Puteoli taombaa waŋgo donoŋ keuniŋ.

¹⁴ Keuma kanoŋ uumeleeŋ alaurunana tosaanja mokoloon iŋjiiniŋ. Injiiniŋ kokaeŋ qisiŋ nononŋgi, “Oŋo saanoŋ nonowo sonda motoonŋgo laligowuyaga me qaago?” Qisiŋ nononŋgi “Saanoŋ,” jeŋ yoŋowo laligonij. Laligonij tegoro oŋomesaoŋ Room sitinoŋ unij.

¹⁵ Uumeleeŋ alaurunanananoŋ Room siti laligogiti, iyononoŋ kaniŋiwaa buju qaa mogi. Ii moma mokoloon nonombombaajoŋ tosianon waama (kana 43 mail kaŋ) gomaŋ qata Apius Forum maaket iikanon kagi. Tosianon (33 mail kaŋ) go- maŋ qata Ala miri karoon, iikanon kaŋ mokoloon

nonoŋgi aitoŋgoniŋ. Aitoŋgoŋ Poolnoŋ “Anutu danŋiseŋ!” jeŋ mepeseen uuta qeaŋgoro. Kian.

Poolnoŋ Room rama Juuda ejemba uugia kuro.

16 Room sitinoŋ kouma kanoŋ Poolnoŋ miri moŋnoŋ aŋodeeŋ rabaatiwaajon jeŋ tegon mugi manjaqeqe eja moŋnoŋ galen meŋ muŋ laligoro.

17 Kaeŋ jeŋ tegon mugi miri iikanoŋ raro ween karoŋn tegoro Juuda ejemba geria koma horon oŋono kanj ajoroogi. Ajoroogi Poolnoŋ kokaen injjoro, “Alauruna, niinoŋ ananaa Juuda ejemba tuuŋnana mende qetama kazi ama oŋombe me ambosakoŋjurunana yoŋoonoŋga nanamemeŋ moma laligojorji, ii mende meŋ boliwe. Kaeŋ qaagoto, kileŋ Jerusalem sitinoŋ qelanjiŋ noma somoŋgoŋ noma kapuare mirinoŋ nooŋgi rabe Room gawman yoŋoo borogianoŋ nooŋgi.

18 Nooŋgi borojaŋ meŋ kanianaa qisiŋ gosigi qeaŋgoro. Niinoŋ iwoi bologa moŋ mende ama koomuwaa buŋa koloowenagatiwaa so mende kolooro. Yoŋonon kaeŋ iima kotoŋ isama nom-bombaajon mogi.

19 *“Kaeŋ mogito, Juuda jotamemeya yoŋonon Judia kanoŋ qaa ii qewagoŋ tuarenjeŋ aŋgi. Kaeŋ aŋgi sisau koloon bimooro niinoŋ kana moŋgama moŋ mende mokoloon kokaen kaparaŋ koma qisiwe, ‘Niinoŋ saanoŋ Room sitinoŋ kembe Si-isakiŋnoŋ qaana mindingoro diŋgowaa.’ Kaeŋ qisiwe wasiŋ noŋgi koi kawe. Neenaa Juuda

* **28:19:** Apo 25.11

tuuŋ yoŋonoŋ kazi ama noŋgito, kileŋ yoŋoo sele-gianoŋ qaa bologa moŋ kuuŋ jeŋ oŋomambaajon mende mojeŋ. Kaeŋ qaago.

²⁰ Anutunoŋ eja moŋ koloowaatiwaa soomoŋgo qaa nonono Israel nononoŋ qaa iikawaa hoŋa koloowaatiwaajon mamboma jejeromonromon amakejoŋi, niinoŋ mono eja soro iwaajoŋ ama gbadoŋ noŋgi gbado (tape) koi bosinjeŋ. Kani-anan kaeŋ. Kawaajon ama kete iŋiima qaa qaa ama aminj mobombaajon koma horoŋ oŋombe koi kagi ajoroojon.”

²¹ Kaeŋ inijoro moma jegi, “Judia balonoŋ goo-jon qaa jeŋ laligogito, nonoojoŋ tere moŋ mende aŋgi karo iiniŋ. Kaaŋagadeeŋ alaurunananoŋ iikanonja koi kagiti, iyoŋoonoŋga moŋnoŋ goo qaa buju me sundu bologa moŋ mende jegi moniŋ.

²² Ii moŋ mende jegi moninto, uuganoŋ qaa ej, nono ii saanoŋ mobombaajon mojoŋ. Goonon Nazaret paati tuuŋ iikawaa qaaya ii baloŋ so jegi ejembanon qotogogi leelee iikanon niinoŋgiinon qaa mamaga jeŋ kazi amakeju. Paati tuuŋ iikawaa bujuya ii gejanananon kaeŋ kemero mojoŋ.”

²³ Kaeŋ jeŋ Poolnoŋ qaa mombo jewaatiwaa kamban moŋ areŋgogi. Ii areŋgogi Juuda ejemba jaasoongonon kamban iikanon kaŋ Pool miri raroti, iikanon ajoroogi. Ajoroogi umugawodeeŋ kanaiŋ Anutu bentotoŋaa kania jeŋ asariŋ laligoro gomanj tiiro. Jiisawaa kania moma yagoŋ moma laariŋ uuwoi mesaowutiwaajon kaparaŋ koma uukuukuu meŋ oŋoma laligoro. Wala Mooseswaanoŋ Kana qaa ano gejatootoo ejemba yoŋoonoŋ Buju Tere weenjor qaa iikanonadeeŋ

kanaiŋ Jiisaswaa kania iŋisaamä iikanonj qendeema naŋgonj jeŋ laligoro.

24 Buŋa qaa kaeŋ jeŋ laligoro tosianonj uuwoi mesaonj moma laarigit, tosianonj ii mende moma laariŋ tompij laligogi.

25 Aŋgia uumotoonj mende ama aorj batugianoŋ roromongo tuuŋ woi koloonj deembombaajoŋ aŋgi. Deembombaajoŋ aŋgi Poolnoŋ qaa kokaanjagadeen iŋijoro, “Uŋa Toroyanonj qaa mon gejatootoo eja Aisaiawaa uutanoŋ saŋe qero ambosakonjurugia iŋijoroti, ii mono oŋoo saregiaga tororo jero.

26 *Aisaianoŋ qaa ii kokaenj jerota eja,
‘Gii mono ejemba tuuŋ koi yoŋoonoŋ kema
kokaenj iŋijona mobu:

Oŋo gejagia ama qaa oŋanoŋ momago kania moma bimbimgoŋ kileŋ mende moma asariwuya.

Jaagianoŋ uuŋ iwoi oŋanoŋ iimago kania iima bimbimgoŋ kileŋ mende iima kotoŋtowuya.

27 Ejemba tuuŋ koi yoŋoo uugianonj mono kотиŋ gojoma eja.

Gejagianoŋ qaa moma bimbimgoŋ jaagia komujulaan laligoju.

Kaeŋ mende koloowuyagati eeŋ, mono jaagianoŋ iwoi saanoŋ iima kotoŋ gejagianonj qaa moma uugianonj kania moma asariŋ uugia meleeneŋgi niinoŋ ii saanoŋ meŋ qeanŋonj oŋombenaga.’”

28 Poolnoŋ qaa ii jendaboronj kokaenj iŋijoro, “Kawaajonj oŋo mono qaa kota koi saanoŋ moma

* **28:26:** Ais 6.9-10

yagowu: Anutunoŋ hamoqeŋewaa Buŋa qaaya ii mono waba kantri yoŋoonoŋ ano kembaa. Yoŋoonoŋ keno yoŋonoŋ ii saanoŋ geja ama mobuya.”

29 (Poolnoŋ kaeŋ jendabororo Juuda yoŋonoŋ aŋgiodeen geriawo jenorŋkooli ama niinonŋgiinonj amigi uma kamaaŋ ano mesaonj keŋgi.)

30 Poolnoŋ iyanŋaajonj miri moŋ tatawaga se-waŋa menj iikawaa uutanonj gbani woi kuuya-gadeen eŋ laligoro. Iikanonj laligonj ejemba daeŋ yoŋonoŋ iibombaajon kagiti, iinoŋ ii kuuya saanoŋ koma horoŋ oŋoma laligoro.

31 Awasaŋkaka qaganoŋ nama Anutu bentonŋaa kania jeŋ asariŋ uukuukuu menj oŋoma laligoro. Poŋ Jiisas Kraist moma mubutiwaajon Anutu hamoqeŋewaa kania kuma oŋoma laligoro. Kaeŋ laligoro moŋnoŋ mende qotogoŋ muro laligonj kouma laligoro. Kiaŋ.

**Uumeleembaa Buŋa Tere Soomonongo Gbilia
The New Testament and portions of the Old
Testament in the Borong Language of Papua New
Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Borong long
Niugini**

Copyright © 2002, 2011 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Borong

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 26 Jul 2025 from source files dated 31 Aug 2023

63589f8b-9426-5ce2-9520-ca0cf2b65c47